

В.Т. ДУДАР, А.В. ШУМСЬКИЙ, Б.О. ЯЗЛЮК

**ЕФЕКТИВНІСТЬ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
АГРОПРОМИСЛОВОГО
ВИРОБНИЦТВА**

Монографія

Тернопіль
Астон
2013

УДК 658.589:634.8
ББК 65.9(4Укр)32-801
Д 81

*Рекомендовано до друку ухвалою Вченої ради
Тернопільського національного економічного університету
(протокол №2 від 23 січня 2013 року)*

Рецензенти:

- Шпичак О.М.*** доктор економічних наук, професор, академік НААН України (Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки” НААН України, м. Київ);
- Амбросов В.Я.*** доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України (Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка, м. Харків);
- Березін О.В.*** доктор економічних наук, професор, (Вищий навчальний заклад Укоопспілки “Полтавський університет економіки і торгівлі”, м. Полтава)

Дудар В.Т.
Д 81 Ефективність інноваційного розвитку агропромислового виробництва: монографія. / В.Т. Дудар, А.В. Шумський, Б.О. Язлюк. — Тернопіль: Астон, 2013. — 260 с.
ISBN 978--966-308-513-5

В монографії визначено теоретичну сутність і характеристику інновацій та інноваційної діяльності, управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва, а також проведена оцінка економічної ефективності інноваційної діяльності в сфері агропромислового виробництва регіону, запропоновано шляхи підвищення рівня інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

Книга буде корисною для наукових фахівців аграрної сфери, практиків, викладачів вузів, аспірантів, студентів, а також всіх тих хто цікавиться проблемами підвищення рівня інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

**УДК 658.589:634.8
ББК 65.9(4Укр)32-801**

ISBN 978--966-308-513-5

© Дудар В.Т., Шумський А.В., Язлюк Б.О. 2013
© ТзОВ «Видавництво Астон», 2013
© Видавництво «Вектор», 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
-------------------	----------

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ.....	9
---	----------

1.1. Економічна сутність, зміст і об'єктивна необхідність інноваційного розвитку в агропромисловому виробництві.....	9
--	---

1.2. Теоретико-організаційні засади управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва	30
--	----

1.3. Методичні підходи до оцінки економічної ефективності інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки	53
--	----

Висновки до розділу 1	74
-----------------------------	----

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ І ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ.....	77
---	-----------

2.1. Аналіз розвитку агропромислового виробництва в регіоні.....	77
--	----

2.2. Оцінка рівня інноваційного розвитку агропромислового виробництва в АР Крим	102
---	-----

2.3. Ефективність регулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва	135
---	-----

Висновки до розділу 2	165
-----------------------------	-----

РОЗДІЛ ІІІ. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА У НОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ	168
3.1. Організація оцінки спроможності та готовності галузевих складових агропромислового виробництва до впровадження інноваційних стратегій розвитку	168
3.2. Активізація інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві.....	181
3.3. Прогноз інноваційного розвитку агропромислового виробництва з урахуванням впливу пріоритетних чинників.....	200
Висновки до розділу 3.....	226
ВИСНОВКИ.....	229
ДОДАТКИ	233
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	245

ВСТУП

Стратегічний розвиток аграрної економіки України зорієнтований на інноваційну модель є економічною передумовою забезпечення продовольчої безпеки держави та підвищення конкурентоспроможності агропродовольчої продукції. Інноваційна діяльність створює можливості впровадження новітніх продуктів і прогресивних технологій, які дадуть змогу перейти до нової організаційно-технологічної структури аграрного виробництва і забезпечити конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції на внутрішньому і зовнішньому агропродовольчих ринках.

Наразі в Україні інноваційні процеси в економіці не набули вагомих масштабів, кількість підприємств, що впроваджують інновації, зменшується з кожним роком і становить зараз 12-14%, що менше в 3-4% рази, ніж в інноваційно розвинутих економіках. Наукоємність промислового виробництва знаходиться на рівні 0,3%, що на порядок нижче від світового рівня.

Наукова і прикладна тематика інноваційного розвитку підприємств та інноваційної політики постійно знаходилась у полі зору зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів. Важливу роль у формуванні теоретичних концепцій дослідження інноваційного розвитку відіграють наукові праці класиків світової економічної думки Дж. Кейнса, П. Массе, К. Макконнелла, С. Брю, Є. Долана, С. Фішера, Р. Добрянбуша, Р. Шмалезі, А. Кульмана, П. Самуельсона, І. Шупетера та ін.

Проблемами інноваційної діяльності у сільському господарстві присвятили наукові праці багато українських вчених-економістів, зокрема С.О. Гуткевич, С.А. Володін, О.В. Крисальний, П.Т. Саблук, М.І. Кисіль, М.Ф. Кропивко, В.В. Ковальова, М.Ю. Коденська,

Г.П. Лайко, О.М. Могильний, В.В. Россоха, О.М. Гусак, П.І. Музика, В.С. Шебанін, О.Г. Шпикуляк та ін.

Своїми науковими працями вони створили надійний теоретико-методологічний фундамент дослідження даної проблеми, вирішили ряд її методик і прикладних аспектів щодо формування та розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України.

Водночас, соціально-економічний розвиток України потребує розширеного відтворення її аграрного сектору на високотехнологічній основі, ефективність якого має забезпечуватися безперервною інноваційною діяльністю підприємств і наукових організацій агропромислового виробництва. Саме вона повинна стати, з одного боку, основним стратегічним джерелом постійного задоволення потреб споживачів у високоякісній агропродовольчій продукції, а з іншого – розвитку і підвищення рентабельності та конкурентоспроможності агропромислового виробництва.

Ефективне управління інноваційною діяльністю в нових умовах господарювання вимагає уточнення сфери використання відомих критеріїв економічної ефективності інноваційних проектів і залучення нових. Від об'єктивності економічної оцінки ефективності інноваційних проектів значною мірою залежать ефективність роботи підприємств, наукових організацій сфери агропромислового виробництва і соціально-економічний прогрес суспільства в цілому.

З огляду на це, автори монографії ставили собі за мету дослідити теоретико-методичні основи ефективності інноваційного розвитку в аграрній сфері економіки, здійснити аналіз і оцінку ефективності інноваційного розвитку агропромислового виробництва, обґрунтувати шляхи підвищення ефективності інноваційного розвитку агропромислового виробництва у нових умовах господарювання.

У процесі дослідження узагальнено погляди вчених і розкрито сутність поняття “інноваційна діяльність”, зміст і об'єктивна необхідність інноваційного розвитку в агро-

промисловому виробництві, теоретико-організаційні засади управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва, методичні підходи до оцінки економічної ефективності інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки.

В монографії здійснено аналіз і оцінку ефективності інноваційного розвитку в агропромисловому виробництві, досліджено ефективність регулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва в регіоні.

Належна увага приділена визначенню шляхів підвищення ефективності інноваційного розвитку агропромислового виробництва в нових умовах господарювання, обґрунтуванню прогностичних показників інноваційного розвитку агропромислового виробництва з урахуванням впливу пріоритетних чинників у контексті сталого розвитку АПК України.

Прискорення розвитку агропромислового виробництва, особливо провідних галузей, спроможних виробляти високоякісну, конкурентоспроможну продукцію, формування їх експортного потенціалу, підвищення технологічного рівня підприємств завдяки прогресивним вітчизняним і світовим науково-технічним досягненням, є обов'язковою умовою реалізації інноваційної стратегії економічного зростання.

Важливою передумовою впровадження інноваційної моделі розвитку агропромислового виробництва є досягнення високого рівня розвитку людського капіталу, що визначається не тільки рівнем володіння конкретною особистістю сучасними науковими знаннями, а й здатністю і вмінням реалізувати свою професійність, мотивуючи це необхідністю примножувати свій капітал.

Автори підготовленої монографії висловлюють щире подяку рецензентам *доктору економічних наук, професору, академіку НААН України Шпичаку Олександрову Михайловичу, доктору економічних наук, професору, членкореспонденту НААН України Амбросову Володимир*

*Яковичу, доктору економічних наук, професору Березіну
Олександрю Вікторовичу та колегам, за цінні поради і
консультації, спрямовані на поліпшення її змісту. Водно-
час, вони повною мірою усвідомлюють, що не всі аспекти
досліджуваної проблеми, яка є ключовою у розвитку наці-
онального агропромислового виробництва Тому, цілком
закономірно, що монографія містить чимало дискусійних
положень і висновків, які можна вважати в свою чергу ос-
новою для подальших творчих пошуків і теоретичних уза-
гальнень.*

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

1.1. Економічна сутність, зміст і об'єктивна необхідність інноваційного розвитку в агропромисловому виробництві

Формування нового господарського механізму, соціально-орієнтованої економіки України передбачає збалансованість економічних процесів і гармонійний розвиток окремих регіонів і суспільства в цілому. При цьому високого рівня добробуту можна досягти двома шляхами – через стабільне зростання або через інноваційний розвиток. Найчастіше зростання пов'язане із залученням у виробничу діяльність нових ресурсів і новітніх технологій. Тому в нинішніх умовах стрімкого науково-технічного поступу, надмірно швидкого споживання обмежених ресурсів, негативного впливу на навколишнє природне середовище і екологічних катастроф доцільно приділити увагу механізмам інноваційної діяльності й інноваційного розвитку суб'єктів господарювання.

Інноваційна діяльність – це сфера економічної діяльності, що найбільшою мірою зазнала негативного впливу кризових явищ. На ринку склалася ситуація, за якої інновації, які в недалекому минулому здійснювались за рахунок централізованих джерел, мають надто низьку частку, тоді як інвестиції, що мали внутрішню структуру, втратили її, стали невпорядкованими і неорганізованими, стимулюючи тільки короткострокові цілі інвесторів. Вихід з такого становища вбачається в тому, що подолати еконо-

мічну кризу неможливо без інноваційно-інвестиційного буму, відновлення основного капіталу на принципово новій, конкурентоспроможній основі.

Інноваційна діяльність розглядається як важлива частина суспільно-економічного буття і людської життєдіяльності в усіх її проявах і фрагментарно знаходить прояв у багатьох відносно самостійних напрямках наукових досліджень. Проте слід зазначити, що за останні роки не сформовано цілісної теорії, яка б об'єднала розпорошені інноваційні дослідження, а термін “інновація”, незважаючи на його загально визнаність і широкий вжиток, не набув однозначного тлумачення.

Для того щоб ефективно здійснювати управління інноваційною діяльністю на мікро-, мезо- або макрорівні, необхідно, насамперед, ґрунтовно проаналізувати теорію інноваційного розвитку, а також уточнити базові поняття. Дослідження питання сутності інновацій в контексті теорії інноваційного розвитку дасть змогу врахувати характеристики у визначенні інновацій всіх конкурентних чинників, хронологічно відтворити генезис визначення поняття “інновації” й обґрунтувати основні характеристики інновацій як економічної категорії.

Сьогодні вже доведено необхідність здійснення інноваційної діяльності, визначено, в основному, сутність і специфіку інновацій, виділено деякі основні напрями удосконалення управління інноваційною діяльністю підприємств. Однак визначення поняття “інновація” потребує уточнення.

По-перше, під терміном “інновація” деякі автори розуміють об'єкти впровадження, розглядаючи інновацію як ідею, практику чи продукт, що сприймаються як нові [91]; інші – як процес, який приводить до появи нового: “інновація – це генерування, прийняття й впровадження нових ідей, процесів, продуктів і послуг” [45]. У зв'язку з цим слід розмежовувати, з огляду на думку вітчизняних та іноземних учених, два поняття: інновація й інноваційний

процес, що відповідають нововведенню як окремому об'єкту впровадження (новий продукт, ідея чи практика) і нововведенню як процесу.

Необхідно наголосити, що багато авторів ототожнюють поняття “нововведення” й “інновація”. Це поширено як у вітчизняній (“У загальному вигляді термін “інновація” можна розшифрувати як “нововведення”, тобто введення нового” [56; 102; 112]), так і в іноземній літературі, де інновація є синонімом нововведення і може бути використана поряд з ним [60; 87; 102]. Водночас між цими поняттями є певна різниця. Нововведення найчастіше розглядається як об'єкт упровадження на підприємстві нової продукції, техніки, технології, методів управління. Інновація ж сприймається як цілеспрямована діяльність підприємства щодо формування, сприйняття, реалізації і наступного поширення нововведення. Таким чином, на наше переконання, нововведення може бути елементом інновації, але не її аналогом.

Також слід зазначити, що у деяких випадках автори сучасних вітчизняних публікацій з проблематики інновацій стверджують, що поява нових термінів часто зумовлена суб'єктивізмом перекладачів. Наприклад, О. Андросова, А. Череп у монографії “Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності” доводять, що “слова “інновація” й «нововведення» за змістом ідентичні, варіант англійського слова “innovation” – комплексний процес створення, поширення й використання нововведення, що постійно розвивається та сприяє розвитку й підвищенню роботи фірм” [17, с. 116].

Зазначимо, що нововведення визначається як впровадження нового у господарську практику, тобто з моменту прийняття до поширення новація набуває нової якості та стає інновацією. Тому інновація, як обґрунтовано зазначає Ю. Бажал, – “... це не просто поняття, що означає будь-яке нововведення, а нова функція виробництва. Це – зміна технології виробництва, яка має історичне значення і є

необхідною. Інновація становить стрибок від старої виробничої функції до нової, але не кожне нововведення, нове виробництво є інновацією” [20, с. 23].

По-друге, неоднозначною є відповідь на питання, що саме слід вважати інновацією. Чи повинна інновація бути абсолютно новою, єдиною, першою в історії людства? Чи ж інноватором є той, хто просунувся порівняно далі інших зі свого професійного оточення, той, хто першим впровадив у своїй професійній сфері нововведення, що вже відомо й застосовується в інших галузях діяльності? Чи не є інноватором той, хто відкрив і впровадив щось для себе абсолютно нове, однак давно відоме для оточення?

По-третє, необхідно визначити, що саме можна вважати інновацією для конкретного підприємства.

У той момент, коли окреме підприємство, окремий інноватор займаються розробкою раніше відомих технологій, технологічних процесів, послуг і т.д., як правило, ще не можна сказати, чи буде те, чим вони займаються, і що здається новим, згодом визнано інновацією. Те, що дійсно є інновацією, підтверджується лише пізніше, коли нова ідея увійшла у теорію і практику й одержала загальне визнання.

Гіпотезу про те, що інновації виникають в економічній системі нерівномірно, а у вигляді кластерів (більш-менш одночасно освоєваних поєднаних новацій) вперше висловили Й. Шумпетер і Г. Менш та систематизували відомості про основні інновації, тобто ті, що значно вплинули на розвиток економічної системи.

Кластер – це сукупність базисних інновацій (цілісна система нових продуктів і технологій), сконцентрованих на певному проміжку часу і в певному економічному просторі. Я. Ван Дейн висунув гіпотезу про те, що поява інновацій різних типів пов’язана з різними фазами соціально-економічного та науково-технічного розвитку, що характеризуються як “довга хвиля”. Теорії “довгих хвиль” акцентують увагу на вивченні довгострокових квазіперіодич-

них коливань. З цією метою згаданий дослідник розробив типологію інновацій, поділивши їх на основні продуктові (формують нові ринки і що лежать в основі нових галузей); доповнюють продуктові (розширюють ринок в існуючих галузях); основні технологічні (складові базису великих технологічних систем) і доповнюючі технологічні.

Термін інновація почав активно застосовуватися в перехідній економіці України як самостійно, так і для позначення ряду родинних понять: інноваційна діяльність, інноваційний процес, інноваційне рішення і т.д.

Можна стверджувати, що існує безліч поглядів на сутність поняття “інновація”. Називають такі класифікаційні ознаки, як масштаб інновацій (глобальні та локальні); параметри життєвого циклу (виділення й аналіз усіх стадій і підстадій), закономірності процесу впровадження тощо. Різні автори, в основному іноземні (Мончев М., Перлак І., Хартман В., Менсфілд Е., Фостер Р., Твіст Б., Шумпетер Й., Роджерс Е. та ін.), трактують це поняття залежно від об’єкта і предмета свого дослідження.

Наприклад, Б. Твіст визначає інновацію як процес, в якому винахід або ідея набувають економічного змісту. Ф. Ніксон вважає, що інновація – це сукупність технічних, виробничих і комерційних заходів, що приводять до появи на ринку нових та поліпшених промислових процесів і обладнання. Б. Санто вважає, що інновація – це такий суспільно-технічно-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, і якщо інновація орієнтується на економічну вигоду, прибуток, поява її на ринку може принести додатковий дохід. Й. Шумпетер трактує інновацію як нову науково-організаційну комбінацію виробничих факторів, мотивовану підприємницьким духом. У внутрішній логіці нововведень є новий момент динамізації економічного розвитку.

Відповідно до Міжнародних стандартів у статистиці науки, техніки та інновацій, інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового чи удосконаленого технологічного процесу, використовуваного в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг.

Російські економісти П. Завлін, А. Казанцев, Л. Мінделі вважають, що “інновація – це використання результатів наукових досліджень і розробок, спрямованих на удосконалення процесу діяльності виробництва, економічних, правових і соціальних відносин у галузі науки, культури, освіти та інших сферах діяльності суспільства” [56, с. 4].

Більшість сучасних дослідників одностайні в тому, що інновація – це якісні зміни. Зокрема, М. Крупка зазначає, що “інновація – це нововведення, використання якого призводить до якісних змін у виробництві з метою отримання соціально-економічної вигоди (ефекту)” [75, с. 22].

Також інновації розглядають як зміни, що вводять підприємства у свою діяльність з метою підвищення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Так, поділяємо позицію А. Турило і О. Зінченко, що у сучасних умовах господарювання інновації є необхідним і об'єктивним чинником конкурентоспроможного розвитку підприємств та відіграють роль найважливішого засобу розв'язання основних соціально-економічних завдань підприємства [107, с. 76]. Ю. Каракай вважає, що “інновація – це нове явище, новаторство або будь-яка зміна, яка вноситься суб'єктом господарювання у свою діяльність з метою підвищення своєї конкурентоспроможності” [68, с. 33]. Тобто інновацією є новим підходом до виробництва і збуту продукції, завдяки якому інноватор здобуває перевагу над конкурентами.

Зазначимо, що науковці, які вивчають інноваційні проблеми, вкладають у поняття “інновації” різний зміст.

Зокрема, на думку М. Денисенка та Я. Шабліна [47, с. 9], інновації є головною складовою успішного функціонування підприємства і суттєво впливають на рівень його прибутковості. М. Пашута розглядає інновації у промисловості як важливий елемент підвищення ефективності економіки, оскільки промислова інновація починається з ідеї і проходить фази дослідження, розробки та створення нових зразків продукції, технологій чи послуг та їх комерціалізації [88, с. 16].

Комплексний підхід щодо тлумачення інновації як економічної категорії запропонував О. Крисальний, який називає інновацією “нагромадження нових знань, матеріалізованих у високоефективних, ощадливих технологіях, технологічних елементах – ... матеріалів, нових прогресивних форм організації виробництва та праці, нових видів послуг тощо, створених у науково-дослідних установах, визнаних доцільними для застосування в практиці, що забезпечують підвищення економічної і соціальної ефективності суспільного виробництва” [76, с. 10].

Аналіз різних визначень свідчить, що специфічний зміст інновації становлять зміни, а головною функцією інноваційної діяльності є функція зміни.

Й. Шумпетер виділяв п'ять типових змін:

- використання нової техніки, нових технологічних процесів або нового ринкового забезпечення виробництва (купівля – продаж);
- впровадження продукції з новими властивостями;
- використання нової сировини;
- зміни в організації виробництва та його матеріально-технічного забезпечення;
- поява нових ринків збуту.

Наведені авторські визначення та тлумачення дають підстави розглядати інновації як зміни, як процес або як результат.

Зазначимо, що інновацію – результат потрібно розглядати з урахуванням інноваційного процесу. Для інно-

вації однаковою мірою важливі всі три властивості: науково-технічна новизна, виробнича придатність, комерційна реалізованість. Відсутність будь-якої з них негативно позначається на інноваційному процесі.

Комерційний аспект визначає інновацію як економічну необхідність, усвідомлену через потреби ринку. Слід зосередити увагу на двох моментах: “матеріалізація” інновації, винаходів і розробок у нові технічно досконаліші види промислової продукції, засоби і предмети праці, технології та організації виробництва і “комерціалізація”, що перетворює їх на джерело доходу. Отже, науково-технічні інновації повинні мати новизну, задовольняти ринковий попит і приносити прибуток виробнику.

Різні інновації мають неоднаковий ступінь важливості для підприємства, ставлять перед ним конкретні проблеми, вимагають відповідної кваліфікації персоналу й методів оцінки. Тому характеристика видів інновацій дозволяє здійснювати диференційований підхід до них з точки зору різних суб'єктів інноваційної діяльності.

Залежно від предметного змісту впроваджуваних інновацій розрізняють такі їхні види: продуктові, орієнтовані на виробництво й використання нових (поліпшених) продуктів у сфері виробництва (засобів виробництва) або у сфері споживання; технологічні, що являють собою нові способи (технології) виробництва старих або нових продуктів; управлінські, що полягають у впровадженні нових методів роботи апарату управління підприємством.

За рівнем впливу на навколишнє середовище розрізняють інновації: радикальні, які відкривають принципово нові практичні засоби й можливості задоволення потреб; ті, що модифікують і забезпечують удосконалення існуючих практичних засобів задоволення потреб.

В останні десятиліття намітилася тенденція переміщення центра ваги з технічної новизни на новизну ринкову. Донедавна конструктор або технолог, працюючи в лабораторії, залишався ізольованим від споживача. Особ-

ливо це стосувалося радикально нових технічних і технологічних рішень, коли розроблювач був не в змозі оцінити комерційний потенціал нової техніки чи технології та їхню здатність задовольняти потреби споживача.

Продукт при цьому перетворюється лише в носія технології, і форма, якої він набуває, визначається тільки після узгодження технології та потреби, що задовольняється. Таким чином, наукові дослідження і розробки дедалі більше орієнтуються на потреби ринку. Процес створення нового продукту або нової технології починається з вивчення ринку, виявлення його можливостей, прогнозування майбутніх потреб. Потім визначаються характеристики інновацій, що відповідають сучасним і майбутнім потребам.

Однак слід розрізняти терміни “новація” та “інновація”. Під новацією розуміють щось нове, якого не було раніше: нове явище, новий порядок, новий або удосконалений процес, новий метод, нову продукцію або технологію. Новації постають як відкриття, винаходи, результати маркетингових досліджень. Щоб новація стала нововведенням, вона має бути реалізована, а інновація – це теж нововведення, але таке, яке створило нову виробничу функцію, привело до якісних змін у виробництві.

Проаналізувавши класичні та сучасні підходи щодо класифікації інновацій, можна навести класифікацію інновацій (рис. 1.1). На думку Н. В. Поліщук, така класифікація відповідає міжнародним вимогам до інновацій і сприятиме побудові ефективної системи стимулювання й управління інноваційною діяльністю підприємств.

Узагальнюючи аналіз категоріального апарату інновації, необхідно зазначити, що інновації є економічною категорією науково-технічного прогресу, яка забезпечує якісні зміни у функціональних можливостях підприємств і ринкових переваг сучасного виробництва з урахуванням диференційованого впливу галузево-технологічної специфіки.

Рис. 1.1. Класифікація інновацій за основними ознаками [91]

За спрямованістю дії розрізняють інновації, орієнтовані на розширення, раціоналізацію або заміщення. Подальшій структуризації підлягає поняття кластера інновацій, що використовується в сучасних теоріях “довгих хвиль”.

Х. Фрімен увів категорію нової технологічної системи (комплекс інновацій, пов’язаних загальною технологічною базою, поширення яких має великий вплив на низку, навіть безпосередньо не пов’язаних з ними, галузей економіки), і технологічною революцією (сутність якої полягає у зміні техніко-економічної парадигми, а поширення пов’язано з рухом “довгих хвиль” економічної кон’юнктури).

Інноваційна “довга хвиля” складається ніби з двох “гребенів” (“хвилі” винаходів і “хвилі” інновацій), які у міру її поширення зближуються (лаг між винаходами та інноваціями зменшується з наростанням “хвилі”). Проте відстань між послідовними “хвилями” (як винаходів, так і інновацій) досить стабільна і становить близько 55 років (між центрами інновацій та винаходів). Це було відзначено Г. Меншем і пов’язано цим дослідником з кондратьєвським довгим циклом в економічному розвитку, у ході якого змінюється динаміка багатьох економічних показників від фази наростання до фази спаду.

Як вважає більшість дослідників, беручи до уваги сучасні тенденції розвитку науки, техніки, технології та соціально-економічних об’єктів, довгі цикли скорочуються за часом до 35-40 років.

Періодизацію життєвого циклу інновацій можна подати таким чином:

- період впровадження й освоєння нововведення та його адаптації до ринку;
- період успішного комерційного застосування нововведення (відповідає етапам зростання та зрілості життєвого циклу товару);

- період занепаду (зниження корисного ефекту внаслідок вичерпання потенціалу нововведення).

Однак цей поділ знову не дає відповіді на запитання, на якому етапі зароджується інновація й до якої стадії життєвого циклу товару вона входить. У свою чергу, В. В. Бузирев, Т. Том'юк і А. І. Яковлев [29; 107; 140] вважають, що процес створення й освоєння нової техніки за змістом і призначенням робіт поділяється на два етапи: створення нової техніки й освоєння її виробництва (комерціалізація інновації).

Відповідно до викладеного вище та стадія життєвого циклу інновації (нового продукту), яку багато хто з авторів не враховує у своїй градації, є визначальною в подальшому русі інновації. Виходячи з цього, правильніше було б подати життєвий цикл інновації, як зображено на рис. 1.2:

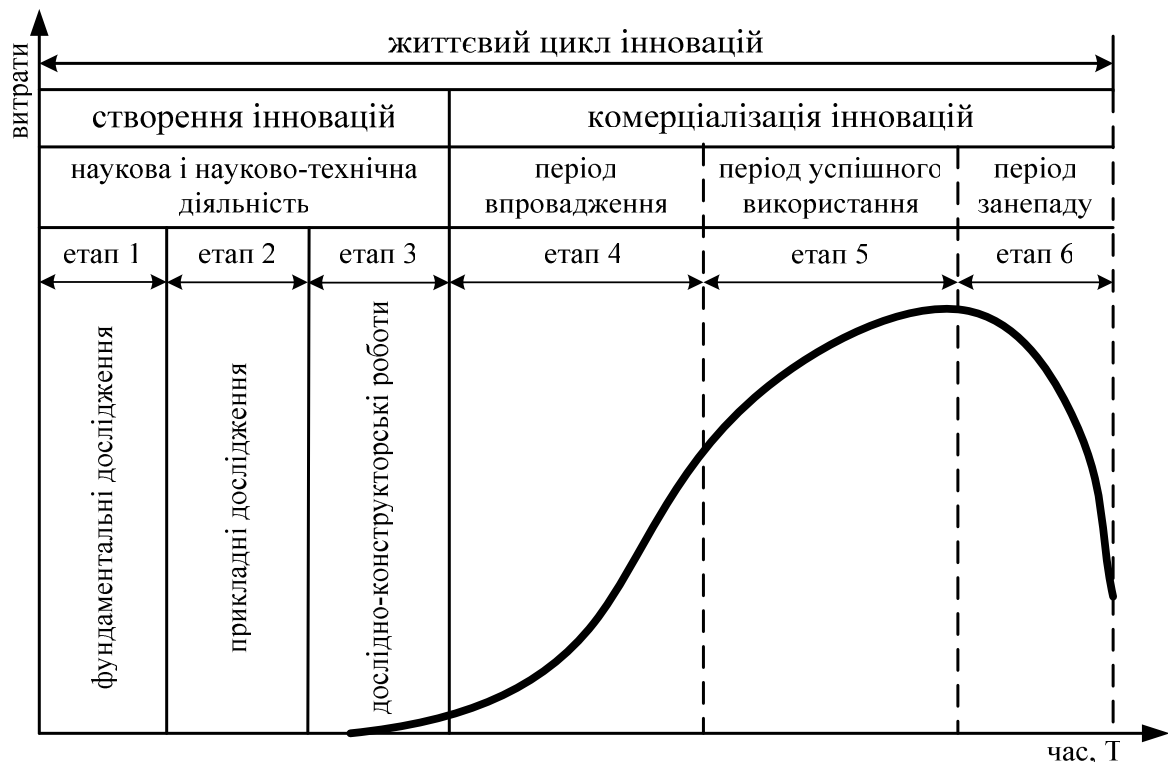

Рис. 1.2. Періодизація життєвого циклу інноваційного процесу [111]

- виникнення інновації (поєднання потреб ринку з ідеєю);

- період впровадження й освоєння інновації та її адаптація до вимог ринку;
- період успішного комерційного використання інновації;
- період занепаду використання інновації.

Зважаючи на наведене, зміст інноваційної діяльності суспільства має бути визначений таким чином: інноваційна діяльність – це процес, у якому враховані особливості життєвого циклу інноваційного процесу, ставиться й успішно реалізується мета одержання істотного науково-технічного, економічного, екологічного та соціального ефекту. Засобом забезпечення інноваційної діяльності є інвестиції і наявність на ринку необхідних людських, матеріальних і наукових ресурсів.

Слід зазначити, що хвилі у процесі інноваційної діяльності – це об'єктивний ринковий процес, але ефективність його реалізації залежатиме від суб'єктів економічної діяльності – конкретних підприємств, головна місія яких у сучасному інноваційно-ринковому середовищі полягає в необхідності впровадження у процес виробничої діяльності стратегічно-орієнтованого вектора інноваційного розвитку.

У сучасних умовах інновації відіграють вирішальну роль у перетворенні наукового продукту (результату дослідження, розробки) в інноваційну продукцію в результаті стратегічної інноваційно-орієнтованої підприємницької виробничо-комерційної діяльності.

Терміни “інновація” та “інноваційний процес” не є однозначними, хоча наближені за своєю суттю. Інноваційний процес пов'язаний зі створенням, освоєнням і поширенням інновацій. Творці інновації (новатори) керуються такими критеріями, як життєвий цикл виробу й економічна ефективність. Їхня стратегія спрямована на те, щоб перевершити конкурентів, створивши нововведення, що буде визнано унікальним у певній області.

Наголошуємо, що науково-технічні розробки і нововведення виступають як проміжний результат науково-виробничого циклу і в міру практичного застосування перетворюються в науково-технічні інновації. Науково-технічні розробки та винаходи є додатком до нового знання з метою їх практичного застосування, науково-технічні ж інновації є матеріалізацією нових ідей і знань, відкриттів, винаходів і науково-технічних розробок у процесі виробництва з метою їхньої комерційної реалізації для задоволення визначених запитів споживачів.

Кожний новий продукт можна розглядати або з погляду наявності в ньому нових технічних рішень чи ринкової новизни, під якою розуміють здатність продукту або задовольнити нову потребу покупців, або вивести на новий ступінь задоволення відомої потреби, чи істотно розширити коло споживачів, спроможних придбати товар, що задовольняє вже на досягнутому рівні відому потребу. Застосування і швидке впровадження інновації у будь-якій сфері створює економічний ефект, який знаходить прояв у зростанні доходу. Тому інновацію можна розглядати як економічний засіб, що дає змогу суб'єктам господарювання отримувати максимальні прибутки.

Основну мету впровадження інновацій, враховуючи різноманітність їх видів, можна сформулювати як задоволення конкретних потреб споживачів, власного виробництва, ринку і т.д. Тільки чітка спрямованість на конкретну потребу може забезпечити на практиці успішне втілення нововведення в продукт (послугу), який дає можливість новатору одержати ефект (економічний, соціальний, екологічний і т. ін.).

Зазначимо, що на сучасному етапі розвитку інновації є головним засобом збереження конкурентоспроможності підприємств і стають невід'ємною частиною їх діяльності.

Науково-технічне нововведення – результат складних взаємодій (рис. 1.3).

ЗОВНІШНЄ ОТОЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА

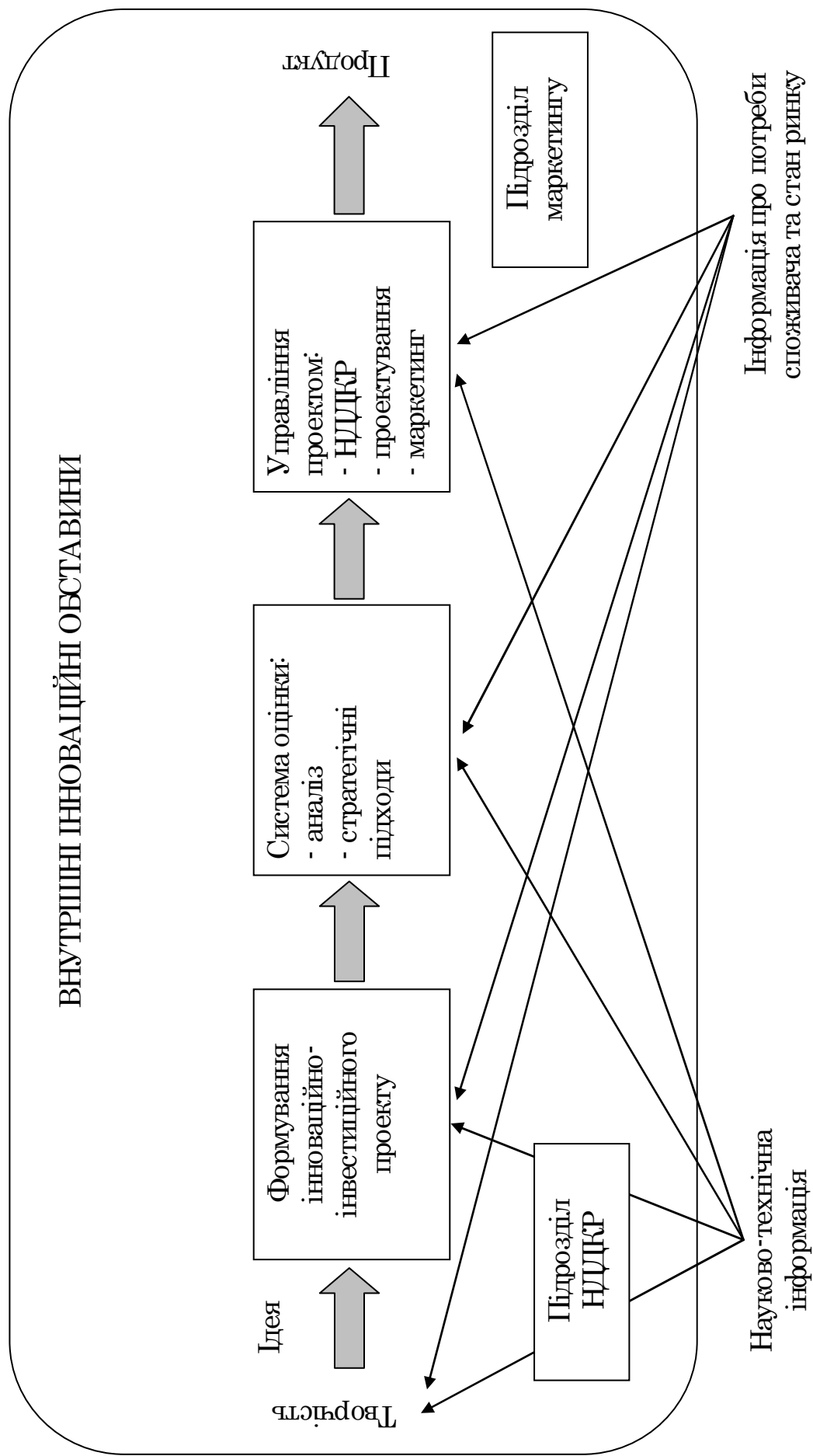

Рис. 1.3. Інновація як результат складних взаємодій у ринковому середовищі [40]

На його успішне завершення впливає велика кількість внутрішніх і зовнішніх факторів. Наприклад, серед причин відмови від проектів, робота над якими була призупинена на стадії розробок, найпоширенішими є зовнішні фактори: низький рівень конкурентоспроможності; невідомість щодо постачальників; старіння нововведення.

До внутрішніх організаційних факторів належать нестача ресурсів для проведення маркетингових досліджень або експерименту, відсутність виробничих потужностей чи досвіду, незадовільні зв'язки із суміжними підприємствами, швидке збільшення витрат на наукові дослідження, відсутність бази для проведення дослідно-конструкторських робіт.

Поширення нововведень, як і їх створення, є складовою частиною інноваційного процесу. Виділимо три логічних форми інноваційного процесу: простий внутрішньоорганізаційний (натуральний), простий міжорганізаційний (товарний) і розширений.

Простий передбачає створення і використання нововведення усередині підприємства, нововведення в цьому випадку не набуває товарної форми. При простому інноваційному процесі нововведення виступає як предмет купівлі-продажу.

Розширений інноваційний процес передбачає створення нових продуцентів нововведення, подолання монополії виробника-піонера, що сприяє через взаємну конкуренцію удосконалюванню споживчих властивостей товару, який випускається.

Зазначимо, що в міру перетворення інноваційного процесу в товарний, можливо виділити дві його органічні фази: а) створення та розповсюдження; б) дифузія нововведення. Перша фаза охоплює послідовні етапи наукових досліджень, дослідно-конструкторських робіт, організацію дослідного виробництва і збуту, організацію комерційного виробництва. На цій фазі корисний ефект ново-

введення ще не реалізується, а тільки створюються передумови для цього.

На другій фазі суспільно-корисний ефект перерозподіляється між виробниками нововведення, а також між виробниками і споживачами. Одним із важливих чинників поширення будь-якої інновації є її взаємодія з відповідним соціально-економічним оточенням із наявністю суттєвого елементу – конкуруючих технологій.

Для швидкого поширення інновації потрібна розвинута інфраструктура. Інноваційний процес має циклічний характер, що демонструє хронологічний порядок появи нововведень у різних областях техніки. Можна відзначити, що інновація – це такий техніко-економічний цикл, у якому використання результатів сфери досліджень і розробок зумовлює технічні та економічні зміни, які здійснюють зворотний вплив на діяльність даної сфери. (Це підтверджують різні концепції довгих хвиль М. Д. Кондратьєва, І. Є. Варги, Й. Шумпетера та ін.).

Зазначимо, що в сучасній науковій літературі часто ототожнюються поняття інвестиційної та інноваційної діяльності, тому постає необхідність уточнення визначення інноваційної діяльності.

Закон України “Про інноваційну діяльність” дає наступне трактування визначень і висуває ряд положень, що формують умови для розвитку інноваційної діяльності [6]:

- *інновації* – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери;
- *інноваційна діяльність* – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг;

- *інноваційний продукт* – результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом;
- *інноваційний проект* – комплект документів, що визначає процедуру і комплекс всіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції; інноваційна інфраструктура – сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо).

Інноваційну діяльність розглядають як економічне явище і процес. Як явище, вона набуває певної форми економічних відносин із приводу виробництва та реалізації конкретних новинок, відображає певні відносини, що виникають у виробників із споживачем, постачальниками, державою, у власників підприємств із працівниками тощо. Інноваційна діяльність як процес розглядається як ланцюжок дій, починаючи з пошуку нової ідеї та закінчуючи її втіленням у конкретний інноваційний продукт, його реалізацією.

Головний результат цієї діяльності для підприємства – позитивні зміни в прибутковості.

На нашу думку, інноваційний процес є ширшим поняттям, ніж інноваційна діяльність, тому що він охоплює всі стадії створення новинки: від ідеї до конкретного продукту, технології або послуги, які використовуються у господарській практиці; всі етапи життєвого циклу інновації, включаючи її дифузії у нові умови чи місця застосування. Інноваційна діяльність полягає у діях людей, спрямованих на створення або впровадження інновацій на певній стадії інноваційного процесу.

Інноваційна діяльність на підприємстві традиційно здійснюється у вигляді інноваційних та інвестиційних

проектів і спрямована на зниження витрат на виробництво, забезпечення конкурентоспроможності продукції і підвищення ефективності функціонування підприємства.

Інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована на використання результатів наукових досліджень і розробок для розширення й оновлення номенклатури та поліпшення якості продукції, удосконалення технології її виробництва з подальшим впровадженням і ефективною реалізацією на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Інноваційна сфера являє собою область взаємодії інноваторів, інвесторів, товаровиробників конкурентоспроможної продукції (послуг) і розвиненої інфраструктури. Інноваційна діяльність спрямована на практичне використання наукового, науково-технічного результату й інтелектуального потенціалу з метою отримання нової чи радикально поліпшеної виробленої продукції, технології її виробництва та задоволення платоспроможного попиту споживачів у високоякісних товарах і послугах, кращого соціального обслуговування.

На наше переконання, інноваційний процес можна розглядати з різних позицій і з різним ступенем деталізації:

- як паралельно-послідовне здійснення науково-дослідної, інноваційної, виробничої діяльності та маркетингу;
- у вигляді тимчасових етапів життєвого циклу інновації від виникнення ідеї до її розробки і поширення;
- як процес фінансування й інвестування розробки та поширення нового виду продукту або послуги.

У загальному вигляді інноваційний процес полягає в одержанні комерціалізації винаходів, нових технологій, видів продукції і послуг, рішень організаційно-технічного, економічного, соціального чи іншого характеру та інших результатів інтелектуальної діяльності і здійснюється у чотири етапи.

На першому етапі проводяться фундаментальні дослідження в науково-дослідних установах аграрної сфери, вищих навчальних закладах і галузевих спеціалізованих інститутах, лабораторіях. Фінансування в основному надходить з державного бюджету на безповоротній основі.

На другому етапі проводяться дослідження прикладного характеру. Вони ведуться у всіх наукових установах і фінансуються як за рахунок бюджету (державні наукові програми або на конкурсній основі), так і за рахунок замовників. Оскільки результат прикладних досліджень не завжди передбачуваний, пов'язаний із невизначеністю на цьому етапі і подальшою ймовірністю одержання негативного результату. Саме з цього етапу виникає можливість втрати вкладених коштів, а інвестиції в інновацію мають ризиковий характер і називаються ризикоінвестиціями.

Третій етап передбачає виконання дослідно-конструкторських та експериментальних розробок. Вони проводяться як у спеціалізованих лабораторіях, КБ, на експериментальних виробництвах, так і в науково-виробничих підрозділах великих промислових організацій. Джерела фінансування ті самі, що й на другому етапі, а також власні кошти організацій.

На четвертому етапі здійснюється процес комерціалізації, починаючи від запуску у виробництво і виходу на ринок інноваційної продукції.

На межі третього етапу і виходу на ринок, як правило, потрібні великі суми інвестицій в агропромислове виробництво для створення (розширення) виробничих потужностей, підготовки персоналу та ін. На цьому етапі інноваційного процесу реакція ринку на новації ще не визначена – мають місце ризики відторгнення, тому інвестиції продовжують носити ризиковий характер.

Дослідження взаємозв'язку і взаємодії «нова або удосконалена продукція – нова технологія» відкриває широкі можливості для виявлення деяких важливих закономірностей розвитку інновацій, джерел їх виникнення, факто-

рів, що визначають їх і, відповідних соціально-економічних результатів.

Таким чином, інноваційну діяльність спрямовують на практичне використання наукового, науково-технічного результату й інтелектуального потенціалу з метою одержання нової чи радикально поліпшеної виробленої продукції, технології її виробництва і задоволення платоспроможного попиту споживачів у високоякісних товарах і послугах, удосконалення соціального обслуговування.

На відміну від науково-технічного прогресу, інноваційний процес не закінчується впровадженням – першою появою на ринку нового продукту, послуги або доведенням до проектної потужності нової технології. Даний процес не переривається і після впровадження, адже в міру поширення (дифузії) новинка удосконалюється, стає ефективнішою, набуває нових споживчих властивостей. Це відкриває для неї нові сфери застосування та ринки, а, отже, і нових споживачів, які сприймають пропонований продукт, технологію чи послугу як нові для себе.

Таким чином, цей процес спрямований на створення потрібних ринків продуктів, технологій та послуг і здійснюється в тісному взаємозв'язку з середовищем: його напрям, темпи, цілі залежать від соціально-економічних умов, в якому він функціонує і розвивається [51].

На нашу думку, уточнення понять “інновацій”, “інноваційна діяльність” та “інноваційний процес” дозволить обрати правильну стратегію розвитку підприємства, яка залежатиме від домінуючого типу інновацій, побудувати систему та організаційні форми управління, спрогнозувати та змоделювати поведінку підприємства щодо реалізації своєї інноваційної продукції на ринку.

1.2. Теоретико-організаційні засади управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва

Європейський вибір України та її інтеграція у високо-технологічне конкурентне середовище зумовили необхідність формування інноваційної моделі розвитку, в якій роль головного джерела довгострокового економічного зростання відіграють наукові досягнення, які дозволять, насамперед, підвищити конкурентоспроможність економіки нашої країни, гарантувати її економічну безпеку і гідне місце в Європі та світі за стабільних і високих темпів економічного зростання.

Розуміння того, що одним із шляхів подолання кризової ситуації в національній економіці є перерозподіл ресурсів суспільства на користь ефективних, конкурентоспроможних наукоємних виробництв, приводить до необхідності підтримки та стимулювання інноваційної діяльності підприємств на державному рівні. Новий стратегічний курс розвитку економіки України зорієнтований на формування інноваційної моделі національного економічного зростання, що підтверджується законодавством у сфері інноваційної діяльності [2].

Питання формування інноваційної політики стали об'єктом підвищеної уваги владних органів. Основна мета полягає у створенні правової бази, загального простору відносин, які виникають між усіма суб'єктами національної інноваційної системи, економічних і організаційних умов для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на основі використання результатів науково-технічних досягнень.

Спостерігаються позитивні зрушення у створенні інституційної бази внутрішнього ринку інновацій завдяки удосконаленню чинного законодавства в галузі науки та інноваційної діяльності. Результатом цього стало прийняття законів України [2-13], Указу Президента України

[9], а також розроблена вітчизняними науковцями і спеціалістами “Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 рр.” [104]. Цими законодавчими актами визначаються:

- правові, економічні й організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, форми стимулювання державою інноваційних процесів, передбачуються податкові амортизаційні та митні пільги з метою підтримки розвитку економіки України інноваційним шляхом [4];
- заходи регулювання відносин, пов’язаних із науковою і науково-технічною діяльністю, створення умов для підвищення ефективності наукових досліджень і використання їх результатів для забезпечення науково-технічного розвитку всіх сфер суспільного життя [7];
- стратегічні та середньострокові пріоритетні напрями інноваційного розвитку суспільства, реалізація яких має здійснюватися за безпосередньою участю вітчизняної науки на основі нових наукових розробок і технологій [4];
- правові, організаційні та фінансові основи експертної діяльності в науково-технічній сфері [8];
- правові й економічні засади запровадження та функціонування технологічних парків, їх учасників, дочірніх і спільних підприємств, що виконують інвестиційні та інноваційні проекти за пріоритетними напрямами діяльності технологічних парків [15];
- пріоритети і напрями інноваційної діяльності, запровадження моделі сталого економічного зростання вітчизняних підприємств, удосконалення структури їх основного капіталу й інтенсивного інвестування високотехнологічного виробництва [11];
- основні завдання Державного агентства України з інвестицій та інновацій [14].

У програмних документах Президента і Кабінету Міністрів України неодноразово зазначалося, що головним фактором стійкого економічного зростання можуть бути тільки науково-технічні інновації. Курс на впровадження інноваційної моделі структурної перебудови та розвитку економіки, утвердження України як високотехнологічної держави проголошено основним принципом державної політики. Однак на практиці цей принцип реалізується непослідовно. Недоліки в організації й управлінні науково-інноваційними процесами та недостатність обсягів фінансування не дали можливості досягти поставлених цілей в інноваційній сфері економіки.

Інноваційна політика – це складний і не позбавлений ризику процес, хід якого визначається вихідними передумовами: технічними, фінансовими, економічними і соціальними. Можна виділити тактичні й стратегічні аспекти інноваційної політики. Заходи тактичного характеру спрямовані на підвищення якості продукції й ефективності виробництва, а також на підвищення інноваційного потенціалу галузевого виробництва. У свою чергу, елементами інноваційного потенціалу є матеріально-технічні, фінансово-організаційні та кадрові можливості, соціально-психологічні фактори.

Стратегічний аспект інноваційної політики підприємств АПВ полягає в можливості розробки й реалізації довгострокових інноваційних програм і проектів, що забезпечують досягнення глобальних цілей підприємства та галузевого виробництва.

Інновації, впроваджені в одному аграрному підприємстві, можуть потім поширюватися на комерційній основі в інших організаціях. Швидкість їх поширення (дифузії) залежить від відносної потреби в інвестиціях і ефективності кожної інновації. При цьому чим більше організацій використовувало дану інновацію, тим вище втрати тих підприємств, які її не використали, і тим нижче темпи розвитку галузевого агропромислового виробництва.

Здійснення інноваційної політики в цілому передбачає:

- розробку планів і програм інноваційної діяльності;
- спостереження за ходом розробки інновації та її впровадження;
- розгляд проектів розробки інновації;
- проведення єдиної інноваційної політики;
- координацію інноваційної діяльності;
- забезпечення фінансовими та матеріально-технічними ресурсами;
- забезпечення розробки інновації кваліфікованими кадрами;
- створення тимчасових цільових груп для комплексного вирішення власної інноваційної проблеми – від мети до впровадження інновації.

Таким чином, одним із найважливіших елементів концепції управління інноваційною діяльністю аграрних підприємств і сфери АПВ у цілому є розробка інноваційної політики.

Головними принципами управління сучасною інноваційною політикою є: поєднання інвестиційних джерел з інноваційними рішеннями; безперервне прогнозування інноваційної ситуації; системне впровадження новітніх технологій у взаємопов'язаних сферах підприємницької діяльності; узагальнений фінансовий та техніко-технологічний аналіз результативності нововведень.

Інноваційна політика відображає важливі стратегічні та тактичні аспекти. Перший полягає в можливості розробки й реалізації довгострокових інноваційних проектів і програм, що забезпечують максимально ефективно досягнення глобальних цілей аграрних підприємств. Заходи тактичного характеру покликані сприяти підвищенню якості продукції й ефективності виробництва, а також зміцненню інноваційного потенціалу підприємств.

У системі економічного потенціалу аграрних підприємств важливе значення має інноваційний потенціал,

який, безумовно, є стратегічним критерієм результативності й ефективності їх функціонування.

Інноваційна політика у сучасних умовах повинна регламентувати порядок господарської діяльності та спрямовуватися на визначення підходів до управління інноваційною діяльністю аграрних підприємств і, зокрема, її мотивації. Формування інноваційної політики відбувається у двох напрямках. По-перше, це орієнтація на потреби ринку і споживачів, а по-друге – формування та зміцнення в ресурсному потенціалі галузевого виробництва інноваційної складової.

Нині метою інноваційної політики є впровадження інновацій у діяльність аграрних підприємств для забезпечення задоволення потреб замовників і оптимального завантаження потужностей виробництва. Інноваційна політика регламентує складну систему науково-технічної, маркетингової, управлінської, виробничої й економічної діяльності. Вона відображає ставлення керівництва до інноваційної діяльності підприємств, визначає її напрям, мету, функції і форми діяльності структурних підрозділів в області інновацій.

Крім того, у межах інноваційної політики визначаються стимули і методи управління мотивацією фахівців, які займаються розробкою і впровадженням інновацій.

Інструментом реалізації інноваційної політики є існуючий на кожному галузевому ринку АПВ продукторинковий портфель, що сприяє досягненню певного рівня основних показників виробничої діяльності, підвищенню рівня продовольчої безпеки держави та її регіонів, зміцненню експортного потенціалу.

Завдання і функції складових інноваційної політики досить різні внаслідок існуючих розбіжностей інтересів структурно-галузевих складових агропромислового виробництва. У галузях АПВ вони полягають у наступному:

- розробленні інноваційної політики кожної галузі агропромислового виробництва;

- моніторингу ситуації, що сформувалася на ринку;
- здійсненні всеохоплюючого контролю за цільовим використанням інноваційних фінансових ресурсів;
- створенні механізмів реалізації інноваційної політики;
- аналізі ефективності реалізації інноваційної політики.

При здійсненні інноваційної політики аграрні підприємства повинні ретельного досліджувати ринок. Розробка і впровадження інновацій є виправданими за умов, якщо вони надають продукції у даний момент або в перспективі те, що забезпечить йому значні конкурентні переваги на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Не викликає сумніву важливість питання про те, що для кожної галузі АПВ необхідно чітко визначити мету інновацій, оскільки залежно від неї визначаються методи її досягнення, що дає можливість контролювати будь-який процес, у тому числі й інноваційний, відповідно до поставлених цілей. Відсутність цілі веде до хаотичного процесу розробки і впровадження інновацій, перешкоджаючи виконанню комплексності при роботі з інноваціями. Але водночас не слід порушувати раніше утворених пропорцій між існуючими елементами інноваційної політики і ресурсним потенціалом.

Необхідно зазначити, що практично не розроблено методологічної бази та відсутні механізми управління інноваційною діяльністю на мікроекономічному рівні, що спонукає до пошуку нових комплексних підходів в управлінні інноваційною діяльністю підприємств.

Управління інноваційною діяльністю, як відомо, здійснюється на кількох рівнях: держави, регіону чи галузі, конкретного суб'єкта господарської діяльності. Перші два рівні становлять макрорівень управління, а останній – мікрорівень. Однак, управління інноваціями на будь-якому рівні – це управління нестандартними процесами, перебіг яких можна прогнозувати лише на підставі по-

глиблених наукових досліджень із застосуванням сучасного методологічного апарату.

Значний внесок у дослідження управління інноваційною діяльністю на макроекономічному рівні зробили А. Колот, А. Никифоров, С. Тивончук, О. Біловодська, З. Шмігельська, Н. Зінько, Ю. Жарков, І. Єременко, Л. Федулова та ін. Вони розробили основні напрями формування державного управління інноваційною діяльністю й запропонували методи та заходи для підвищення ефективності управління інноваційною діяльністю на рівні держави.

Проблемам вибору форм, методів і засобів управління інноваційною діяльністю приділяли увагу З. Шмігельська та Н. Зінько [130], які згрупували форми й методи управління інноваціями за рівнями впливу на інноваційну діяльність, що дає змогу систематизувати та пов'язати в єдиний комплекс управління інноваційною діяльністю для підвищення ефективності національної інноваційної політики.

Досліджуючи роль держави у розвитку інноваційної діяльності у сфері агропромислового виробництва, відокремимо основні функції державного управління інноваційною діяльністю, до яких віднесемо державне регулювання, координацію інноваційної діяльності в галузевому виробництві, організацію інституційного забезпечення цього виду діяльності, організацію, планування та контроль ресурсного її забезпечення з державних і недержавних джерел, стимулювання інноваційної активності суб'єктів, аналіз та облік об'єктів інноваційної діяльності, визначення регіональних аспектів її регулювання у зовнішньоекономічному аспекті.

На нашу думку, для формування механізму управління інноваційною діяльністю в агропромисловому виробництві регіону необхідно розробити галузеві інноваційні стратегії та сформуванати ресурсний блок інноваційного розвитку. Слід зауважити, що створення ресурсного блоку

інноваційного розвитку АПВ входить у перелік завдань управління інноваційною діяльністю, а розробка даного блоку сприятиме розв'язанню проблем фінансового, матеріального та кадрового забезпечення.

Необхідною умовою ефективної реалізації інноваційної політики є комплексний підхід до створення і функціонування організаційно-економічного механізму державного регулювання інноваційної діяльності у сфері агропромислового виробництва.

Мікрорівень управління інноваційною діяльністю конкретизує варіанти дій окремих суб'єктів підприємницької діяльності з пошуку шляхів розвитку ринкових можливостей, які спираються на безупинну й послідовну розробку та виведення на ринок різного роду інновацій з метою забезпечення тривалого виживання і стійкого розвитку в конкурентному середовищі.

Інноваційному розвитку АПВ має сприяти дієвий механізм інноваційної діяльності, тому необхідним є налагодження зворотного зв'язку між зовнішнім середовищем і регіональною аграрною економікою через систему інформаційного забезпечення, яка надходить у вигляді інформації про зовнішнє середовище і сам об'єкт управління. Це дає можливість, на основі об'єктивних економічних законів в управлінні інноваційною діяльністю поєднати державне регулювання та саморегулювання економічних процесів на всіх рівнях управління. Управління інноваційною діяльністю слід розглядати як ієрархічну систему, що здійснюється у взаємодії макро- та мікроекономічних рівнів (рис. 1.4).

Суб'єктами управління інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, які здійснюють в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію інноваційних проектів.

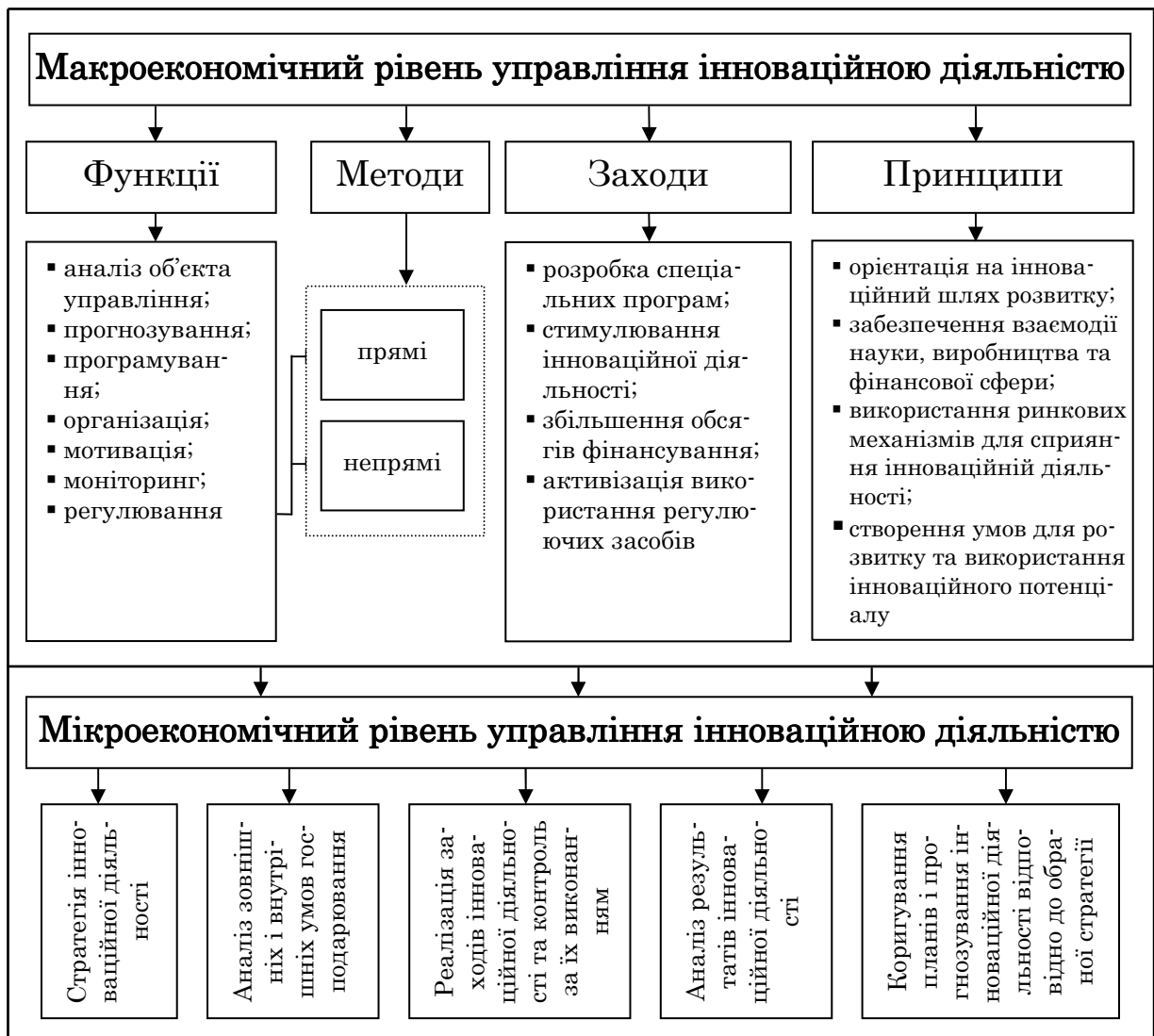

Рис. 1.4. Ієрархія управління інноваційною діяльністю [90]

Таким чином, управління інноваціями – інноваційний менеджмент в агропромисловому виробництві – це діяльність, спрямована на управління науково-технічним прогресом у ринковому середовищі аграрної економіки.

Інноваційний менеджмент розглядається як один із напрямів стратегічного управління, здійснюваного на вищому рівні управління галузевим виробництвом. Метою менеджменту є визначення основних напрямів науково-технічної і виробничої діяльності сфери АПВ: розробка та впровадження нових видів продукції та новітніх технологій (інноваційна діяльність); модернізація й удосконалення існуючих технологічних процесів і технологій,

подальший розвиток виробництва традиційних видів продукції.

Головна увага в інноваційному менеджменті приділяється виробітку стратегії інноваційного розвитку і засобів, спрямованих на її реалізацію.

На нашу думку, інноваційний менеджмент у сфері АПВ – це особлива організаційно-управлінська діяльність, спрямована на отримання високих економічних, соціальних та екологічних результатів шляхом використання інновацій у виробничо-технологічній і реалізаційній діяльності суб'єктів господарювання. Здійснення інноваційного менеджменту передбачає:

- розробку планів і програм інноваційної діяльності АПВ диференційовано за специфікою галузевих виробництв;
- спостереження за розробкою та впровадженням новітніх технологій агропромислового виробництва;
- розгляд програм створення нової продукції та технології;
- проведення єдиної інноваційної політики у галузевому виробництві;
- забезпечення фінансами і матеріальними ресурсами програм інноваційної діяльності;
- забезпечення кваліфікованим персоналом;
- створення тимчасових цільових груп для комплексного вирішення інноваційних проблем – від ідеї до виробництва продукції.

Основною метою інноваційного менеджменту є забезпечення найбільш ефективних шляхів реалізації інноваційної стратегії розвитку агропромислового виробництва на всіх етапах процесу створення нової техніки і технології. Стратегія інновацій передбачає придбання конкурентних переваг за допомогою створення принципово нових видів продукції або технологій для задоволення перспективного ринку.

Узагальнимо основні завдання інноваційного менеджменту у сфері АПВ (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Пріоритетні задачі інноваційного менеджменту у сфері АПВ

Завдання	Напрями дослідження
Забезпечення наростаючих темпів розвитку АПВ за рахунок ефективної реалізації інноваційних проектів і придбання конкурентних інноваційних переваг на ринку.	Стратегія розвитку з моменту її створення передбачає постійне економічне агропромислового виробництва за рахунок збільшення обсягів діяльності шляхом ефективної реалізації інноваційних продуктів. У процесі реалізації забезпечується реалізація довгострокових стратегічних цілей розвитку галузевого виробництва.
Забезпечення оптимізації прибутку від інноваційної діяльності, а також підвищення капіталізації у галузях АПВ	Для цілей подальшого економічного розвитку галузевого виробництва потрібен не балансовий, а чистий прибуток, що залишається в розпорядженні суб'єктів господарювання. При реалізації життєвого циклу створення виробів за рахунок інноваційних продуктів завданням інноваційного менеджменту є отримання запланованого прибутку від реалізації інновацій з урахуванням витрат призначених для виконання етапів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та підготовки виробництва. У разі забезпечення фінансування інновацій за рахунок прибутку підприємств АПВ підвищується капіталізація.
Забезпечення мінімізації інноваційних ризиків	У процесі створення та реалізації інноваційних продуктів необхідно врахувати інноваційні ризики й суттєво обмежити пов'язані з ними фінансові втрати. У процесі реалізації необхідно використовувати і реалізувати такі нові рішення, які гарантували б заплановану за результатами маркетингових досліджень потребу ринку в нових споживчих функціях товару. У

	<p>процесі реалізації інноваційних проектів існують технічні ризики від складності та новизни, від інфляції, від поточної діяльності, політичних, економічних та інших факторів, пов'язаних зі зміною зовнішнього середовища.</p>
<p>Забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності агропромислових підприємств</p>	<p>Відволікання фінансових коштів може позначитися на зниженні платоспроможності підприємств за поточними платежами, невчасного виконання платіжних зобов'язань перед партнерами, державним бюджетом, тобто створення передумов для банкрутства. Крім того, фінансування окремих інноваційних проектів часто здійснюється за рахунок залучення позикових коштів. Різке підвищення частки позикових коштів в активах аграрних підприємств може призвести до зниження фінансової стійкості в довгостроковому періоді. Тому, формуючи джерела інвестиційних ресурсів для реалізації інноваційних проектів, слід заздалегідь прогнозувати, який вплив це матиме на фінансову стійкість підприємства і його поточну платоспроможність.</p>
<p>Пошук шляхів прискорення реалізації інноваційних проектів</p>	<p>Швидка реалізація інноваційних проектів сприяє прискоренню економічного розвитку галузевого виробництва, формування додаткових грошових потоків від прибутків, скорочення термінів використання кредитних ресурсів, зниження інвестиційних ризиків, пов'язаних з несприятливою зміною кон'юнктури ринку і погіршенням інвестиційного клімату в країні.</p>

Зазначимо, що пріоритетним завданням системи інноваційного менеджменту сфери АПВ є не максимізація прибутку підприємств від здійснення інноваційної діяльності, а забезпечення високих темпів економічного розвитку при достатньої фінансової стійкості та мінімізації ризиків.

Оснoву oпpацювaння інновaційної стpаtегії стaновлять теорія життєвoгo циклу пpодукту тa ринкoвa пoзиція

конкретного аграрного підприємства. Відповідно виділимо такі типи інноваційних стратегій:

- наступальну – характерну для підприємств, які ведуть свою діяльність на принципах підприємницької конкуренції;
- оборонну – спрямовану на те, щоб утримати конкурентні позиції на вже наявних ринках. Головна функція такої стратегії – активізувати співвідношення “витрати – результат” в інноваційному процесі. Ця стратегія вимагає інтенсивних НДДКР;
- імітаційну – що використовується підприємствами, що мають сильні ринкові та технологічні позиції.

Концепція нерівномірності інноваційної активності посідає важливе місце в сучасних дослідженнях НТП у високорозвинених країнах світу. На відміну від розвинених країн, які до 80-90% приросту ВВП забезпечують за рахунок виробництва та експорту наукоємної продукції, Україна, що займає за кількістю вчених одне з перших місць у світі, розвивається без суттєвого використання результатів наукових досягнень.

В умовах зменшення попиту на інноваційну продукцію на внутрішніх ринках у країнах СНД скорочують обсяги виробництва наукоємної продукції, віддаючи перевагу виробництву технічно більш простої й дешевої.

Головними перешкодами на шляху використання в агропромисловому виробництві інноваційних процесів слід назвати:

- невисоку затребуваність інноваційної продукції на внутрішньому ринку;
- обмеженість централізованого фінансування і хронічну нестачу в аграрних підприємствах власних коштів;
- слабе залучення в господарський обіг об'єктів інтелектуальної та промислової власності й недостатнє забезпечення їх надійного захисту від несанкціонованого використання;

- недостатне нормативного правового забезпечення інноваційної діяльності та механізмів її стимулювання;
- недосконалість податкового законодавства та механізмів його застосування;
- низьку через високий ризик привабливість агропромислового виробництва для довгострокових вкладень, вітчизняного банківського капіталу, іноземних інвесторів;
- відсутність цивілізованого ринку захищеної інтелектуальної власності та його розвинутої інфраструктури, що повинні відповідати вимогам товаровиробників.

У сукупності це призводить до того, що інноваційна активність вітчизняних аграрних підприємств залишається низькою. Для України характерна залежність економічного зростання від експорту сировини та агропромислової продукції з низьким ступенем переробки й, відповідно, низьким рівнем доданої вартості.

За статистикою в Україні частка підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, становить не більше 13%. Тоді як у США, Японії, Німеччини, Франції кількість інноваційних підприємств досягає 70-80% від загальної їх кількості.

Дослідження механізмів управління інноваційною діяльністю підприємств агропромислового виробництва країни показує, що сучасний стан підприємств галузі характеризується високим рівнем зносу основних засобів, їх фізичною та моральною застарілістю. Єдиним виходом з такого становища є переведення всіх підприємств АПВ на якісно новий рівень функціонування за допомогою інноваційної моделі розвитку.

При побудові системи управління інноваційною діяльністю аграрних підприємств необхідно врахувати особливості їхньої діяльності. Це висока нестабільність і залежність результатів виробництва від погодно-

кліматичних умов, мінливість усіх елементів системи управління; зміна організаційно-правових форм господарювання аграрних підприємств, необхідність врахування зовнішніх економічних чинників при управлінні інноваційною діяльністю, сезонний характер діяльності.

Для створення ефективного системи управління інноваційною діяльністю підприємств необхідно досконало дослідити проблеми, які виникли в аграрних підприємствах в умовах світової економічної кризи. Основними з них є: відсутність системного підходу на державному рівні до організації управління інноваційною діяльністю у сфері АПВ, відсутність необхідної правової та нормативної бази інноваційної діяльності; низький рівень фінансування наукових розробок та їх впровадження; відсутність кваліфікованих кадрів і необхідних знань для управління інноваційною діяльністю на всіх рівнях управління; ведення моніторингу інноваційної діяльності.

Таким чином, необхідним елементом інноваційного розвитку підприємств АПВ є побудова нової або модернізація існуючої системи управління інноваційною діяльністю, підґрунтям формування й ефективного функціонування якої є обґрунтована державна інноваційна політика.

Загальновідомо, що індикатором інноваційного розвитку країни є рівень фінансування її науково-технічної сфери. При цьому наука починає виконувати економічну функцію, якщо рівень її фінансування становить більше 0,9% від ВВП. В Україні відповідно до Закону “Про наукову і науково-технічну діяльність” з 1991 року декларуються витрати з бюджету на науку не нижче 1,7% ВВП на рік. Але, на жаль, протягом останніх п’яти-семи років цей показник виконаний не був, щорічний показник – на рівні 0,3-0,5% ВВП. Така тенденція призводить до відтоку наукових кадрів, деградації матеріально-технічної бази досліджень, орієнтування основних дослідницьких зусиль

на адаптацію імпортованих аналогів, здебільшого не належної якості.

Нині проблема фінансування інноваційного розвитку АПВ є першочерговою і найгострішою. Держава, міжнародні організації, юридичні та фізичні особи для активізації інноваційної діяльності в галузях економіки, суспільстві в цілому і підтримки інноваційних процесів на кожному окремому агропромисловому підприємстві беруть участь у здійсненні розроблених інноваційних програм і проектів. Однією з основних проблем реалізації інноваційних програм є фінансування, яке повинно забезпечити програму ресурсами, до складу яких входять не тільки кошти, а й інші інвестиції у грошовому еквіваленті, в тому числі основні та обігові кошти, майнові права і нематеріальні активи, кредити, позики і застави тощо. Основні стадії фінансування програми наведено на рис. 1.5 [133].

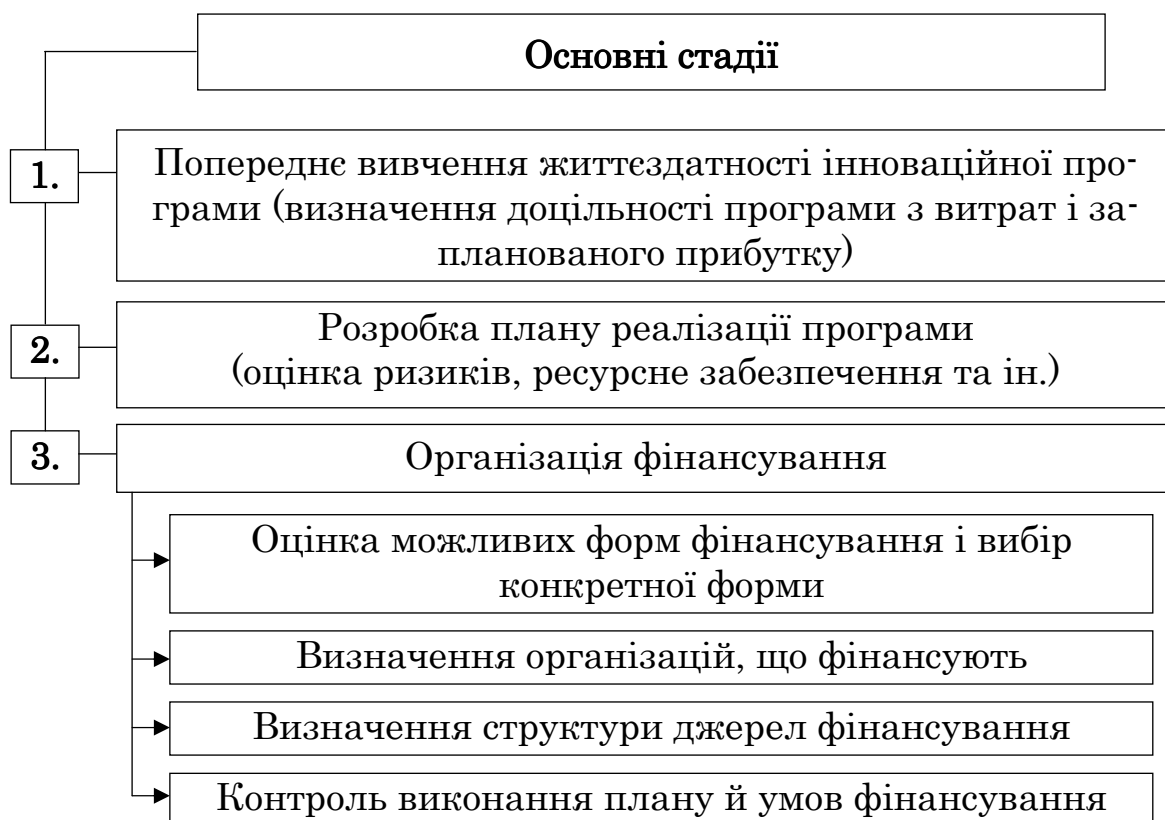

Рис. 1.5. Основні стадії фінансування інноваційних програм

У ринкових умовах об'єктами фінансування стає не науково-технічна, а інноваційна діяльність, яка за економічним змістом є значно ширшою. З огляду на це істотно змінилися й джерела фінансування інноваційних програм і проектів, класифікаційні ознаки яких відображені на рис. 1.6 [32].

Світовою практикою вироблено три типи стратегії фінансування інноваційного розвитку:

- стратегія використання зарубіжного науково-технічного потенціалу та перенесення його досягнень у національній економіці;
- стратегія запозичення, яка полягає в освоєнні виробництва високотехнологічної продукції, виробленої в інших країнах;
- стратегія нарощування власного науково-технічного потенціалу, залучення вчених і конструкторів, інтеграція фундаментальні та прикладної науки.

Для України перші дві стратегії використовувати складно, тому що для їх реалізації необхідні значні фінансові ресурси на купівлю необхідних ліцензій, отже, виникає небезпека, що в нашу країну можуть передавати уже морально застарілі технології.

Таким чином, домінуючим для України має стати останній шлях розвитку, який ґрунтується на стратегії нарощування інноваційного потенціалу на заздалегідь визначених державою пріоритетних напрямках науково-технічного прогресу.

Зазначимо, що в Україні відсутні ринкові механізми формування інноваційної інфраструктури, немає чіткої стратегії формування ринково орієнтованої національної інноваційної системи. Тому іншою важливою проблемою, яку слід вирішувати якомога швидше, є виважене на даному етапі поєднання ринкових методів управління науково-технологічною діяльністю із заходами державного регулювання.

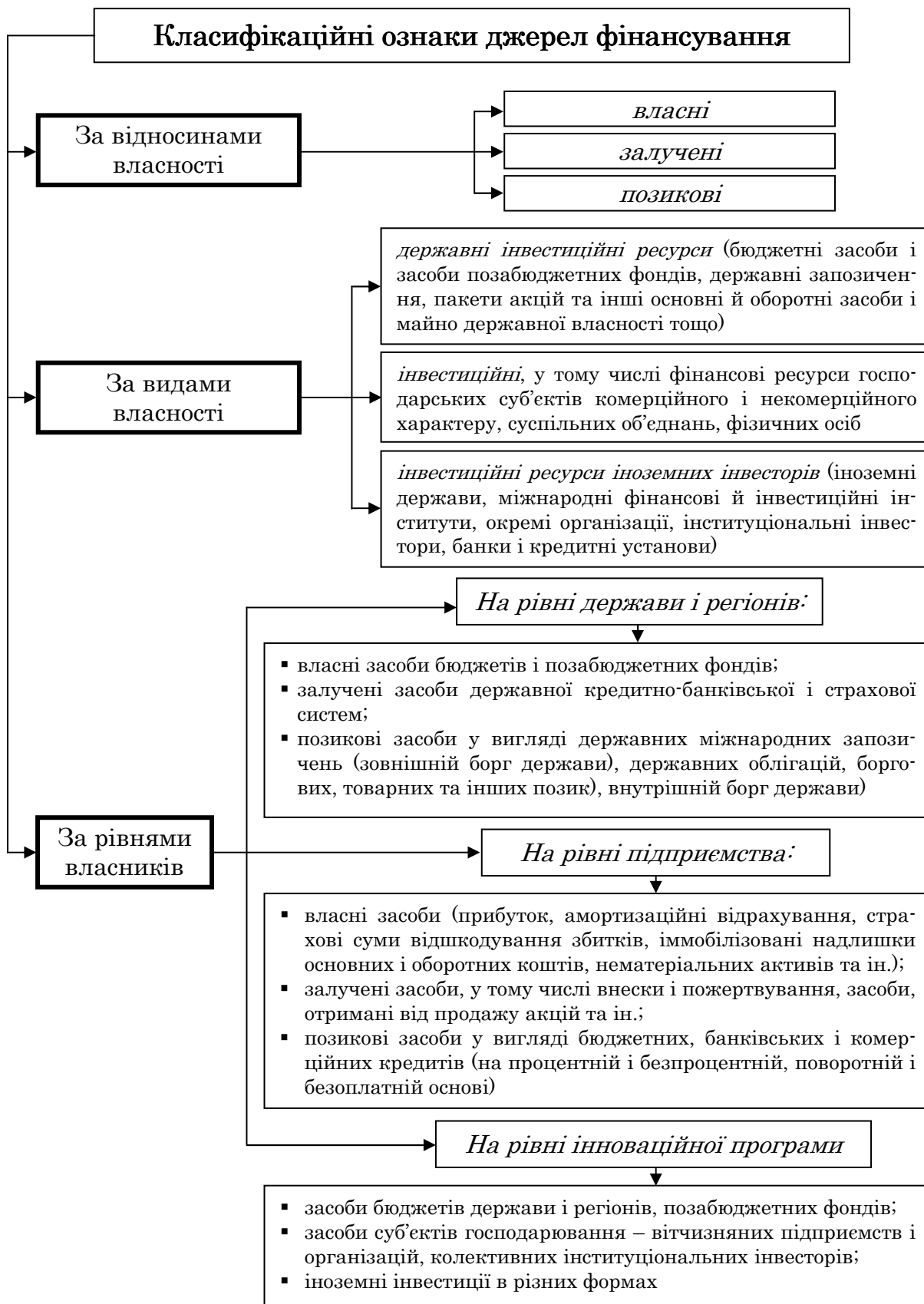

Рис. 1.6. Класифікація джерел фінансування інноваційних програм

Результатом реалізації науково-технічної політики у сфері агропромислового виробництва може стати прорив на пріоритетних напрямках, особливо у стратегічних для економіки України, бюджетонаповнюючих галузях, подолання технологічного відставання від провідних країн світу і побудова партнерських відносин з ними. Отже, ще однією важливою складовою інноваційного розвитку може стати державна система забезпечення й підтримки реалізації пріоритетів, від фундаментальних розробок до участі у виробництві конкурентоспроможної продукції.

Зважаючи на це, основними інструментами реалізації стратегії, яка може забезпечити істотне підвищення конкурентоспроможності аграрної економіки вітчизняних підприємств за рахунок використання науково-технічних інновацій, можуть бути:

- формування пріоритетів науково-технічної й інноваційної діяльності та забезпечення концентрації державних ресурсів для їх реалізації;
- побудова ефективної системи взаємодії науки, освіти, виробництва, кредитно-фінансової сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- створення і розвиток загальногалузевої державної інноваційної інфраструктури, що забезпечує законодавчу підтримку інноваційної діяльності на всіх її стадіях – від виконання науково-технічних розробок до реалізації високотехнологічної продукції та послуг, ведення регіональної інноваційної політики;
- вдосконалення нормативно-правового регулювання, що стимулює розвиток інноваційної діяльності та впровадження у виробництво наукоємних технологій;
- концентрація фінансових та інтелектуальних ресурсів на реалізації визначених державою пріоритетів інноваційного розвитку в аграрній сфері;

- створення умов для розвитку науково-технічного потенціалу та кадрове забезпечення інноваційної діяльності;
- створення умов для переорієнтації інвестиційних потоків у високотехнологічні сфери виробництва;
- формування позабюджетних джерел підтримки інноваційної діяльності, законодавче регулювання питань спільного інвестування та регулювання ринку венчурного капіталу у сфері інноваційної діяльності.

Основними завданнями активізації інноваційної діяльності в науково-технічній та виробничій сферах АПВ є: підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності продукції і послуг, диверсифікація й удосконалення структури виробництва та експорту, переведення економіки на інноваційний шлях розвитку, використання передових виробничих технологій. Ключовою передумовою збільшення конкурентоспроможності є організація управління інноваційними процесами та підтримка з боку держави.

Інноваційна діяльність агропромислових підприємств полягає в цілеспрямованій реалізації інноваційної політики, яка у свою чергу стимулює формування та зміцнення інноваційного потенціалу підприємства.

Сучасне агропромислове виробництво являє собою інтегровану систему і при розробці інноваційної стратегії розвитку потребує врахування всіх внутрішніх її елементів.

Відповідно, план виробничої діяльності й розвитку галузевого агропромислового виробництва коригується відносно планування інноваційної діяльності, а також враховує ситуацію на ринку та в економіці держави. Це сприяє кращому координуванню роботи кожного підприємства в період впровадження інновацій, їх реалізації і морального зносу. При цьому передбачається проведення аналізу ефективності інновацій, що є необхідним етапом здійснення на практиці інноваційної політики, яка знач-

ною мірою сприяє її коригуванню й оптимізації. Така інноваційна політика гарантує аграрному виробництву постійне одержання вичерпної інформації про стан і ефективність існуючих інноваційних процесів.

Процес формування інноваційної стратегії являє собою циклічний процес з набором певних стадій і процедур, що має прямі та зворотні зв'язки, які використовуються для уточнення поточних планових завдань, а також оперативного реагування на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища.

Необхідно зазначити, що науково-технічний прогрес є необхідною умовою розробки і впровадження інновацій, тоді як першопричини інновації виникають згідно з вимогами ринку.

Специфіка формування інноваційної стратегії передбачає диференційовану дію внутрішніх і зовнішніх факторів.

Внутрішні пов'язані з організаційною структурою аграрних підприємств, культурою їх виробництва, сприйнятливістю до інновацій, що знаходять своє відображення в принципах формування галузевої інноваційної політики.

Зовнішні фактори (соціально-політичні, демографічні, релігійні, технологічні й ін.) знаходять відображення у наступних трьох принципах побудови інноваційної політики: перевага стратегічних параметрів при формуванні інноваційної політики, ринковість і наявність теоретичної бази.

Важлива роль стимулювання в процесі реалізації стратегії інноваційного розвитку агропромислового виробництва полягає у здатності впливати на інноваційний процес. Відмітимо, що дуже важливу роль тут відіграє інноваційна інфраструктура.

Інноваційна інфраструктура, як визначальна умова ефективної інноваційної діяльності, забезпечує фінансування інноваційних процесів (у тому числі залучення іноземних інвестицій), формування конкурентного середо-

вища в інноваційному секторі економіки, розвиток і підтримку інноваційного підприємництва, мотивацію економічних суб'єктів до інновацій, захист прав на інтелектуальну власність, індивідуальний підхід до інноваційних фірм та інноваційних проектів агропромислових підприємств.

Інноваційна інфраструктура дозволяє реалізувати сучасну концепцію створення виробничих систем нового покоління – так званого інноваційного конвеєра, згідно з якою відбувається процес прискореного створення і реалізації різних нововведень.

Роль інноваційної інфраструктури полягає в дотриманні принципу єдності інтелектуальної, соціальної, політичної й економічної сфер, а також управлінської, фінансово-економічної, науково-технічної, соціально-особистісної складових. Інноваційна інфраструктура надає інформаційну, правову й організаційно-економічну підтримку суб'єктам інноваційної діяльності. Згідно зі світовою практикою інноваційна інфраструктура включає кілька організаційних структур і видів (рис. 1.7).

Розглядаючи інноваційну діяльність як частину єдиного економічного простору, слід особливо підкреслити важливість інноваційно-інвестиційної складової.

Наявність власних коштів підприємства, доступ до залучених джерел інвестиційних ресурсів для фінансування інновацій, наявність і зацікавленість інвесторів у реалізації інновацій є найважливішими факторами успіху в інноваційному розвитку сфери агропромислового виробництва.

У сучасних умовах господарювання інноваційна діяльність набуває дедалі більшого значення для отримання ефективних результатів функціонування агропромислового виробництва. Визначення й оцінювання ефективності управління інноваційною діяльністю набуває особливо важливого значення, оскільки це дозволяє виявити наяв-

ні та потенційні можливості поступового розвитку галузевого виробництва.

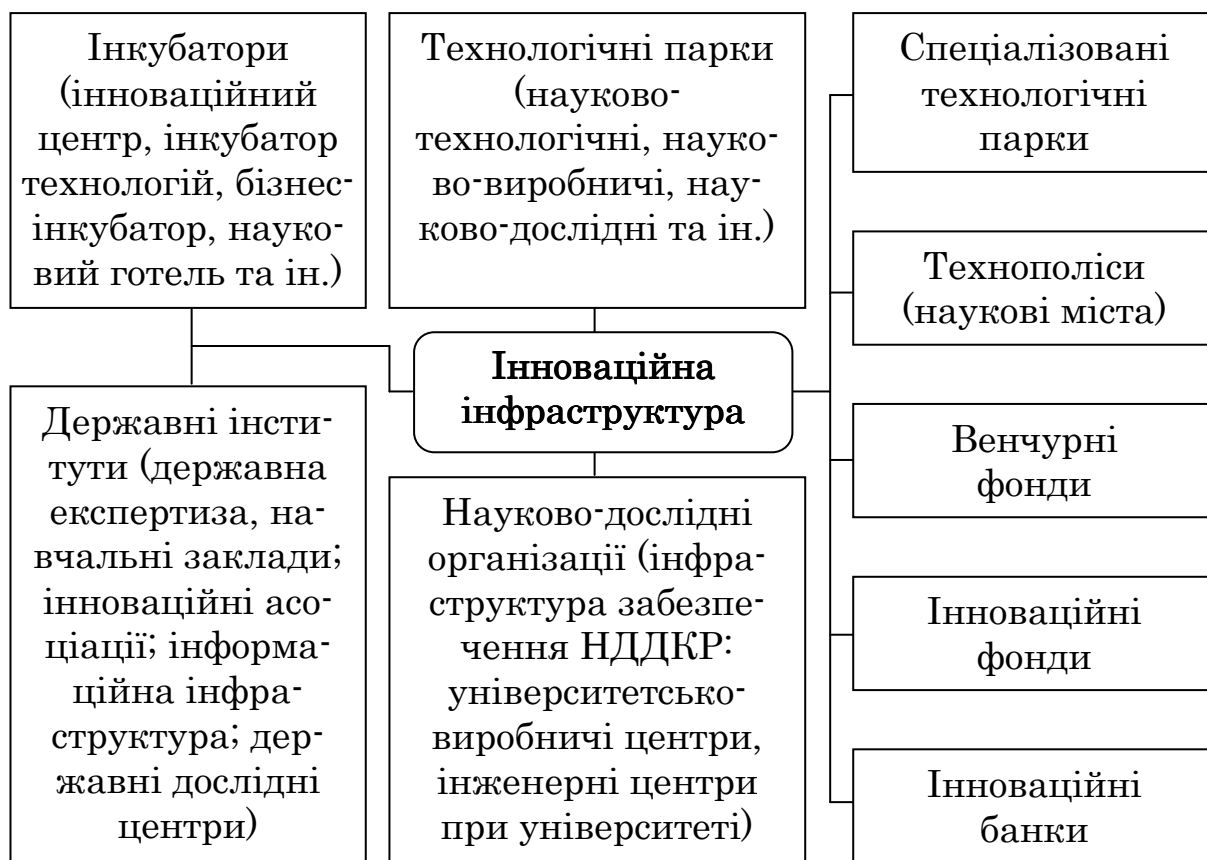

Рис. 1.7. Основні види інноваційної інфраструктури [85]

Комплексне дослідження теоретико-організаційних засад інноваційного розвитку неможливе без вивчення методологічних основ оцінки економічної ефективності інноваційної діяльності у сфері агропромислового виробництва.

1.3. Методичні підходи до оцінки економічної ефективності інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки

У сучасних умовах трансформації економіки України склалася ситуація, коли підприємства, проектні та науково-дослідні інститути, фінансові установи й інші комерційні організації не мають сучасної методики оцінки інноваційних проектів, що істотно впливає на ефективність їх діяльності. Методологічна база, яка була напрацьована і широко використовувалася в плановій економіці, ґрунтувалася на принципах, згідно з якими все, що вигідно для держави, повинно бути вигідним і для кожного господарюючого суб'єкта. Цей принцип передбачав єдиний для всіх суб'єктів глобальний критерій ефективності – економічний ефект, отриманий на всіх стадіях і етапах реалізації інновацій, а саме – від проведення досліджень і розробок до використання інновацій у споживача. Суперечними були тільки показники, за якими оцінювався цей ефект: приведені витрати, інтегральний економічний ефект, річний економічний ефект тощо. Тому така методика оцінки ефективності інноваційних проектів морально застаріла й не може бути використана для економічного обґрунтування інновацій.

В економічній літературі висвітлюється низка підходів вітчизняних та іноземних вчених щодо методики оцінки інноваційної діяльності й активності. У загальному вигляді їх можна згрупувати наступним чином: порівняння фактичних показників із нормативними по галузі; динаміка показників порівняння значень пов'язаних показників. Інноваційна діяльність в Україні знаходиться на початкових етапах свого розвитку залежно від галузі. Тому порівняння із середніми показниками по галузі є недоре-

чним, адже їх значення не може бути об'єктивним орієнтиром. Нормативні показники для галузей національної економіки не розроблено з тих самих причин. Використання ж нормативів інших країн, на нашу думку, є некоректним, зважаючи на особливості становлення й розвитку економіки України.

Проблеми оцінки ефективності інноваційної діяльності господарства та галузей агропромислового виробництва досліджувалися у працях відомих українських учених-економістів, таких як: П. І. Гайдуцький, В. М. Геєць, М. В. Зубець, І. І. Лукінов, П. Т. Саблук та ін. У цих роботах приділяється багато уваги обґрунтуванню теоретичних аспектів здійснення інновацій, їх впровадження у практику життєдіяльності, оцінці ефективності інноваційної діяльності.

Характерні особливості показників інноваційного рівня розвитку національного господарства полягають у можливостях визначення: структури витрат на НДДКР у розрізі часових перспектив; структури кадрового та інтелектуального потенціалу; перспективної потреби суспільно-економічної системи в інноваційній діяльності; відповідності інноваційного потенціалу інноваційним потребам суспільно-економічної системи; перспективи суспільно-економічної системи в подальшому зростанні об'єктів інноваційної діяльності; конкурентних переваг суспільно-економічної системи держави та закріплення її позицій у світовому господарському просторі.

Тому для порівняння різних суспільно-економічних систем одного ієрархічного рівня за рівнем інноваційного розвитку пропонуємо визначати інтегральний індекс інноваційного розвитку (країни, галузі, регіону, підприємства) на основі визначення індексів техніко-технологічного, економічного, соціального, екологічного й організаційного розвитку.

Для визначення індексів техніко-технологічного, економічного, соціального, екологічного і організаційного ро-

звітку пропонується система показників на рівні підприємства, галузі та держави (табл. 1.2). Зазначимо, що кількість показників у такій системі може змінюватися залежно від цілей, які заплановано досягти в результаті дослідження рівня інноваційного розвитку суспільно-економічної системи.

Зазначимо, що особливістю моделі інноваційного розвитку агропромислового виробництва є її виражений синергетичний характер, у результаті чого економічна ефективність інновацій постійно зростає.

Таблиця 1.2

Система показників для визначення інтегрального індексу інноваційного розвитку агропромислового виробництва

Вид розвитку	Система показників		
	на рівні підприємства	на рівні галузі	на рівні держави
Техніко-технологічний	Рівень інноваційного техніко-технологічного розвитку Рівень конкурентоспроможності техніко-технологічних факторів інноваційного спрямування	Рівень охоплення техніко-технологічними інноваціями суб'єктів господарювання в галузі АПВ Рівень інноваційності і конкурентоспроможності техніко-технологічного потенціалу галузей АПВ	Рівень охоплення техніко-технологічними інноваціями суб'єктів господарювання в економіці держави Рівень інноваційності і конкурентоспроможності техніко-технологічного потенціалу економіки держави
Організаційний	Рівень досягнення стратегічних цілей Рівень готовності підприємства до інноваційних змін	Рівень сформованості інститутів інноваційного спрямування Рівень досягнення стратегічних цілей на внутрішньому і зовнішньому ринках Питома вага наукоємності продукції в галузях АПВ	Рівень розвитку системи фінансування інноваційної діяльності Питома вага наукоємної продукції в економіці держави

Економічний	<p>Рівень виконання зобов'язань перед іншими суб'єктами</p> <p>Рівень досягнення визначеного розміру прибутку</p> <p>Окупність інновацій</p> <p>Підвищення продуктивності праці і капіталу</p>	<p>Рівень потенційної можливості забезпечувати інноваційний розвиток галузі</p> <p>Рівень інвестиційної привабливості галузі</p> <p>Рівень енергетичних витрат у галузях</p>	<p>Рівень енергетичних витрат в економіці</p> <p>Рівень інвестиційної привабливості країни</p> <p>Рівень забезпечення внутрішнього ринку інноваційною продукцією за кількісними та якісними параметрами</p>
Соціальний	<p>Якісна зміна умов праці</p> <p>Рівень оплати праці</p> <p>Рівень збереження та розширення кількості робочих місць</p> <p>Рівень зміни якісної структури трудового потенціалу за професійно-компетенційною ознакою та інтелектуалізацією</p> <p>Рівень розвитку людського капіталу підприємства</p>	<p>Якісна зміна умов праці у галузі</p> <p>Рівень оплати праці у галузі</p> <p>Рівень збереження та розширення кількості робочих місць в галузі</p> <p>Рівень зміни якісної структури трудового потенціалу за професійно-компетенційною ознакою та інтелектуалізацією</p> <p>Рівень розвитку людського капіталу галузі</p>	<p>Якісна зміна умов праці в економіці країни</p> <p>Рівень оплати праці в країні</p> <p>Рівень збереження та розширення кількості робочих місць в економіці країни</p> <p>Рівень зміни якісної структури трудового потенціалу за професійно-компетенційною ознакою та інтелектуалізацією</p> <p>Рівень розвитку людського капіталу в країні</p>
Екологічний	<p>Рівень збереження та відтворення біоресурсів, які належать або знаходяться в користуванні підприємства</p>	<p>Рівень збереження та відтворення природних ресурсів та довкілля</p> <p>Рівень екологічного стану земельних та водних ресурсів</p>	<p>Рівень екологічного стану регіонів</p> <p>Рівень екологічної безпеки держави</p>

Крім того, мультиплікаційний ефект від трансферу технологій є інтегральним, оскільки економічний ефект у АПВ супроводжується позитивними зрушеннями в розвитку освіти, культури і всієї соціальної системи.

Таким чином, завдяки цим зрушенням інноваційна модель розвитку та науково-технічний прогрес стають головними факторами, які сприяють найбільш раціональному використанню трудових, матеріальних і фінансових ресурсів та ефективному застосуванню економічних, політичних і соціальних механізмів управління.

З урахуванням того, що зростання забезпечує кількісний ріст, а розвиток – якісні зміни стану об'єкта, нами зроблено висновок, що результативність процесу соціально-економічного зростання країни або галузі повинна визначатися кількісним зростанням у поєднанні з техніко-технологічним, організаційним (інституційним), соціально-економічним та екологічним розвитком.

Інноваційна діяльність та її рівень є динамічними категоріями, що визначають можливість соціально-економічної системи розвиватися в майбутньому на власній основі. Як зазначалося, інноваційна діяльність включає в себе науково-дослідну, маркетингову, технічну й інші види діяльності, а, отже, – це впливає і на показники оцінки інноваційного рівня підприємства, галузі, регіону, країни.

Проте, на нашу думку, оцінка результативності будь-якої моделі невіддільна від оцінки ефективності від її реалізації. Згідно з позицією ряду вчених, до якої приєднуємося, ефективність соціально-економічної системи та її зростання великою мірою залежить від вибору ефективної моделі. При цьому оцінка ефективності як системи, як і її моделі повинна мати об'єктивний, всебічний і по можливості кількісний характер. Першочерговим для цього є виділення об'єктивних і однозначних критеріїв оцінки ефективності, які б дали змогу порівнювати моделі, різні

за своїми принципами, цілями, ресурсами або механізмами.

Перед українськими вченими-економістами та фахівцями постало складне завдання – опрацювання адекватних трансформаційній економіці методологічних основ і методів оцінки ефективності інноваційних проектів. У цих умовах великий теоретичний і практичний інтерес становлять методичні рекомендації закордонних організацій щодо проблеми вибору оптимального варіанта інноваційно-інвестиційних впроваджень (наприклад, методики ЮНІДО, Світового банку, ЄБРР). Найбільшою міжнародною організацією у сфері управління інноваційними проектами є Інтернет (INTERNET) – Міжнародна асоціація управління проектами, що об'єднує понад двадцять національних представництв Європи й інших країн світу. На сьогодні розгорнута система проектів застосовується і в науковій, і в інноваційній сферах. На етапі науково-технічного розвитку нашої країни інноваційні проекти становлять істотну частину механізму управління будь-якими процесами.

Відповідно до рекомендацій ЮНІДО (Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку) закордонна та вітчизняна практика застосовує кілька критеріїв оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємств [29; 139; 149]. Залежно від того, враховується чи ні параметр часу, їх поділяють на дві основні групи – засновані відповідно на дисконтних і на облікових оцінках. Процес дисконтування (Discounting) відображає приведення майбутніх вартостей до теперішніх вартостей для можливості їх порівняння. Методи, що враховують дисконтування, більш значимі для оцінки ефективності інноваційних проектів, оскільки враховують термін функціонування проекту та динаміку грошових потоків на всіх етапах його впровадження. У подальшому розглядатимемо саме дисконтні критерії оцінки ефективності інноваційного проекту (рис. 1.8).

Рис.1.8. Дисконтні критерії оцінки ефективності інноваційного проекту [85]

Проведені дослідження показали, що для оцінки ефективності інноваційних проектів найчастіше використовують такі критерії, як чистий приведений дохід (NPV), термін окупності інвестицій в інноваційний проект і показник приведених витрат як критерій порівняльної економічної ефективності.

Чистий приведений дохід, або чисте значення грошового доходу від інвестицій, або чистий дисконтований дохід NPV (Net Present Value), визначає поточну вартість майбутніх доходів і витрат. Як зазначають М. Бертонеш та Р. Найт, формула NPV поєднує величину, строки та ризик очікуваних грошових потоків у майбутньому. Це най-

точніший критерій при прийнятті інноваційних рішень [25, с. 167].

Внутрішня норма прибутку, або коефіцієнт дисконтування IRR (Internal Rate of Return), становить відсоток, за яким сума доходів за час функціонування об'єкта дорівнює сумі інвестицій та поточних витрат. Або це норма дисконтування, коли величина чистого продукту, зведеного до початкового року витрат, перетворюється на нуль.

Перевага цього показника порівняно з нормою прибутку полягає в тому, що зазначена величина становить узагальнене, тобто середнє значення рентабельності з урахуванням результатів і витрат певного заходу інноваційної діяльності в аналізованому періоді. Найбільше цей методичний підхід застосовується за наявності обмеженого капіталу, коли потрібно визначити найбільш вигідні напрями його застосування.

Приведені витрати – критерій порівняльної економічної ефективності:

$$C + E_H \cdots K, \quad (1.1)$$

де C – поточні витрати при виконанні інноваційних заходів;

K – капіталовкладення при здійсненні інноваційних процесів;

E_H – коефіцієнт порівняльної економічної ефективності.

У сучасних умовах цей критерій є не тільки інструментом сумірності зваженості результатів і витрат у часі, але і враховує наслідки інфляційних процесів, а також ризик від можливих неповернень одночасних витрат унаслідок невдачі нововведень, неплатоспроможності однієї зі сторін та інших факторів. Значення E_H можуть приводитись як на початок, так і на кінець періоду, що розглядається.

Проста норма прибутку (R) на загальні інвестиційні витрати розраховується як відношення прибутку нормального року експлуатації об'єкта до повної суми інвестицій, включаючи передвиробничі витрати:

$$R = \frac{NP + H}{I} \cdot 100\%, \quad (1.2)$$

де NP – чистий прибуток;

P – відсотки на позиковий капітал;

I – загальні інвестиційні витрати.

У практичних розрахунках перевага надається показникові норми прибутку, якщо висувається вимога забезпечення максимальної прибутковості від інноваційної діяльності. До переваг цього критерію належить простота розрахунку. Однак він має суттєві недоліки, зокрема, складно визначити рік, коли результати господарської діяльності досить повно характеризують поведінку об'єкта протягом терміну його функціонування. Інший недолік криється в тому, що дохідність господарських ланок на різних фазах діяльності неоднакова у зв'язку зі зміною цін, ставки позикового відсотка та інших параметрів, що впливають на величину прибутку. Тому зазначений критерій має обмежене застосування.

Як інтегральний показник, що характеризує ефективність інноваційної діяльності підприємства, можна використати коефіцієнт результативності будь-якого конкретного інноваційного проекту (r):

$$r = \frac{R_c}{\sum_{i=1}^N Q_i - \sum_{i=1}^N (H_2 - H_1)}, \quad (1.3)$$

де r – коефіцієнт фактичної результативності роботи інноваційного проекту;

R_c – сумарні витрати за закінченими роботами;

Q – фактичні витрати на дослідження та розробки за i -й рік;

N – кількість років аналізованого періоду;

H_1, H_2 – незавершене виробництво відповідно на початок і кінець аналізованого періоду у вартісному відображенні.

Критерій терміну окупності інвестицій в інноваційний проект $T_{ок}$ (Payback Period) свідчить про те, за який період часу сукупний дохід від реалізації інноваційного проекту дорівнюватиме величині вихідних інвестицій:

$$T_{ок} = \frac{I}{\Pi_ч}, \quad (1.4)$$

де $\Pi_ч$ – чистий річний прибуток, який одержать у результаті реалізації інноваційного проекту.

Переваги використання такого показника полягають у його простоті. Недоліком є те, що він не враховує динаміку витрат і результатів після того, як інноваційний проект окупився. Відповідно можлива переоцінка досягнення позитивних результатів у перші роки використання інновацій, які можуть не принести більшого сумарного ефекту порівняно з варіантом, який забезпечує стабільний прибуток на весь термін його функціонування.

Враховуючи це, показник $T_{ок}$ застосовують як обмеження при виборі варіантів з тим, щоб фактична величина $T_{ок}$ не перевищувала його нормативного значення. Аналіз критеріїв оцінки ефективності інноваційних проектів на основі дисконтних та експертних методів дозволив виявити сфери використання таких показників, їх особливості, переваги та недоліки (рис. 1.9).

Розробки українських учених [37; 124; 131] ґрунтуються на єдиній методологічній базі й відрізняються в основному умовами впровадження та предметними сферами. У науковій доповіді “Експертиза інноваційних проектів” зазначається: “...оцінка та відбір інноваційного підприємницького проекту можуть базуватися на різних методиках і орієнтуватися на різні критерії. Вибір методики і критеріїв залежить від специфіки нововведення, типу галузі і ряду інших факторів. Остаточне рішення приймається підприємцем і узгоджується з інвесторами, партнерами, контрагентами” [136].

Рис. 1.9. Особливості, переваги та недоліки базових критеріїв оцінки економічної ефективності інноваційної діяльності

У сучасних вітчизняних умовах найбільш прийнятно застосовувати, на думку В. Д. Шапіро та І. І. Мазура [109], “Методичні рекомендації з оцінки ефективності інноваційних проектів і їх відбір для фінансування” [85]. Ґрунтуючись на наведених рекомендаціях, як на найбільш методологічно довершених, економічно актуальних і нормативно авторитетних, розглянемо загальні положення ефективності проекту – категорії, що відображають відповідність проекту цілям та інтересам його учасників. Оцінити ефективність проекту можна за двома напрямками: за проектом у цілому і за участю в проекті кожного учасника.

Ефективність проекту в цілому оцінюють з метою визначення потенційної його привабливості для можливих учасників і пошуку джерел фінансування. Вона охоплює такі види:

- комерційна (фінансова) ефективність враховує фінансові результати реалізації проекту для його учасників (показники ефективності виробничої діяльності, а також поточного та перспективного фінансового стану підприємства, що реалізує проект, джерелом даних для розрахунку яких є баланс і звіт про прибутки та збитки; показники ефективності інвестицій, які розраховують на основі даних плану грошових потоків);
- суспільна (макроекономічна) економічна ефективність враховує витрати та результати, пов’язані з реалізацією проекту, що виходять за межі прямих фінансових інтересів учасників проекту, і які допускають вартісний вимір. Для великомасштабних проектів, що стосуються інтересів міста, регіону або країни, рекомендується оцінювати суспільну економічну ефективність.

Основними видами соціальних результатів проекту є: зміна кількості робочих місць у регіоні; поліпшення житлових і культурно-побутових умов працівників; умов праці та структури виробничого персоналу; надійність поста-

чання населенню регіонів або населеним пунктам окремих видів товарів; рівень здоров'я працівників і населення; економія вільного часу.

Ефективність участі в проекті визначають для того, щоб перевірити реалізацію проекту та зацікавленість у ньому всіх його учасників. Виділяють такі її складові:

- ефективність участі підприємств і організацій у проекті;
- ефективність інвестування у проект;
- ефективність участі у проекті структур вищого рівня, у тому числі: регіональну та народногосподарську ефективність; галузеву ефективність; бюджетну ефективність.

В економічній літературі наводяться такі принципи оцінки ефективності проектів [53; 99; 111]:

- розгляд проекту протягом його життєвого циклу (оцінку ефективності слід здійснювати: при розробці; інвестиційної пропозиції; обґрунтування інвестицій; техніко-економічного обґрунтування проекту; в період реалізації у вигляді економічного моніторингу в межах визначення вартості проекту);
- моделювання грошових потоків;
- порівнянність умов порівняння різних проектів (або варіантів проектів);
- принцип позитивності й максимуму ефекту;
- урахування фактора часу;
- урахування тільки майбутніх витрат і надходжень;
- порівняння станів “із проектом” і “без проекту”;
- урахування найбільш істотних наслідків проекту;
- урахування наявності різних учасників проекту;
- багатоетапність оцінки;
- урахування впливу на ефективність проекту потреби в оборотному капіталі;
- урахування інфляції та можливості використання при реалізації проекту декількох валют (багатовалютність);

- урахування (у кількісній формі) впливу невизначеності й ризику, що супроводжують реалізацію проекту.

Отже, відповідно до цих принципів у закордонній і вітчизняній економічній літературі рекомендується визначати комерційну ефективність інноваційних проектів зіставленням величини інвестицій і грошових потоків за показником чистого приведенного доходу (NPV). Цей показник є алгебраїчною сумою: відтоку у вигляді інвестицій ($-J$) і притоку за декілька років. Приток розраховують за кількістю років, що відповідає життєвому циклу проекту або за прийнятний для підприємця період відшкодування витрат (звичайно, за п'ять років). Величина притоку за t років становить суму добутків щорічного доходу (Di) на відповідний дисконтний множник, а величина останнього залежить від ставки доходу за альтернативним варіантом використання інвестицій (a), інфляції (f), ризику (r) і моменту часу, до якого приводяться витрати і доходи.

Таким чином, формула для розрахунку NPV при приведенні витрат і доходів до початкового періоду має вигляд:

$$NPV = \sum_{i=1}^{i=t} \frac{Di}{(1 + a + f + r)^i} - J. \quad (1.5)$$

Для об'єктивної оцінки інноваційних проектів необхідно мати кількісне значення кожного показника, що визначає NPV . Величину інвестицій розраховують за проектними розробками. Ставку доходу (a) беруть за високонадійним альтернативним варіантом використання інвестицій, за яким гарантована регулярність одержання доходу і збереження інвестицій. Таким альтернативним варіантом може бути придбання державних цінних паперів, розміщення коштів у надійному банку та ін. Ставка доходу (a) значно нижча середньої ставки за депозитами, оскільки гарантується постійне одержання доходу і збереження капіталу. Для визначення коефіцієнтів, що врахо-

вують темп інфляції (f) і ризик (r), застосовують загальноприйняті методики.

В економічній теорії та практиці ефективність інноваційних проектів визначається зіставленням ефекту і витрат. Основним показником ефекту є збільшення прибутку, а показником витрат – інвестиції. Критерієм ефективності інноваційних проектів вважається термін окупності інвестицій.

Проект із меншим терміном окупності приносить великий прибуток тільки тоді, коли інвестиції з цього проекту рівні або перевищують аналогічний показник за альтернативними проектами. Як правило, між величиною інноваційних інвестицій і приростом прибутку (рентабельністю) існує пряма залежність. Збільшення обсягу інвестицій дозволяє використовувати більш прогресивні інноваційні рішення (устаткування, технологію і т.д.). Разом із тим відсутність фінансових ресурсів у підприємств посилює їх заінтересованість у реалізації проектів із невеликими інвестиціями, наслідком чого є незначне збільшення прибутку і рентабельності роботи підприємств галузі.

Орієнтація галузевого виробництва на проекти з малим терміном окупності та невеликими інвестиціями має негативні наслідки. По-перше, відводить показникові рентабельності роль пасивного наслідку і не дозволяє вибрати для реалізації проекти, що забезпечують максимально можливе підвищення рентабельності. По-друге, відволікає від пошуку більш капіталомістких інноваційних рішень, що мають переваги за рахунок ефекту масштабу виробництва.

Таким чином, існує чітка невідповідність між локальним показником ефективності інноваційного проекту (терміном окупності інвестицій) і кінцевою метою проекту – підвищенням рентабельності роботи галузевого виробництва.

Для того щоб підвищити рентабельність роботи галузевих підприємств агропромислового виробництва, необ-

хідно кардинально змінити пріоритетність критеріїв оцінки інноваційних проектів. Первинним повинен бути показник рентабельності господарської діяльності, вторинним – термін окупності інноваційних інвестицій (який дуже різниться залежно від галузевої специфіки АПВ). Повинна змінитися логіка визначення необхідних параметрів інноваційних проектів. Спочатку варто обчислити необхідне зростання рентабельності виробництва, а потім – параметри інноваційного проекту, що забезпечать це зростання: обсяг інноваційних інвестицій і термін їх окупності.

Велике значення має період часу між реалізацією інноваційного проекту і досягненням запланованого рівня рентабельності. Цей період часу істотно залежить від джерела інвестицій. Якщо джерелом інвестицій є власний капітал підприємства (наприклад, накопичений прибуток), для досягнення запланованої рентабельності необхідний час тільки для освоєння інновації. Якщо ж джерелом інвестицій є кредит, то для досягнення запланованої рентабельності потрібен буде ще час для повернення кредиту та плати за нього.

У підприємницькій діяльності основним ефектом від впровадження інновацій вважається розмір щорічно одержуваного підприємствами прибутку.

Показники інноваційного проекту порівнюють з базовим варіантом, під яким розуміють одержання щорічного доходу, рівного прибутку з інноваційного проекту, шляхом використання інвестицій як позичкового капіталу.

Зарекомендованою у спеціальній літературі методикою величину інвестицій за базовим варіантом визначають на початок першого року інноваційного проекту, позначають PV і розраховують за формулою:

$$PV = \frac{\Pi}{1+e} + \frac{\Pi}{(1+e)^2} + \dots + \frac{\Pi}{(1+e)^i}, \quad (1.6)$$

де Π – річна величина прибутку за інноваційним проектом;

e – ставка дисконту, у частках одиниць, $e = 1 + a + f + r$;

i – порядковий номер року життєвого циклу інноваційного проекту.

Відповідно до прийнятої методики доцільність даного інноваційного проекту визначають за показником чистої приведеної вартості (доходу) NPV , який розраховують за формулою:

$$NPV = -J + PV, \quad (1.7)$$

де J – величина інвестицій за інноваційним проектом.

На підставі розрахунку NPV роблять остаточний висновок про економічну ефективність інноваційного проекту. Але для подальшого дослідження пропонуємо наступний алгоритм міркувань: якщо за життєвий цикл проекту необхідна величина за інноваційним проектом (J) не перевищує інвестиції за базовим варіантом (PV), то інноваційний проект економічно ефективний ($NPV > 0$). Якщо інвестиції за базовим варіантом менші інвестицій за інноваційним проектом ($NPV < 0$), останній економічно недоцільний. Якщо $NPV = 0$, то проект не є ні прибутковим, ні збитковим і його теж необхідно відхилити, оскільки він не дасть підприємству реального прибутку на вкладений капітал.

Критичний розгляд економічного значення та змісту показників PV і NPV дозволяє з'ясувати наступне:

1. Показник PV повинен становити суму коштів у формі позичкового капіталу, що приносить позичковий відсоток, рівний річному прибутку за інноваційним проектом. Таким чином, приведена вартість (PV) за економічним змістом становить не дохід, як стверджується в методиці, а інвестиції на початок першого року життєвого циклу інноваційного проекту.

2. Величина $PV = \frac{П}{(1+e)^2}$, що відповідає кожному року

життєвого циклу інноваційного проекту, складає інвестиції (позичковий капітал), які до кінця відповідного року зростуть до розміру прибутку, принесеного інноваційним проектом.

Якщо показник $NPV < 0$, то це свідчить про економічну неефективність інноваційного проекту.

Розрахунок PV дозволяє встановити величину інвестицій, необхідну не для одержання щорічного прибутку, а для збільшення позичкового капіталу. Реально інвестиції відповідно до базового варіанта, розраховані за формулою PV , забезпечують щороку прибуток значно менший порівняно з інноваційним проектом.

3. Величини інвестицій відповідно за інноваційним та базовим варіантами, розраховані за формулою PV , не порівнянні за часом обороту.

4. Порівняння інвестицій з інноваційного проекту з альтернативним варіантом їх використання (як позичковий капітал) коректне, якщо інвестиції тотожні за часом обороту і величиною одержаного прибутку. Останнє особливо важливо, оскільки головною метою підприємницької діяльності є не скорочення витрат, а збільшення прибутку. Ці умови дотримуються, якщо під альтернативним варіантом розглядається використання грошей як позичковий капітал, що приносить щорічний позичковий відсоток, що дорівнює прибутку інноваційного проекту.

Аналіз існуючих підходів щодо оцінки ефективності інноваційних проектів приводить до висновку, що методика економічної ефективності інноваційних проектів із використанням показників PV і NPV не дозволяє об'єктивно визначити їх ефективності.

Для економічної оцінки ефективності проектів потрібна цілковита порівняльність їх з альтернативним (базовим) варіантом за величиною комерційного ефекту (прибутку) і за оборотністю інвестицій. У процесі оцінювання

економічної ефективності інновацій альтернативним (базовим) варіантом одержання прибутку може бути використання інвестицій як позичкового капіталу протягом життєвого циклу інноваційного проекту.

Більшість українських підприємств не можуть вільно користуватися власним капіталом для реалізації інноваційних проектів. У такому разі найбільш реальними джерелами фінансування інноваційної діяльності є інвестиції та державна підтримка. Кредитні ресурси залишаються недоступними або дуже дорогими для господарюючих суб'єктів АПВ. Слід зазначити, що сучасні підприємства аграрної сфери дуже рідко мають достатній рівень кредитоспроможності, тому залучення банківського кредиту для впровадження ефективних інноваційних проектів є неможливим. Таким чином, з наведеного вище випливає, що ефективність інноваційних проектів слід визначати не одним показником, як зараз прийнято (терміном окупності інвестицій), а двома: терміном окупності інвестицій та їх величиною.

У працях багатьох дослідників зазначається, що дохід формується із прибутку та амортизаційних відрахувань [62; 67; 84]. Деякі економісти величину доходу приймають рівною прибутку [21]. У більшості навчальних видань при викладенні методики розрахунку ефективності проектів економічний зміст доходу взагалі не розглядається [63; 114]. Сутність доходу оминають, вважаючи, що не є правильним підсумовування прибутку з амортизаційними відрахуваннями. Найбільш істотним аргументом додавання амортизаційних відрахувань до прибутку вважаються посилення на офіційні методики та практику інших країн. Однак, очевидно, що ні офіційні документи, ні практика не є досить переконливим поясненням правильності теоретичних положень.

Обґрунтування правомірності включення амортизаційних відрахувань до величини доходу при розрахунку критерію ефективності проектів має базуватися на еконо-

мічному змісті категорії, що називають притоком грошей. Відповідно до методики визначення *NPV* щорічний приплив грошей розраховується множенням річного доходу на дисконтний множник відповідного року. З економічної логіки дисконтування сума грошей, отримана множенням абсолютної величини доходу на дисконтний множник, у загальноприйнятому змісті не вважається ні річним доходом (приведеним або дисконтованим), ні притоком грошей. Це – величина капіталу, що при можливому альтернативному використанні зростає за період часу (t років) до розміру річного доходу, принесеного інноваційним проектом. Ця щорічна сума є величиною капіталу, що може приносити щорічний прибуток, рівний річному доходу, який забезпечує інноваційний проект.

Іншими словами, методика оцінки ефективності інноваційних проектів за грошовими потоками заснована на зіставленні величини інвестицій, що забезпечують однаковий щорічний прибуток при різних варіантах їх використання. Одним варіантом застосування інвестицій є інноваційний проект, іншим – альтернативний проект розміщення інвестицій. Чиста приведена вартість характеризує результати порівняння інвестицій.

Якщо чиста приведена вартість більша нуля, то за інноваційним проектом інвестицій потрібно менше, що свідчить про його ефективність. Якщо вона менша нуля, то для інноваційного проекту необхідно більше капітальних витрат, і здійснювати проект економічно недоцільно.

Узагальнюючи вищевикладене, зазначимо, щоб оцінити ефективність освоєння інновацій в агропромисловому виробництві, доцільно залучити показники технологічної, економічної, соціальної та екологічної ефективності. Технологічна ефективність передбачає ступінь використання наявних ресурсів підприємства і характеризується комплексом натуральних і вартісних показників, які відображають рівень використання земельних, трудових, матеріальних ресурсів у процесі виробництва продукції, а

також приріст ефективності елементів галузевих виробничих систем.

Показники технологічної ефективності є основою визначення економічної ефективності, під якою розуміють ступінь реалізації виробничих відносин. У ринкових умовах вона є визначальною серед інших і відображає одержання певного ефекту, перевищення доходу від виробництва над витратами на нього. За показниками економічної ефективності визначають вплив науково-технічного прогресу на вдосконалення господарського механізму, ріст економічних показників і прискорення інтенсифікації галузі.

Соціальна ефективність передбачає поліпшення умов життя, ступінь соціального розвитку. Екологічна ефективність розглядається як збереження прийнятого стану природного середовища з підвищенням продуктивності виробництва і гарантування населенню екологічно безпечних продуктів харчування.

Таким чином, щоб оцінити ефективність освоєння інновацій, необхідно залучити систему показників технологічної, економічної, соціальної та екологічної ефективності. Такий підхід гарантуватиме аграрному виробництву постійне отримання вичерпної інформації про стан і ефективність інноваційних процесів. Також механізм даної оцінки повинен мати адаптаційний характер, здатний пристосовуватися до низки постійно наростаючих проблем у здійсненні інноваційної політики сучасних аграрних підприємств. Серед таких проблем найбільш пріоритетними є:

- скорочення витрат на інновації, викликане згортанням інвестування не тільки наукової сфери, а й технічного переозброєння, оновлення виробництва і продукції;
- наростання темпів відставання від світового рівня науково-технічного прогресу за широким спектром якісних параметрів розвитку техніки;

- різке зменшення чисельності науково-дослідних груп, колективів, шкіл і інститутів;
- надмірна тривалість інноваційних процесів у часі та обмеженість розповсюдження інновацій;
- надто низька частка радикальних інновацій в загальному обсязі;
- відсутність зацікавленості в інноваціях через орієнтацію підприємств на поточне “виживання”;
- практично повне припинення інвестиційного супроводу програм технічного переозброєння та модернізації виробництва за останні 10 років, фінансування галузевої академічної і вузівської науки, відсутність виваженої промислової і науково-технічної політики.

Об’єктивність порівняльної оцінки варіантів інноваційного проекту залежить від показників, що складають сукупний критерій ефективності, від адекватності відображення в критерії основних показників проекту: ефекту проекту та витрат на нього. Порушення цієї невідповідності неминуче призводить до нераціонального використання ресурсів, зниження комерційної й ефективності виробництва.

Висновки до розділу 1

1. Дослідження теоретико-методичних основ управління інноваційною діяльністю сфери агропромислового виробництва дозволило сформулювати сутність наступних понять. Інновація є універсальною економічною категорією, що виступає як кінцевий результат інноваційної діяльності, який реалізується в процесі господарської діяльності підприємства, галузі, держави і дає змогу здійснювати реалізацію цілей ефективного розвитку та економічного зростання. Інноваційну діяльність слід розглядати як реалізацію цілеспрямованого і творчого виробничого,

науково-технічного та організаційного процесу, результатом якого є ефективна реалізація інновацій в діяльності підприємств АПВ із урахуванням галузевої специфіки.

2. Аналіз концепцій з визначення сутності й змісту інноваційних процесів дозволив узагальнити їх, уточнити сутність, а також констатувати, що на макроекономічному рівні інноваційний процес – це специфічний, комплексний процес формулювання нової ідеї та її впровадження, який забезпечує підвищення якості продукції, розвиток продуктивних сил і виробничих відносин та задоволення соціальних потреб суспільства. На мікрорівні інноваційний процес – це процес перманентної реалізації інноваційних проектів з урахуванням особливостей їх життєвого циклу, джерел фінансування та галузевої специфіки.

3. Об'єктом дослідження й управління на рівні галузевого виробництва має бути не тільки інноваційний процес, чітко спрямований на кінцевий результат науково-виробничого циклу і мета якого – отримання економічного ефекту, а й інноваційна діяльність підприємств АПВ спрямована на реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок у новий або вдосконалений продукт, призначений для впровадження на ринку, чи технологію, яка застосовується в практичній діяльності, а також пов'язані з цим додаткові наукові дослідження й аналіз екологічних і соціальних явищ.

4. Уточнення сутності інноваційного процесу та синтез розглянутих у розділі концепцій життєвого циклу інновацій дозволило розширити зміст життєвого циклу інновацій та окреслити межі його етапів. Встановлено, що в життєвому циклі інновацій необхідно визначати такі фази: виникнення інновації (поєднання потреб ринку з ідеєю); період впровадження й освоєння інновації та її адаптація до ринку; період успішного комерційного використання інновації; період занепаду використання інновації.

5. В умовах окремого аграрного підприємства галузі ефективність інновацій, як правило, нижча за її потен-

ційну величину. Недовикористання потенційної ефективності інновацій є наслідком особливостей інноваційного процесу на конкретному агропромисловому підприємстві. Тому об'єктивним показником потенційної ефективності є, на думку авторів, співвідношення величини максимально можливого річного ефекту до інноваційних інвестицій. Потенційна ефективність (прогресивність) інновації є показником науково-дослідної та дослідно-конструкторської стадії інноваційного процесу.

6. Оцінюючи реальний рівень науково-технологічної та наукової діяльності в аграрному секторі економіки України, можна зробити висновок, що країні загрожує небезпека залишитися осторонь глобальних процесів пост-індустріального характеру. Тільки структурна перебудова економіки за умови пріоритетному розвитку науки, технології, освіти, забезпеченні соціального захисту людини як носія знань, що впроваджує інновації, дасть змогу підвищити конкурентні переваги України у світовому господарстві.

7. Доведено, що головними конструктивними складовими інноваційної діяльності у сфері АПВ та її інноваційних процесів у сучасних умовах мають бути інноваційні проекти в контексті обґрунтованої державно-галузевої інноваційної політики. Сукупність галузевих інноваційних проектів необхідно розглядати у триєдиній сутності: як комплекс технічної, організаційно-планової та розрахунково-фінансової документації; як процес здійснення інновацій; як головний предмет цільового управління інноваційною діяльністю.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ І ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

2.1. Аналіз розвитку агропромислового виробництва в регіоні

Агропромислове виробництво є однією з найважливіших галузей економіки. Його ефективний розвиток дає можливість гарантувати продовольчу безпеку, отримати ефективний ресурс зовнішньоекономічної діяльності, забезпечити функціонування багатьох галузей агропромислового та рекреаційного комплексів, створити надійне джерело бюджетних надходжень і потужний виробничо-економічний потенціал для розвитку сільських територій. Висока стратегічна важливість аграрного сектору поряд із його низькою привабливістю для приватних інвесторів і кредиторів зумовлюють необхідність державної підтримки даної сфери галузей економіки.

Проте, в характерних для України умовах постійно наростаючого бюджетного дефіциту та державного боргу, а також відсутності механізму контролю цільового використання державних коштів, сільське господарство позбавлене засобів для нормального функціонування. Як наслідок – скорочення посівних площ, поголів'я тварин, обсягів виробництва продукції в деяких галузях та їх занепад.

Тому на сьогодні сільське господарство потребує розробки та впровадження інвестиційних механізмів розвитку, які б давали можливість аграріям максимально задовольняти потреби у фінансових ресурсах, враховувати та страхувати ризики, залучати інноваційні продукти, щоб

виробляти якісну й конкурентоспроможну продукцію та отримувати адекватні витратам доходи.

Агропромисловий комплекс АР Крим є цілісною системою взаємопов'язаних у своєму розвитку підприємств, установ, організацій, які забезпечують виробництво сільськогосподарської сировини та продовольства, їх заготівлю, зберігання, переробку і реалізацію населенню.

Агропромислове виробництво АР Крим займає суттєву питому вагу в сфері АПВ України (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні показники розвитку агропромислового виробництва в АР Крим та Україні у 2011 р.

Показники	Україна	АР Крим	Питома вага АР Крим, %
1	2	3	4
Площа сільгоспугідь у володінні та користуванні всіх категорій господарств, тис. га	36483,3	1498,9	4,1
у тому числі рілля	30980,9	1199,6	3,9
Продукція сільського господарства (усі категорії господарств; у постійних цінах 2010 року), млн. грн.	233696,3	8314,5	3,6
Виробництво основних продуктів рослинництва і тваринництва (усі категорії господарств), тис. т			
– зерно	56746,8	1930,8	3,4
– соняшник	8670,5	56,4	0,7
– картопля	24247,7	467,1	1,9
– овочі	9832,9	432,5	4,4
– плоди та ягоди	1896,3	99,7	5,3
– виноград	521,9	125,4	24,0
– м'ясо (у забійній вазі)	2143,8	147,8	6,9
– молоко	11086,0	335,2	3,0
– яйця, млн. шт.	18689,8	792,9	4,2
– вовна (у фізичній вазі), т	3877	1167	30,1

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4
Чисельність поголів'я худоби і птиці, тис. голів			
Велика рогата худоба	4425,8	136,1	3,1
у тому числі корови	2582,2	70,7	2,7
Свині	7373,2	169,2	2,3
Вівці і кози	1739,4	288,9	16,6
Птиця	200760,6	11797,6	5,9
М'ясо і субпродукти харчові, тис.т	741,0	60,9	8,2
Вироби ковбасні, т	289700	20500	7,1
Молоко оброблене рідке, т	890800	8000	0,9
Масло вершкове, т	106200	1124,2	1,1
Продукти кисломолочні, тис. т	474,3	6,0	1,3
Борошно, тис. т	2587,3	164,3	6,4
Крупи, тис. т	356,0	36,4	10,2
Вироби хлібобулочні, тис. т	1769,1	62,4	3,5
Вироби макаронні, т	135100	9796,0	7,3
Горілка, інші міцні спиртові напої, тис. дал.	33418,5	4742,6	14,2
Вино виноградне, тис. дал.	16876,5	5092,7	30,2

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

У досліджуваному регіоні виробляється 3,6% загальнодержавного обсягу виробництва сільськогосподарської продукції, 3,4% – зерна, 24,0% – винограду, 5% – овочів та плодів, 87,7% виробництва рису.

Аналіз показників динаміки обсягів валового виробництва продукції сільського господарства АР Крим протягом 1990-2011 рр. показав, що до 2004 р. наростаючими темпами (у середньому на 35% у рік) відбувався спад виробництва сільськогосподарської продукції, але за останні шість років спостерігається стійка тенденція до зростання загальних обсягів виробництва сільськогосподарської продукції АПК Криму в середньому на 9,6% щорічно (табл. 2.2, рис. 2.1).

Таблиця 2.2

Динаміка виробництва продукції сільського господарства за категоріями господарств, 1990–2011 рр.
(у постійних цінах 2010 року; млн. грн.)

Роки	Продукція сільського господарства	У тому числі продукція	
		рослинництва	тваринництва
Господарства усіх категорій			
1990*	6572,9	3246,9	3326,0
1995*	3488,5	1875,6	1612,9
2000	4938,2	3084,5	1853,7
2005	5294,6	2428,4	2866,2
2008	7311,3	3976,4	3334,9
2009	7662,0	4221,1	3440,9
2010	7360,4	3962,7	3397,7
2011	8314,5	4874,5	3440,0
Сільськогосподарські підприємства			
1990*	5268,2	2822,5	2445,7
1995*	1996,5	1332,4	664,1
2000	2591,2	2278,9	312,3
2005	2869,3	1736,3	1133,0
2008	3600,5	2371,2	1229,3
2009	3314,2	2058,1	1256,1
2010	3297,0	1952,1	1344,9
2011	3942,8	2565,5	1377,3
Господарства населення			
1990*	1304,7	424,4	880,3
1995*	1492,0	543,2	948,8
2000	2347,0	805,6	1541,4
2005	2425,3	692,1	1733,2
2008	3710,8	1605,2	2105,6
2009	4347,8	2163,0	2184,8
2010	4063,4	2010,6	2052,8
2011	4371,7	2309,0	2062,7

* Примітка: У порівняних цінах 2005 р., млн. грн.

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Слід вважати, що це зумовлено зростанням обсягів продукції в господарствах населення, частка яких у виробництві протягом 1990-2011 рр. збільшилася на 36% – з

20% у 1990 р. до 56% у 2011 р., тобто можна стверджувати, що значна частина сільськогосподарської продукції виробляється не в підприємствах, а в особистих господарствах населення, які використовують ручну працю та не мають можливості запроваджувати передові технології.

Рис. 2.1. Індеси продукції сільського господарства, % до 1990 р.

Джерело: Побудовано за даними Головного управління статистики в АР Крим.

Нарощуванням обсягів виробництва господарствами населення пояснюється й позитивна динаміка продукції сільського господарства в кризовому 2010р., а також нівелювання подальшого негативного впливу зменшення обсягів виробництва сільськогосподарськими підприємствами в 2011 р. (скорочення лише на 1,9% порівняно із 2010 р.).

У структурі виробництва сільськогосподарської продукції випереджаючими темпами зростали обсяги виробництва продукції рослинництва, в середньому на 15,5% щороку, це майже на 10% більше за відповідний показник по тваринництву (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Динаміка виробництва продукції сільського господарства в 2005–2011 рр., млн. грн.

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Виявлена тенденція щодо поступового зростання обсягів виробництва в розрахунку на одну особу (табл. 2.3).

Порівняно з 1990 р. виробництво сільськогосподарської продукції скоротилося на 38,5% (від 2603 до 3547 кг у 2011 р.), та порівняно з 2004 р. цей показник збільшився на 54,4%, що свідчить про відносне зростання рівня продовольчої безпеки регіону.

Для сфери агропромислового виробництва Криму характерна висока сільськогосподарська освоєність території. На частку сільгоспугідь припадає близько 70% площі півострова. Переважає рілля (80,0% загальної площі сільгоспугідь у 2011 р.), далі пасовища (13,9%), багаторічні насадження (5,6%) і сіножаті (0,1%).

Посівні площі основних сільськогосподарських культур у 2011 р. становили 824,1 тис. га: площа зернових і зернобобових культур – 73,6%, технічних – 15,9%, кормових – 5,4%, картоплі та овоче-баштанних культур – 5,1%. Про-

тягом 2005-2011 рр. у сільськогосподарський оборот додатково залучено 112 тис. га ріллі, що не оброблялася. За цей період збільшено площі використання зрошуваних земель і в 2010 р. підготовлено до поливного сезону 207 тис. га.

Таблиця 2.3

**Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції
на одну особу в 2000-2011 рр., кг**

Показники	Рік					
	2000	2005	2008	2009	2010	2011
Продукція сільськогосподарства, грн.	1162	1295	1803	1887	3139*	3547*
Продукція рослинництва, грн.	660	527	891	945	1511*	1740*
Зернові культури	434	490	738	708	599	824
Соняшник	15	11	12	8	15	24
Картопля	102	67	149	171	156	199
Овочі	76	54	122	170	170	184
Плоди та ягоди	55	25	45	33	49	43
Виноград	72	49	50	53	48	53
Продукція тваринництва, грн.	502	768	912	942	1628*	1807*
М'ясо (у забійній вазі)	28,0	48,5	58,7	59,2	61,8	63,0
Молоко	164,3	146,5	154,7	156,5	150,5	143,0
Яйця, шт.	182	246	298	325	346	338

**Примітка: (у постійних цінах 2010 р.; грн.)*

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Проте, як показують дослідження, станом на 01.01.2010 р. в АР Крим не використовується 253,4 тис. га сільськогосподарських угідь земель запасу та резервного фонду, з них ріллі – 70,9 тис. га. На цих земельних площах сільгоспвиробники АР Криму могли б виробити по-

над 173 тис. т зерна, або 71,6 тис. т ріпаку, або більше 2 млн. т картоплі та овоче-баштанних культур.

Аналіз виробництва продукції рослинництва у регіоні виявив найбільші темпи зростання виробництва порівняно з 2005 р. озимих зернових – на 165,5%, ячменю – у 2,7 раза, проса – у 40 разів, овочів – у 3,4 рази, зернобобових культур – у 5,3 раза, плодів і ягід – на 170,1%. Відбулося збільшення виробництва гречки – в 9,8 раза, соняшнику – в 2,1 раза (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка виробництва основних сільськогосподарських культур
у 2005–2011 рр., тис. т

Сільськогосподарська культура	Рік						2011 р. у % до 2005 р.
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5	6	7	8
Зернові і зернобобові культури	1064,4	1159,9	1734,1	1662,5	1403,8	1930,8	166,5
озимі зернові	854,4	981,6	1410,4	1350,0	1159,9	1624,6	165,5
пшениця	623,5	813,4	1005,8	894,1	770,7	1170,8	143,9
жито	7,2	2,7	2,2	0,5	0,3	0,9	33,3
ячмінь	223,7	165,5	402,4	455,4	388,9	452,9	273,7
ярі зернові	210,0	178,3	323,7	312,5	250,3	251,8	141,2
пшениця	0,8	1,0	0,3	0,7	1,6	1,8	180,0
ячмінь	105,5	72,6	191,2	155,7	81,5	116,8	160,9
овес	26,1	9,2	14,9	12,3	8,9	8,6	93,5
кукурудза на зерно	2,4	30,1	37,6	35,8	40,4	48,5	161,1
просо	2,6	0,4	1,7	1,9	3,1	11,8	29,5 раз
гречка	2,0	0,5	0,4	0,3	0,2	4,9	9,8 раз
рис	63,3	60,6	61,2	94,9	103,3	40,2	66,3
зернобобові	7,3	3,6	10,6	10,5	11,3	19,2	5,3 раз
Соняшник	37,8	26,4	28,6	18,2	36,2	56,4	213,6
Соя	2,0	12,8	20,6	24,7	30,4	39,5	308,6
Ріпак	1,9	9,2	37,8	25,5	22,0	25,0	271,7

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8
Картопля	250,2	158,8	349,8	401,4	366,5	467,1	294,1
Овочі	185,5	127,9	286,1	398,4	398,7	432,5	338,2
Кормові коренеплоди (включаючи цукрові буряки на годівлю худоби)	26,3	11,3	18,2	16,9	16,1	15,1	133,6
Кукурудза на силос і зелений корм	205,6	98,9	129,5	94,0	56,8	38,1	38,5
Однорічні трави на сіно	18,2	18,5	25,8	25,0	23,2	30,0	162,2
Багаторічні трави на сіно	72,4	44,7	33,2	21,0	25,0	22,4	50,1
Плоди та ягоди	133,5	58,6	105,7	77,1	115,6	99,7	170,1
Виноград	179,4	116,3	116,9	125,3	111,9	125,4	107,8

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Технічні культури в АР Крим представлені в основному олійними, головна з яких – соняшник. Обсяги його виробництва мають динаміку до зростання, і в 2011 р. виробництво становило 56,4 тис. т, що в 2 рази більше у порівнянні з 2000 р.

Характерною тенденцією в розвитку агропромислового виробництва АР Крим у 2005-2011 рр. було скорочення виробництва у традиційних аграрних галузях, зокрема, виноградарстві, плодівництві, ефіроолійному виробництві через зменшення врожайності, площ садів, виноградників, посівів і плантацій ефіроолійних культур. Безсумнівно, дана тенденція супроводжується масштабним використанням у виробничих процесах галузей агропромислово-

го виробництва морально та фізично застарілих технологій, відсутністю впровадження інноваційних елементів і розробок.

Зокрема, площа виноградних насаджень у сільськогосподарських підприємствах АР Крим у 2011 р. скоротилася майже на 15% порівняно з 2005 роком. З 2005 р. в господарствах з товарним виробництвом винограду розкорчовано виноградників більше (65,1%), ніж посаджено (35,4%). Урожайність порівняно з потенційно можливою майже вдвічі нижча та значно коливається в окремі роки, але у найкращі за кліматичними умовам роки не перевищує 52 ц/га. На низький рівень урожайності виноградників впливає висока зрідженість (22,4% від загальної площі), недосконале розміщення та їх старіння. Враховуючи нормативний рівень витрат, на сьогодні виробництво винограду ефективно при урожайності не менше 50 ц/га.

Протягом останніх років також системно скорочуються площі промислових садів (майже на 30% у 2005-2011 рр.). Частка господарств населення у загальній площі плодоягідних насаджень в АР Крим упродовж тривалого часу перевищує 50% (у 2009 р. – 67%). Проте, роль цих садів у формуванні пропозиції високоякісних і великих партій плодів на внутрішньому ринку невелика, а в перспективі, вірогідно, зменшуватиметься. Валові збори плодів і ягід знижуються в цілому по АРК і особливо в сільськогосподарських підприємствах, які у 2009 р. зібрали лише 26,7 тис. т продукції, що майже на 30% менше за відповідний показник 2005 р.

За останні роки практично знищено галузь кормовиробництва. В аграрних підприємствах, при скороченні за останні 13 років площ сільськогосподарських угідь на 26,4%, виробництво всіх видів кормів у перерахунку на кормові одиниці зменшилось на 87,5% (з 48 до 6 млн. т корм. од.), що пояснюється втратою економічної заінтересованості у веденні тваринництва.

Аналіз динаміки поголів'я худоби та птиці у 2000-2011 рр. свідчить про загальне скорочення кількості голів за багатьма напрямками тваринництва (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка поголів'я худоби та птиці у 2000–2011 рр., тис. голів

Рік	Велика рогата худоба		Свині	Вівці та кози		Коні	Птиця
	усього	корови		усього	вівці		
2000	290,6	144,5	146,8	181,6	146,9	8,4	6149,2
2005	189,7	91,0	134,9	219,9	180,6	6,3	10034,3
2008	184,1	88,2	161,8	328,6	300,2	4,2	10903,8
2009	176,1	87,0	196,9	379,1	347,7	4,1	11405,3
2010	143,3	74,5	185,2	313,4	282,1	4,0	12324,3
2011	136,1	70,7	169,2	288,9	253,2	3,8	11797,6
2011 у % до 2000	46,8	48,9	115,3	159,1	172,4	45,2	191,9

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Найвищі темпи зниження поголів'я характерні для скотарства – 46,8% за аналізований період.

Із скороченням поголів'я худоби зменшилися обсяги виробництва продукції тваринництва. Протягом 1990-2005 рр. спостерігався стабільний спад виробництва, а з 2005-го можна констатувати поступове збільшення обсягів виробництва у середньому на 8,4% щороку (табл. 2.6).

Для більш повної характеристики сучасного стану сільського господарства АР Крим проведемо аналіз показників рентабельності галузевого виробництва (табл. 2.7).

Високим рівнем рентабельності характеризуються такі галузі, як виноградарство, плідівництво та по окремих роках виробництво зерна. Поряд із цим стабільно висока збитковість у галузях тваринництва, зокрема, виробництво м'яса великої рогатої худоби, овець і кіз, птиці, виробництво вовни, для яких рентабельність продукції протя-

гом останніх п'яти років знаходилась на рівні від – 20 до – 60%. Дещо краща ситуація характерна для виробництва яєць і м'яса свиней.

Таблиця 2.6

**Динаміка виробництва основних видів тваринницької продукції
у 2000–2011 рр.**

Роки	М'ясо всіх видів (у забійній вазі), тис. т	Молоко, тис. т	Яйця, млн. шт.	Вовна, т
2000	68,5	402,6	447,1	603
2005	114,8	346,8	581,9	606
2006	120,4	336,5	608,7	763
2007	135,9	359,6	652,0	904
2008	137,8	363,4	699,0	1087
2009	139,0	367,2	762,5	1334
2010	145,0	352,9	810,7	1428
2011	147,8	335,2	792,9	1167
2011 у % до 2000	215,8	83,3	177,3	193,5

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Позитивним моментом є тенденція до зниження рівня витратності діяльності в цих галузях. Такі надто низькі та навіть від'ємні показники рентабельності в галузях сільського господарства свідчать про невисоку економічну ефективність діяльності в даному секторі економіки, низький рівень інноваційного розвитку та значно погіршують інвестиційну привабливість сільського господарства АР Крим.

На нашу думку, ситуація, що склалася у сільському господарстві протягом останніх п'яти років і не зазнає суттєвих змін, зумовлена такими основними факторами:

Таблиця 2.7

Динаміка рівня рентабельності продукції сільського господарства
у 2000–2011 рр., %

Сільськогосподарська продукція	Рік					
	2000	2005	2008	2009	2010	2011
Зерно і зернобобові культури	47,5	-4,8	21,0	-6,8	-3,5	19,7
Насіння соняшнику	-3,6	8,1	-4,2	10,2	84,2	51,2
Овочі відкритого гру- нту	-30,0	4,3	13,2	23,0	60,3	46,4
Картопля	52,3	27,4	-12,4	-1,5	1,4	28,1
Плоди	2,7	-13,5	20,4	12,5	12,4	21,4
Виноград	79,5	59,7	72,7	167,7	134,7	103,3
Молоко і молочні продукти	-22,5	2,2	9,9	2,9	17,9	12,8
М'ясо великої рогатої худоби	-46,3	-47,2	-34,5	-25,4	-38,3	-21,7
свиней	-40,8	-9,1	-12,3	6,3	-6,0	-3,9
овець і кіз	-21,7	-22,7	-41,9	-36,9	-29,5	-45,5
птиці	-23,9	-35,3	-27,8	-30,1	6,5	-15,3
Яйця	14,2	21,8	-4,5	-0,1	32,2	59,4
Вовна	-71,4	-80,7	-71,3	-67,3	-71,1	-53,5

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

- низька продуктивність худоби і птиці, низька врожайність сільськогосподарських культур;
- несприятлива цінова ситуація на ринку продукції сільського господарства;
- постійна нестача фінансових ресурсів;
- недостатня забезпеченість виробників інноваційними розробками;
- занепад основних бюджетонаповнюючих галузей регіону.

Ефективне функціонування сільськогосподарського виробництва є основою для розвитку харчової промисловості та підвищення продовольчої безпеки регіону. В умовах ринкового реформування харчової промисловості з

початку 1990-х років спостерігався постійний спад обсягів виробництва і лише з 1999 р. у галузі помітні позитивні зрушення.

Переведення переробних підприємств регіону, як і всієї економіки, на ринкові умови господарювання об'єктивно зумовлено необхідністю розв'язання вузлових питань галузі, насамперед досягнення вищої економічної ефективності розвитку, якості, поліпшення якості та зде-шевлення виробленої продукції, розширення асортименту на основі сучасних інноваційних технологій і розробок.

Протягом 2005–2011 рр. обсяги виробництва яловичини і телятини підприємствами регіону скоротилися майже в 2 рази (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Динаміка виробництва основних харчових продуктів підприємствами АР Крим, 2005–2011 рр.

Харчові продукти	Рік					2011 р. у % до 2005 р.
	2005	2008	2009	2010	2011	
1	2	2	3	4	5	6
Яловичина і телятина, свіжі (парні) чи охолоджені, т	3285,5	5639,2	3293,8	2721,4	1735,3	52,8
Свинина свіжа (парна) чи охолоджена, т	1567,7	5173,4	4008,9	4058,3	4482,7	285,9
Баранина свіжа (парна) чи охолоджена, т	111,6	87,3	65,4	94,5	45,6	40,9
М'ясо і субпродукти птиці, тис. т	56,5	52,8	53,3	55,4	60,9	107,8
М'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, морожені, т	7941	13926	15894	... ¹	... ¹	–
Вироби ковбасні, т	3724	14405	16720	20350	20477	549,9
Соки натуральні (включаючи апельсиновий), т	4576,2	6882	1417	978	... ¹	–

Продовження табл. 2.8

Овочі консервовані натуральні, т	210,5	106,0	521,0	... ¹	... ¹	—
Джеми, желе фруктові, пюре та пасти фруктові чи горіхові, т	805,7	1260,0	22,0	13	... ¹	—
Олія соняшникова нерафінована, т	1362,8	402,4	536,0	208,4	811,7	59,6
Молоко оброблене рідке, т	8441,3	12101	10609	10631	8018,2	95,0
Масло вершкове, т	2016,0	1612,3	1068,8	1067,8	1124,2	55,8
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний, т	1855,1	2114,3	1729,2	1551	1382,7	74,5
Сири жирні, т	1105,0	1179,8	1137,3	988,8	331,3	30,0
Продукти кисломолочні, тис. т	11,4	12,7	10,5	7,8	6,0	52,6
Борошно, тис. т	131,7	169,5	160,6	144,8	164,3	124,8
Крупи, тис. т	7,5	31,2	26,1	37,4	36,4	485,3
Вироби хлібобулочні, тис. т	80,9	2549	65,2	61,4	62,4	77,1
Вироби кондитерські з цукру, без вмісту какао, т	1160,5	2504,3	1114,7	... ¹	... ¹	—
Вироби макаронні, т	11805	13000	11522	10878	9796	83,0
Коньяк, тис. дал	644,0	1331,1	1038,9	835,7	1074,4	166,8
Горілка, інші міцні спиртові напої, тис. дал	8523,5	1335,4	4369,1	4594,2	4742,6	55,6
Вино виноградне, тис. дал	3866,8	6760,6	7846,0	7377,1	5092,7	131,7
Води натуральні мінеральні негазовані, тис. дал	1114,6	541,8	517,1	510,3	393,8	35,3
Води натуральні мінеральні газовані, тис. дал	2876,6	2337,1	1081,6	1167,4	801,3	27,9
Напої безалкогольні, тис. дал	6812,5	4544,7	3004,6	2673,9	1835,9	26,9

Примітка: ¹ Інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику".

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Виробництво свинини збільшилося у 2,9 раза, а ковбасних виробів – майже у 5,5 разів, проте це не пов'язано із ростом виробництва і поголів'я у тваринницькій галузі регіону. Безсумнівно, це свідчить про збільшення імпорту неякісної сировини та виробництва фальсифікованої продукції.

За аналізований період спостерігається стійка тенденція до зменшення виробництва більшості видів продукції харчової промисловості досліджуваного регіону, за винятком м'яса птиці, свинини, консервованих овочів, борошна, круп, лікєро-горілчаних виробів і виноградного вина. Так, виробництво м'ясних консервів скоротилося майже у 10 разів, фруктових соків – у 3, масла вершкового – у 2 рази. Також зменшилися обсяги виробництва хлібобулочних, макаронних і кондитерських виробів.

Скорочення виробництва більшості видів продукції харчової промисловості вплинуло на місце регіону в загальнодержавному обсязі виробництва харчової промисловості (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Питома вага АР Крим в загальному виробництві окремих видів харчової продукції по Україні у 2005–2011 рр., %

Вид продукції	Рік				
	2005	2008	2009	2010	2011
1	2	3	4	4	5
М'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, свіжі (парні) чи охолоджені	20,6	9,2	8,2	8,0	8,2
М'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, морожені	13,9	16,9	14,3	15,3	15,1
Вироби ковбасні	1,2	4,3	6,1	7,2	7,1
Соки фруктові та овочеві, нектари	0,7	0,7	0,2	0,3	0,4
Молоко оброблене рідке	1,0	1,5	1,4	1,3	0,9
Масло вершкове	1,7	1,9	1,4	1,3	1,5
Продукти кисломолочні	2,3	2,4	2,1	1,6	1,3

Продовження табл. 2.9

1	2	3	4	5	6
Борошно	4,4	5,6	5,9	5,5	6,4
Крупи	2,2	8,6	6,6	11,0	10,2
Рис обрубаний	74,9	86,9	87,7	85,2	84,8
Вироби хлібобулочні	3,6	3,5	3,6	3,4	3,5
Вироби макаронні	11,4	11,5	10,8	9,4	7,3
Горілка, інші міцні спиртві напої	21,4	13,1	10,3	10,8	14,2
Вино виноградне	23,1	32,1	34,0	24,9	30,3
Коньяк	26,9	34,1	33,5	23,2	22,9

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Питома вага АПВ регіону у виробництві м'яса скоротилася з 20,6 до 8,2%, соків – з 0,7 до 0,4%, проте суттєво збільшилася по таких видах продовольчих товарів, як ковбасні вироби, борошно, крупи.

За аналізований період спостерігалось поліпшення фінансових результатів економічної діяльності підприємств регіонального агропродовольчого ринку (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Фінансовий результат діяльності суб'єктів сфери АПВ регіону,
2005–2011 рр.**

Показник	Рік				
	2005	2008	2009	2010	2011
Прибуток, збиток (–) усього по економіці області, млн. грн.	605,6	–1578,1	–198,8	1470,5	1040,0
у т.ч. сільське господарство	354,5	199,5	233,1	364,1	562,0
Рентабельність сільськогосподарського виробництва, %	25,0	10,7	10,5	12,5	23,7
Харчової промисловості, %	4,9	2,5	5,3	3,3	3,8

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Загальний прибуток по економіці АР Крим у 2011 р. досяг 1470,5 млн. грн., проте сфера агропромислового виробництва регіону, в т.ч. сільське господарство мало прибуток у розмірі 562,0 тис. грн. Рентабельність сільськогосподарського виробництва становила 23,7%, що значно вище у порівнянні з трьома попередніми досліджуваними роками.

Рентабельність діяльності підприємств харчової промисловості у 2011 р. була на рівні лише 3,8%, що на 1,1% менше порівняно з 2005 р. Простежується тенденція до відносного покращення темпів розвитку суб'єктів сфери агропромислового виробництва досліджуваного регіону.

Частка збиткових сільськогосподарських підприємств у 2011 р. у порівнянні з попередніми роками поступово зменшується і становила – 25,9% від загальної їх кількості, аналогічна тенденція простежується і у сфері харчової промисловості.

Сільськогосподарські підприємства та підприємства харчової промисловості АР Крим відчувають гостру потребу в інвестиціях для проведення структурних перетворень і подальшого розвитку. Протягом 2011 р. у сільськогосподарські підприємства було інвестовано 469,3 млн. грн. в основний капітал, що на 77% більше, ніж у 2005 р., але у 18% менше рівня докризового 2008 р. (табл. 2.11).

У підприємства харчової промисловості відповідно вкладено 152,6 млн. грн., що у 1,7 раза перевищує рівень 2005 р., але майже на 20% менше, ніж у 2008 р., що, безумовно, свідчить про погіршення інвестиційної активності підприємств харчової промисловості регіону.

Стабілізація й подальше ефективне функціонування агропромислового виробництва регіону, підвищення інвестиційно-інноваційної привабливості неможливі без зміцнення його експортного потенціалу. Експортоорієнтована діяльність є найважливішим показником ефективності функціонування сільськогосподарських і переробних підприємств харчової промисловості. Пошук шляхів і резерв

вів зростання має здійснюватися в напрямі вивчення світових ринків рослинницької і тваринницької продукції та продуктів харчової промисловості, аналізу й оцінки сучасних інноваційних технологій галузевих виробництв, а також формування оптимальної структури експортного потенціалу.

Таблиця 2.11

Динаміка інвестицій в основний капітал підприємств сфери АПВ АР Крим, млн. грн.

Показник	Рік				
	2005	2008	2009	2010	2011
Загальний обсяг інвестицій в економіку регіону, млн. грн.	3374,6	8655,4	5536,4	7477,6	17492,3
Інвестиції в основний капітал сільськогосподарських підприємств (у фактичних цінах), млн. грн.	264,3	572,7	357,4	486,2	469,3
Питома вага у загальному обсязі, %	7,83	6,62	6,46	6,50	2,71
Індекси інвестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств, %	117,0	97,8	54,8	88,5	85,4
Інвестиції в основний капітал підприємств харчової промисловості (у фактичних цінах), млн. грн.	89,7	192,8	133,9	142,5	152,6
Питома вага у загальному обсязі, %	2,66	2,23	2,42	1,90	0,90
Індекси інвестицій в основний капітал підприємств харчової промисловості, %	64,4	65,8	63,8	64,2	64,8

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПВ є одним із факторів, що сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості та інноваційної здатності.

Кожний регіон України має певний експортний потенціал. Основу експортного потенціалу АР Крим становить продукція рослинницької галузі, харчової промисловості та продукція виноробства. Простежується тенденція до зростання питомої ваги продукції агропромислового виробництва у загальному обсязі експорту АР Крим (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Динаміка зовнішньоекономічної діяльності АПВ АР Крим
у 2005–2011 рр.

Показник	2005 р.		2008 р.		2009 р.		2010 р.		2011 р.	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Всього, млн. дол. США	355,6	168,6	586,3	431,2	425,7	187,6	563,3	327,3	677,5	1466
у т.ч. продукції АПВ	34,9	25,3	75,5	56,1	73,5	34,4	53,5	23,4	46,5	56,3
Питома вага продукції АПВ, %	12,2	20,3	12,9	13,1	17,3	18,3	9,5	7,2	6,9	3,8
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	1,4		1,4		2,1		2,3		–	

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

За аналізований період загальний обсяг експорту з АР Крим збільшився на 90%, а імпорту – у 8,7 раза. Обсяги експорту продукції агропромислового виробництва зросли на 33% – з 34,9 млн. дол. США у 2005 р. до 46,5 млн. дол.

у 2011 р. Ріст імпорту за цей період відбувся більш ніж в 2 рази. Питома вага продукції АПВ у загальному обсязі експорту регіону зменшилася з 12,2 до 6,9%.

Як свідчать результати дослідження, оцінка стану та розробка перспектив інноваційного розвитку агропромислового виробництва АР Крим неможливі без всебічного аналізу й оцінки ефективності розвитку сфери агропромислового виробництва регіону. Сукупну його оцінку проведено за допомогою методу матриць координат.

У сучасних умовах важливе значення відводять комплексній оцінці роботи господарських формувань і галузевого виробництва, яка характеризує стан та ефективність виробничої діяльності шляхом вивчення сукупності показників, що відображають усі аспекти господарських процесів. За одержаними показниками можна зробити узагальнені висновки про розвиток і ефективність функціонування агропромислового виробництва регіону на основі виявлення якісних та кількісних відмінностей від бази порівняння. З цією метою застосовують метод матриці координат, а саме для зведення певної сукупності показників, що характеризують діяльність суб'єктів сфери АПВ регіону, до єдиного узагальненого показника з урахуванням їх вагомості. Він заснований на математичній аналогії розміщення точок, що є показниками в n -мірному евклідовому просторі з урахуванням довжини координат.

За допомогою цього методу можна характеризувати сукупне виробництво, зовнішньоекономічну діяльність, ефективність функціонування ринкової інфраструктури, ефективність розвитку експортного потенціалу галузі з кількісного боку.

Алгоритм реалізації даного методу передбачає наявність чотирьох етапів. На першому визначають сукупність показників, що характеризують стан та ефективність розвитку агропромислового виробництва регіону (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Показники для розрахунку сукупного показника ефективності розвитку агропромислового виробництва АР Крим, 2005– 2009 рр.

Показник	Рік				
	2005	2006	2007	2008	2009
1	2	3	4	5	6
Виробництво продукції сільського господарства, млн. грн.	3065,7	3154,8	3577,1	4236,4	4428,9
Виробництво зернових культур, тис. т	1159,9	1220,8	1228,2	1734,1	1662,5
Виробництво пшениці, тис. т	981,6	975,4	1004,8	1410,4	1350,0
Виробництво рису, тис. т	60,6	59,8	67,9	61,2	94,9
Виробництво плодів, тис. т	58,6	37,3	55,0	105,7	77,1
Виробництво винограду, тис. т	116,3	58,7	118,6	116,9	125,3
Яловичина і телятина, свіжі (парні) чи охолоджені, т	3285,5	5641,8	6822,2	5639,2	3293,8
Свинина свіжа (парна) чи охолоджена, т	1567,7	2928,2	4631,5	5173,4	4008,9
М'ясо і субпродукти птиці, тис. т	56,5	48,1	51,7	52,8	53,3
Олія соняшникова нерафінована, т	1362,8	2178,1	1216,4	402,4	536,0
Вино виноградне, тис. дал.	3866,8	5091,0	6333,3	6760,6	7846,0
Питома вага АР Крим у виробництві: вина виноградного	23,1	29,8	32,5	32,1	34,0
коньяку	26,9	27,6	29,7	34,1	33,5
Прибуток, збиток (–) сільського господарства, млн. грн.	354,5	28,2	219,1	199,5	233,1
Рентабельність сільськогосподарського виробництва, %	25,0	4,7	14,0	10,7	10,5

Продовження табл. 2.13

1	2	3	4	5	6
Харчової промисловості, %	4,9	6,9	5,3	2,5	5,3
Інвестиції в основний капітал сільськогоспо- дарських підприємств (у фактичних цінах), млн. грн.	264,3	383,5	464,4	572,7	357,4
Інвестиції в основний капітал підприємств харчової промисловості (у фактичних цінах), млн. грн.	89,7	218,7	226,7	192,8	133,9
Експорт продукції АПВ, млн. дол. США	34,85	39,21	47,22	75,49	73,49
Питома вага продукції АПВ, %	12,2	9,8	10,5	12,9	17,3
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	1,38	1,15	2,13	1,35	2,14

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

На другому етапі виявляють максимальні показники в кожному рядку. Потім усі показники рядка ділять на максимальний і складають матрицю координат першу (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Матриця координат перша

Показник	Рік				
	2005	2006	2007	2008	2009
1	2	3	4	5	6
Виробництво продукції сільського господарства, млн. грн.	0,692	0,712	0,808	0,957	1,000
Виробництво зернових ку- льтур, тис. т	0,669	0,734	0,708	1,000	0,959
Виробництво пшениці, тис. т	0,696	0,692	0,712	1,000	0,957

Продовження табл. 2.14

1	2	3	4	5	6
Виробництво рису, тис. т	0,639	0,630	0,715	0,645	1,000
Виробництво плодів, тис. т	0,554	0,353	0,520	1,000	0,729
Виробництво винограду, тис. т	0,928	0,468	0,947	0,933	1,000
Яловичина і телятина, свіжі (парні) чи охолоджені, т	0,482	0,827	1,000	0,827	0,584
Свинина свіжа (парна) чи охолоджена, т	0,303	0,566	0,895	1,000	0,775
М'ясо і субпродукти птиці, тис. т	1,000	0,851	0,915	0,935	0,943
Олія соняшникова нерафінована, т	0,626	1,000	0,558	0,295	0,246
Вино виноградне, тис. дал.	0,493	0,649	0,807	0,862	1,000
Питома вага Криму у виробництві:					
вина виноградного	0,679	0,876	0,956	0,944	1,000
коньяку	0,803	0,824	0,887	1,018	1,000
Прибуток, збиток (-) сільськогосподарства, млн. грн.	1,000	0,080	0,618	0,563	0,658
Рентабельність сільськогосподарського виробництва, %	1,000	0,188	0,560	0,428	0,420
харчової промисловості, %	0,710	1,000	0,768	0,472	0,768
Інвестиції в основний капітал сільськогосподарських підприємств (у фактичних цінах), млн. грн.	0,461	0,670	0,811	1,000	0,624
Інвестиції в основний капітал підприємств харчової промисловості (у фактичних цінах), млн. грн.	0,396	0,965	1,000	0,850	0,591
Експорт продукції АПВ, млн. дол. США	0,462	0,519	0,626	1,000	0,974
Питома вага продукції АПВ, %	0,705	0,566	0,607	0,746	1,000
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0,645	0,537	0,995	0,631	1,000

На третьому етапі всі показники зводяться у квадрат і підсумовуються за стовпцями. Одержана сума характеризуватиме узагальнений сукупний показник ефективності розвитку агропромислового виробництва АР Крим (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Матриця координат друга

Найменування показників	Рік				
	2005	2006	2007	2008	2009
1	2	3	4	5	6
Виробництво продукції сільськогосподарства, млн. грн.	0,479	0,507	0,652	0,915	1,000
Виробництво зернових культур, тис. т	0,447	0,539	0,502	1,000	0,919
Виробництво пшениці, тис. т	0,484	0,478	0,508	1,000	0,916
Виробництво рису, тис. т	0,408	0,397	0,512	0,416	1,000
Виробництво плодів, тис. т	0,307	0,125	0,271	1,000	0,532
Виробництво винограду, тис. т	0,862	0,219	0,896	0,870	1,000
Яловичина і телятина, свіжі (парні) чи охолоджені, т	0,232	0,684	1,000	0,683	0,341
Свинина свіжа (парна) чи охолоджена, т	0,092	0,320	0,801	1,000	0,600
М'ясо і субпродукти птиці, тис. т	1,000	0,725	0,837	0,873	0,890
Олія соняшникова нерафінована, т	0,391	1,000	0,312	0,087	0,061
Вино виноградне, тис. дал	0,243	0,421	0,652	0,742	1,000
Питома вага Криму у виробництві:					
вина виноградного	0,462	0,768	0,914	0,891	1,000
коньяку	0,645	0,679	0,786	1,036	1,000
Прибуток, збиток (–) сільськогосподарства, млн. грн.	1,000	0,006	0,382	0,317	0,432
Рентабельність сільськогосподарського виробництва, %	1,000	0,035	0,314	0,183	0,176
харчової промисловості, %	0,504	1,000	0,590	0,222	0,590

Продовження табл. 2.15

1	2	3	4	5	6
Інвестиції в основний капітал сільськогосподарських підприємств (у фактичних цінах), млн. грн.	0,213	0,448	0,658	1,000	0,389
Інвестиції в основний капітал підприємств харчової промисловості (у фактичних цінах), млн. грн.	0,157	0,931	1,000	0,723	0,349
Експорт продукції АПВ, млн. дол. США	0,213	0,270	0,391	1,000	0,948
Питома вага продукції АПВ, %	0,497	0,321	0,368	0,556	1,000
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0,416	0,289	0,991	0,398	1,000
Сукупний показник ефективності розвитку агропромислового виробництва регіону	10,05	10,16	13,34	14,91	15,14

Результати оцінки сукупного показника ефективності розвитку агропромислового виробництва Криму показують, що з 2005 по 2009 р. простежується чітка тенденція щодо його росту – з 10,05 у 2005 р. до 15,14 у 2009 р., а тому існують об'єктивні підстави щодо можливості розробки і впровадження інноваційних механізмів подальшого росту ефективності й розвитку.

2.2. Оцінка рівня інноваційного розвитку агропромислового виробництва в АР Крим

У сфері агропромислового виробництва інновації є реалізацією в господарську практику результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід і видів тварин, кросів птиці, нових або покращених продуктів харчування, матеріалів, новітніх технологій у рослинництві, тваринництві та переробній промисловості, нових

добрив і засобів захисту рослин і тварин, нових методів профілактики та лікування тварин і птиці, нових форм організації й управління різними сферами економіки, нових підходів до соціальних послуг, що дозволяють підвищити ефективність виробництва.

За предметом і сферою застосування в АПВ доцільно виділити чотири типи інновацій: селекційно-генетичні; техніко-технологічні та виробничі; організаційно-управлінські й економічні; соціально-екологічні (табл. 2.16).

Суть інноваційної діяльності полягає не стільки у збільшенні інвестицій у сферу агропромислового виробництва, скільки в забезпеченні інноваційної активності. Інноваційна активність розглядається як цілеспрямована діяльність щодо створення, впровадження у виробництві та просування на ринок нових ефективних продуктів, науково-технологічних та організаційно-управлінських досягнень, які приносять прибуток.

Для того щоб оцінити економічні та соціальні результати інноваційної активності агровиробництва, можна використати такі системи показників: зближення обсягів інвестицій в науково-дослідну діяльність і в аграрний сектор; частка інноваційної наукоємної продукції в загальному обсязі кінцевого продукту аграрного сектору; кількість патентів і ліцензій (у розрахунку на 100 осіб); вплив інновацій на ефективність використання виробничих факторів агропідприємств (підвищення продуктивності праці, фондівіддачі, наукоємності продукції); вплив інновацій на результати виробничої та фінансової діяльності аграрних підприємств (обсяг продажу інноваційної продукції, його частка в загальному обсязі продажу, освоєння нових ринків для інноваційної продукції, збільшення частки її продажу на традиційних ринках збуту, обсяг і норма прибутку від реалізації інноваційної продукції, її питома вага в загальному обсязі прибутку).

Класифікація типів інновацій в АПК

Селекційно-генетичні	Техніко-технологічні та виробничі	Організаційно-управлінські та економічні	Соціально-екологічні
<p>Нові сорти і гібриди с.-г. рослин</p> <p>Нові породи, типи тварин і кроси птиці</p> <p>Створення рослин і тварин, стійких до хвороб і шкідників, несприятливих чинників довкілля</p>	<p>Використання нової техніки</p> <p>Нові технології обробітку с.-г. культур</p> <p>Нові індустріальні технології у тваринництві</p> <p>науково обґрунтовані системи землеробства і тваринництва</p> <p>Нові добрива і їх системи</p> <p>Нові засоби захисту рослин</p> <p>Біологізація і екологізація землеробства</p> <p>Нові ресурсозберігаючі технології виробництва і зберігання харчових продуктів з метою на підвищення споживчої цінності продуктів харчування</p>	<p>Розвиток кооперації і формування інтегральних структур в АПВ</p> <p>Нові форми технічного обслуговування і забезпечення ресурсами АПВ</p> <p>Нові форми організації і мотивації праці</p> <p>Нові форми організації і управління в АПВ</p> <p>Маркетинг інновацій</p> <p>Створення інноваційно-консультаційних систем у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності</p> <p>Концепції, методи вироблення рішень</p> <p>Форми і механізми інноваційного розвитку</p>	<p>Формування системи кадрів науково-технічного забезпечення АПВ</p> <p>Поліпшення умов праці, вирішення проблем охорони здоров'я, освіти і культури трудівників сіла</p> <p>Оздоровлення і поліпшення якості довкілля</p> <p>Забезпечення сприятливих екологічних умов для життя, праці та відпочинку населення</p>

Джерело: Узагальнено авторами.

Для вибору найбільш ефективних форм і методів інноваційної активності в агропродовольчому комплексі вагоме значення має науково обґрунтований менеджмент щодо формулювання мети і вибору стратегії, підготовки інноваційних проектів, управління проектами та ризиками, персоналом, створенням, освоєнням і якістю нової техніки, оцінки ефективності інновацій. Актуальним завданням у створенні механізмів управління інноваційною діяльністю на рівні регіонального АПВ є координування процесу розробки системи підтримки цієї діяльності, складовими якої є відповідні об'єкти інфраструктури в регіоні.

Інноваційна діяльність в АПВ є дуже специфічною і ризикованою сферою інвестиційних вкладень. Забезпечуючи досягнення не тільки частки, але і суспільного ефекту від своєї реалізації, інноваційна діяльність повинна бути об'єктом пильної уваги держави. Недосконалість ринкової системи, відсутність у приватних інвесторів стимулів і можливостей фінансування інноваційної діяльності сфери АПВ визначають необхідність формування принципів, форм, методів і меж державної підтримки інноваційної діяльності.

Міжнародна практика переконує, що фінансує передові науково-технічні розробки і проекти, впровадження яких не може забезпечити приватний бізнес. Цим держава досягає певних соціально-економічних цілей: нейтралізує побічні ефекти в економіці, реалізує соціальну політику, стимулює економічне зростання. Вивчення іноземного і вітчизняного досвіду свідчить про те, що держава має вагомим невикористаним резервом інвестиційної підтримки інноваційних процесів, що можуть мотивувати приватних інвесторів до фінансування нововведень.

В Україні за останнє десятиріччя роль держави в розвитку та стимулюванні інноваційних процесів значно зменшилася. Насамперед це стосується зниження ролі науки як основної рушійної сили техніко-економічного

прогресу. Вітчизняна наука вже не є основним чинником соціально-економічного розвитку, різко послабила свій вплив на інноваційні процеси в промисловості. При збереженні таких тенденцій подолання наслідків економічної кризи буде складною справою.

Як свідчать дослідження, за вказаний період не збільшилася кількість наукових установ і закладів, що виконують науково-технічні роботи, зменшилася чисельність науково-технічних кадрів (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Кількісна та якісна характеристика наукових кадрів АР Криму, 1995–2010 рр., осіб

Показник	Рік					
	1995	2000	2005	2008	2009	2010
Чисельність працівників наукових організацій	6212	4040	3823	3449	3177	3008
Чисельність спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи	3316	2996	2780	2472	2297	2187
з них мають науковий ступінь						
доктора наук	79	76	69	87	82	79
кандидата наук	498	420	357	384	348	340
Чисельність працівників, які виконують науково-технічні роботи за сумісництвом	627	1089	1428	1753	1648	1572
з них мають науковий ступінь						
доктора наук	99	106	120	140	138	147
кандидата наук	233	435	521	614	605	640

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Зазначимо, що загальна чисельність наукових працівників у наукових організація за аналізований період

скоротилася більш ніж вдвічі, а спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи, у 2010 р. дорівнювала 2187 осіб, що на 34% нижче, ніж у 1995 р.

За період з 1995 по 2010 р. обсяг наукових і науково-технічних робіт, виконаних науковими організаціями Криму, збільшився у 15 разів, проте структура розробок майже не змінилася: на фундаментальні дослідження припадає 30% науково-технічних розробок (60,1 млн. грн.), на прикладні – 23% (30,7 млн. грн.). Частка науково-технічних розробок дорівнює 35%, а науково-технічних послуг – 12% (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Динаміка обсягів наукових і науково-технічних робіт, виконаних організаціями АР Крим за видами робіт, тис. грн.

Показник	Рік					
	1995	2000	2005	2008	2009	2010
Усього	10201,3	25246,1	89372,7	143795,6	139948,4	154277,2
у тому числі						
фундаментальні дослідження	2499,5	6033,8	22028,5	43815,4	41572,0	60133,5
прикладні дослідження	4002,1	8246,7	14701,2	33454,8	32239,8	30740,9
науково-технічні розробки	3396,6	9825,4	39179,5	47705,7	48243,8	43108,2
науково-технічні послуги	303,1	1140,2	13463,5	18819,7	17892,8	20294,6

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Обсяг фінансування наукових і науково-технічних робіт за аналізований період збільшився у 15 разів (з 9,7 до 14 млн. грн.) (табл. 2.19). Питома вага державного фінансування протягом останніх років залишається на рівні 50–60%, фінансування за рахунок іноземних замовників і власних коштів надто низьке – 8,4 та 4,1% відповідно.

Таблиця 2.19

**Розподіл обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт
за джерелами фінансування, тис. грн.**

Показник	Рік					
	1995	2000	2005	2008	2009	2010
Усього	9678,2	24118,5	87355,6	140972,0	136032,8	149914,5
у тому числі за рахунок						
держбюджету	7175,9	13323,0	34576,3	69550,2	66132,3	91432,4
місцевих бю- джетів	–	–	1018,4	3271,4	3430,2	2879,7
позабюджет- них фондів	681,0	322,9	6559,5	11189,3	11954,7	–
власних кош- тів	11,2	500,0	3677,1	11202,1	7488,5	8918,5
коштів замов- ників інозем- них держав	17,5	2592,2	15761,9	8850,3	9735,9	12627,6
інших джерел	1792,6	7380,4	25762,4	36908,7	37291,2	6207,7

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Загальна кількість інноваційно-активних промислових підприємств в АР Крим налічує 31 одиниця. Найбільша кількість із них припадає на переробну промисловість (у т.ч. 8 – харчова) (табл. 2.20).

Загальна кількість інноваційно-активних підприємств сільського господарства налічує 14 од., при чому 10 з них – це виноробні підприємства, інвестиційна привабливість яких через високу норму прибутку постійно зростає. Сільськогосподарські виробники відчувають постійну нестачу фінансових ресурсів для модернізації виробництва і виробничих технологій, більшість аграрних підприємств мають дуже низький рівень інвестиційно-інноваційної привабливості.

Встановлено, що більшість галузей агропромислового виробництва АР Крим мають надто низькі та навіть від'ємні показники рентабельності (особливо в галузях

сільського господарства). Це свідчить про невисоку економічну ефективність діяльності в даному секторі економіки, що значно погіршує інвестиційну привабливість сільського господарства АР Крим.

Таблиця 2.20

**Динаміка кількості інноваційно-активних підприємств
за видами економічної діяльності**

Показник	Рік				
	2005	2008	2009	2010	2011
Промисловість	33	24	33	40	31
Переробна промисловість	29	19	28	33	26
у тому числі					
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	14	4	8	11	8
Сільське господарство	9	7	9	12	14
у т.ч. виноградно-виноробна галузь	4	4	7	9	10

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Ситуація, що склалася у сільському господарстві протягом останніх шести років, зумовлена такими основними факторами:

- низька продуктивність худоби і птиці, низька врожайність сільськогосподарських культур;
- несприятлива цінова ситуація на ринку продукції сільського господарства;
- постійна нестача фінансових та інвестиційних ресурсів;
- недостатня забезпеченість виробників інноваційними розробками;
- занепад основних бюджетонаповнювальних галузей регіону садівництва та виноградарства.

Нами визначено шість галузей агропромислового виробництва в регіоні, у яких, порівняно із загальнорегіона-

льним станом АПК, простежуються позитивні тенденції розвитку (табл. 2.21).

Таблиця 2.21

Основні показники агропромислового виробництва АР Крим за рівнем економічного стану та потенційної привабливості щодо інноваційного розвитку, 2009 р.

Показник	Виробництво зернових культур	Тваринництво		Виробництво плодів	Виробництво винограду	Виробництво вина
		Виробництво м'яса	Виробництво молока			
Питома вага виробництва в Україні, %	3,6	7,2	3,2	4,8	26,7	34,0
Середній індекс росту обсягів виробництва за 5 років	1,11	1,05	1,01	1,14	1,28	1,20
Середній індекс росту виручки від реалізації за 5 років	1,24	1,72	1,63	1,48	1,45	1,52
Рентабельність виробництва, %	8,87	1,02	5,07	14,47	75,90	126,42
Середній індекс росту обсягів виробництва на одну особу за 5 років	1,10	1,06	1,02	1,12	1,19	1,24

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики в АР Крим.

За допомогою адаптованого авторами методу оцінки пріоритетності галузей АПК за рівнем економічного стану та потенційної привабливості щодо інноваційного розвит-

ку шляхом розрахунку інтегрального рангу по головному та системі обмежуючих критеріїв на підставі експертних оцінок в процесі дослідження здійснено ранжування галузей АПВ за рівнем інвестиційної привабливості та інноваційної перспективності.

Практична реалізація даного методу передбачає дотримання послідовності таких етапів:

- визначення головного й обмежуючих критеріїв та розрахунок їх питомої ваги;
- розрахунок інтегрального рангу по головному критерію;
- проведення ранжування галузей АПВ по головному критерію;
- розрахунок інтегрального рангу по системі обмежуючих критеріїв;
- проведення ранжування галузей АПВ по системі обмежуючих критеріїв;
- розрахунок інтегрального рангу по головному та визначеному рангу системи обмежуючих критеріїв;
- проведення заключного ранжування та визначення пріоритетності галузей АПВ (табл. 2.22 і 2.23).

Таким чином, за інтегральним рангом найбільш ефективною, інвестиційно-привабливою та інноваційно перспективною галуззю в АПВ регіону є виноградно-виноробне виробництво (коефіцієнти – 0,5 та 1 відповідно).

Тому для всебічного аналізу стану інноваційного розвитку в сфері АПВ АР Крим розглянемо виноградно-виноробну галузь, яка залишається бюджетонаповнюючою і має реальні інноваційні розробки, які успішно використовуються у галузевому виробництві.

Серед великої різноманітності сільськогосподарських культур виробництво винограду, технологічні процеси його подальшої переробки і одержання кінцевої виноробної продукції мають вагоме значення для економіки Криму. Сферу його виноградо-виноробного виробництва стано-

виль сукупність виробничих формувань, що займаються обробіткою і первинною переробкою винограду, заводи вторинного виноробства, а також сільськогосподарські підприємства – виробники посадкового матеріалу.

Таблиця 2.22

Ранжування галузей АПВ за значенням головного та обмежуючих критеріїв

№ п/п	Галузь	Головний критерій рентабельність виробництва, %	Обмежуючі критерії			
			Питома вага виробництва в Україні, %	Середній індекс росту обсягів виробництва за 5 років	Середній індекс росту виручки від реалізації за 5 років	Середній індекс росту обсягів виробництва на одну особу за 5 років
1	Виробництво зернових культур	4	5	4	6	4
2	Виробництво м'яса	6	3	5	1	5
3	Виробництво молока	5	6	6	2	6
4	Виробництво плодів	3	4	3	4	3
5	Виробництво винограду	2	2	1	5	2
6	Виробництво вина	1	1	2	3	1
	Питома вага критерію, %	50	15	15	10	10

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики в АР Крим.

Підприємства, що формують галузеву сферу, мають між собою опосередковані економічні зв'язки. Однією з передумов і обов'язковою умовою стабілізації стану і пода-

льшого розвитку галузі є запровадження ефективних економічних механізмів господарювання, що ґрунтуються на принципах локальної інтенсифікації ресурсного потенціалу, підвищенні інвестиційної привабливості та необхідності впровадження інноваційних механізмів.

Таблиця 2.23

Розрахунок інтегральних критеріїв і ранжування галузей виробництва АПВ

Галузь	Розрахунок інтегрального рангу по обмежуючих критеріях	Значення	Ранг	Розрахунок інтегрального рангу по головному та визначеному рангу обмежуючих критеріїв	Значення	Ранг
Виробництво зернових культур	$(5 \cdot 0,15 + 4 \cdot 0,15 + 6 \cdot 0,1 + 4 \cdot 0,1) / 4$	2,35	6	$(4 \cdot 0,5 + 6 \cdot 0,5) / 2$	2,5	4
Виробництво м'яса	$(3 \cdot 0,15 + 5 \cdot 0,15 + 1 \cdot 0,1 + 5 \cdot 0,1) / 4$	0,45	4	$(4 \cdot 0,5 + 6 \cdot 0,5) / 2$	2,5	4
Виробництво молока	$(6 \cdot 0,15 + 6 \cdot 0,15 + 2 \cdot 0,1 + 6 \cdot 0,1) / 4$	0,65	5	$(4 \cdot 0,5 + 6 \cdot 0,5) / 2$	2,5	4
Виробництво плодів	$(4 \cdot 0,15 + 3 \cdot 0,15 + 4 \cdot 0,1 + 3 \cdot 0,1) / 4$	0,44	3	$(4 \cdot 0,5 + 6 \cdot 0,5) / 2$	1,5	3
Виробництво винограду	$(2 \cdot 0,15 + 1 \cdot 0,15 + 5 \cdot 0,1 + 2 \cdot 0,1) / 4$	0,29	2	$(4 \cdot 0,5 + 6 \cdot 0,5) / 2$	1	2
Виробництво вина	$(1 \cdot 0,15 + 2 \cdot 0,15 + 3 \cdot 0,1 + 1 \cdot 0,1) / 4$	0,21	1	$(4 \cdot 0,5 + 6 \cdot 0,5) / 2$	0,5	1

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики в АР Крим.

Постійна нестача фінансових ресурсів, високі ціни, зокрема на мінеральні добрива, хімічні засоби захисту рослин від шкідників і хвороб, а також зміна правил використання пестицидів вимушують виноградарські господарс-

тва знаходити нові, економічно вигідні й екологічно чисті способи захисту рослин; упроваджувати у виробництво нові сорти та клони з підвищеною комплексною стійкістю до несприятливих умов середовища, розробляти і застосовувати ресурсозберігаючі елементи технологічних процесів. Таким чином, одним з основних напрямів підвищення ефективності розвитку галузі в сучасних умовах є впровадження у виробничий процес інноваційних механізмів.

Виноградарські підприємства Криму постійно відчують різке обмеження і дорожчання необхідних виробничих ресурсів. Для завоювання і збереження стійкого місця на ринку виноградно-виноробної продукції їм необхідно, з одного боку, постійно удосконалювати її товарну структуру, а з іншого – підвищувати і зберігати високу якість продукції. Успішне розв'язання цього багатовекторного завдання з урахуванням особливостей культури винограду можливо лише при постійному моніторингу ампелоекологічного і агроекономічного середовища, що безпосередньо впливає на кількісні та якісні параметри виробництва.

Сучасний стан виноградно-виноробної галузі АР Крим характеризується тим, що обсяги виробництва продукції знижуються, стрімко зменшуються площі насаджень, більше половини виноградників плодоносного віку мають проріджену структуру (25-40%) і вік 20 років і більше.

Промисловим виробництвом винограду в АР Крим займаються 73 виноградно-виноробних підприємства різних форм власності. Серед виробників винограду найбільшу частку займають державні підприємства (рис. 2.3), які, існуючи за рахунок бюджетних коштів, погіршують загальну ситуацію фінансування галузі.

Складний економічний стан більшості виноградно-виноробних підприємств, зумовлений диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію і споживані для її виробництва ресурси, відсутністю дієвої інфраструктури ринку столового винограду, трансформацією споживчих пе-

реваг у бік коньячно-горілчаної продукції, а також зниження обсягів виробництва галузі визначають необхідність швидкого вирішення проблем розвитку виноградно-виноробного виробництва Криму, досягнення стабілізації й підвищення ефективності механізмів господарювання підприємств галузі на основі інноваційних механізмів розвитку.

Рис. 2.3. Розподіл виробників винограду в АР Крим за формами господарювання станом на 01.10.2010 р., %

За аналізований період загальна площа виноградників в АР Крим скоротилася на 52,2 % (з 62,6 тис. га у 1991 р. до 19,8 тис. га у 2011 р.), площа плодоносних виноградників зменшилася на 56,2% (з 52,5 до 23,0 тис. га) (табл. 2.24).

Питома вага площі виноградників у досліджуваному регіоні від загальної їх кількості по Україні скоротилася з 36,5% у 1991 р. до 31,0% у 2011 р., у т.ч. плодоносних виноградників – з 37,1 до 33,3%. За аналізований період загальна площа виноградників в АР Крим у всіх категоріях

господарств зменшилася на 47,8%, а площа виноградників у плодоносному віці – на 49,5% і становила 19,8 тис. га у 2011 р. порівняно з 62,5 тис. га в 1991 р.

Таблиця 2.24

Динаміка площ виноградних насаджень у АР Крим, тис. га

Рік	АР Крим		Питома вага у загальній площі виноградників в Україні %	
	всього	у т.ч. плодоносні	всього	у т.ч. плодоносні
1991	62,5	52,5	36,5	37,1
2000	43,6	41,7	39,8	41,7
2005	33,0	28,8	35,2	36,1
2008	30,3	26,4	32,6	34,6
2009	29,9	26,0	33,0	35,2
2010	20,1	23,8	33,0	35,2
2011	19,8	23,0	31,0	33,3
2011 р. у % до 1991 р.	31,7	43,8	–	–

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Щодо регіональної структури площ виноградників в АР Крим, то слід зазначити, що лише в п'яти районах півострова загальна їх площа перевищує 2000 га, серед них м. Севастополь, Бахчисарайський, Сімферопольський райони, м. Судак, м. Феодосія, виробництвом винограду продовжують займатися переважно сільськогосподарські підприємства. Щодо таких регіонів АР Крим, як м. Сімферополь, м. Євпаторія, м. Керч, Красноперекоській та Роздольненський райони, то площі під виноградниками в них не перевищують 100 га та повністю знаходяться у власності господарств населення (рис. 2.4).

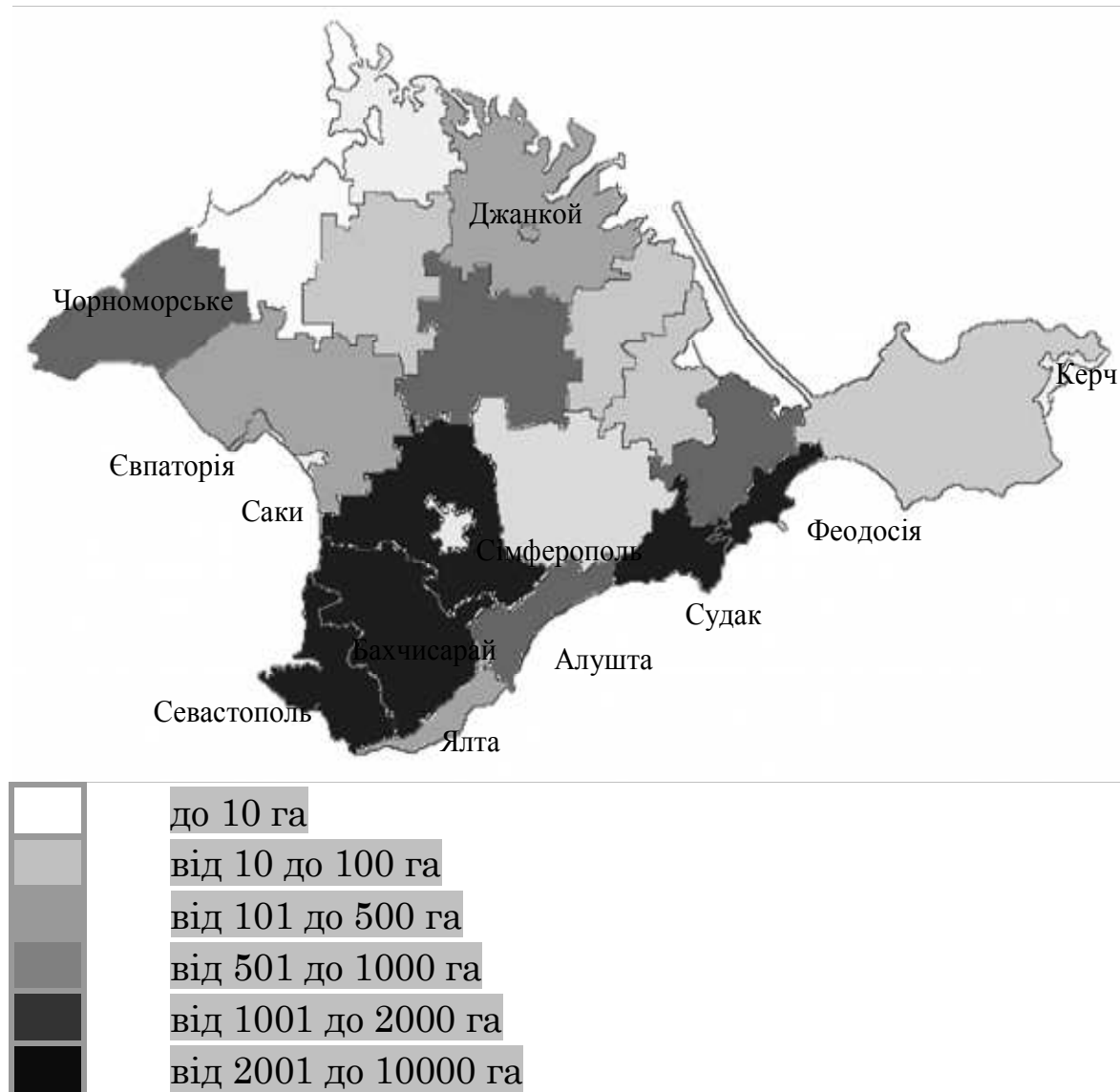

Рис. 2.4. Загальні площі насаджень виноградників в АР Крим станом на 01.01.2010 р.

Джерело: Сформовано за даними [122].

Урожайність винограду в Криму за період з 1991 по 2011 р. тільки в 1998 р. перевищила середню врожайність по Україні. Співвідношення врожайності винограду в досліджуваному регіоні з аналогічним показником по країні збільшилося з 112,6% у 1991 р. до 127% у 2011 р.

В АР Крим урожайність винограду за аналізований період зросла на 18,7% – з 45,9 до 54,5 ц/га (табл. 2.25). При цьому зазначимо, що потенціал оброблюваних у регі-

оні сортів винограду використовується недостатньою мірою. За останніх 10 років урожайність винограду по АР Крим становила 20-25% від агротехнологічно-потенційного можливого рівня.

Таблиця 2.25

Порівняльна оцінка врожайності виноградних насаджень в АР Крим з Україною, ц/га

Рік	Україна	АР Крим	Питома вага від середньої врожайності виноградників в Україні, %
1991	47,1	45,9	97,5
2000	51,7	44,8	86,7
2005	54,9	39,7	72,3
2008	58,6	47,8	81,6
2009	66,0	51,7	78,3
2010	60,3	47,0	77,9
2011	75,5	54,5	72,2
2011 р. в % до 1991 р.	160,3	118,7	—

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

У Криму за період з 1991 по 2011 р. виробництво винограду скоротилося на 48,7%, що становило 125,4 тис. т порівняно з 244,3 тис. т у 1991 р. (табл. 2.26). Питома вага обсягів виробництва винограду в АР Крим за аналізований період скоротилася від 36,3 до 24,0%.

Через відсутність системи оновлення виноградників в Україні збільшується питома вага старих, низькопродуктивних насаджень, погіршується їх сортовий склад. У багатьох організаційно-правових формуваннях експлуатуються виноградні насадження віком 35-40 років, із застарілими енерго- і ресурсоемними схемами посадки та морально застарілими сортами, врожайність яких неприпустимо низька, а якість продукції не відповідає вимогам ринку.

**Динаміка валового збору винограду в АР Крим
у 1991-2011 рр., тис. т**

Рік	Україна	АР Крим	Питома вага від величини загального валового збору винограду в Україні, %
1991	672,9	244,3	36,3
2000	513,8	179,4	34,9
2005	442,6	116,3	26,3
2008	415,3	116,9	28,1
2009	468,7	125,3	28,2
2010	407,9	111,9	27,4
2011	521,9	125,4	24,0
2011 р. у % до 1991 р.	77,6	51,3	—

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Крім вищевикладених причин, негативний вплив на стан галузі спричинили такі чинники, як неузгодженість інтересів усіх учасників виробничого процесу (від виробництва винограду до випуску готової виноробної продукції), деградація ресурсного потенціалу і системи матеріально-технічного забезпечення виноградарських господарств, низький рівень механізації, зниження технологічної дисципліни виробництва, зберігання й переробки винограду.

Оптимізація сортового складу виноградників, впровадження нових, перспективних сортів, сприяючих зниженню питомих витрат на виробництво винограду, є одним із важливих напрямів стабілізації й підвищення ефективності галузі.

Ефективність галузі виноградарства великою мірою залежить від сортового складу, який визначає величину врожаю, якість вирощеної продукції і вина, соків, інших

продуктів переробки. Значною мірою від сорту залежить рентабельність виноградно-виноробної галузі, ефективність використання виробничого потенціалу. Розміщення виноградарства в АР Крим повинно концентруватися в межах тих районів, де воно показує себе стійко конкурентоздатним порівняно з альтернативними йому напрямками спеціалізації.

Виноградарство має оптимально адаптуватися в новій ринковій загальнодержавній територіально-галузевій системі, обмежившись тільки вузькоспеціалізованими районами і навіть місцевостями, де можливе стійке виробництво високоякісних продуктів, конкурентоспроможних за пропозицією і попитом з іноземними винними товарами і міцними алкогольними напоями, що наповнили ринок.

У сучасних умовах більшість виноградарських підприємств постають перед такими проблемами, як нестача матеріально-технічних, фінансових, трудових ресурсів, відсутність системи ремонту і реконструкції виноградних насаджень, слабка оновлюваність виноградників, надто низька врожайність, відсутність дієвих систем маркетингового забезпечення виробництва (ціноутворення, збут, канали реалізації продукції, розрив раніше існуючих інтеграційних економічних зв'язків з іншими виноградно-виноробними виробничими структурами, винзаводами, науковими організаціями, обслуговуючими підприємствами, постачальниками).

Тенденції у виробництві винопродукції в Криму мають позитивне спрямування. З 2001 р. почалося поступове збільшення обсягів виробництва і до 2004 р. вони зросли майже вдвічі, коньяку – в 1,7 раза (рис. 2.5).

З 1990 по 2009 р. виробництво вина в Криму збільшилося на 32,9% (або на 2798 тис. дал.). Найбільше зростання виробництва спостерігається в м. Євпаторія – майже у 19 разів, у Червоногвардійському і Сакському районах – 14 і 2,3 раза відповідно, в м. Сімферополі – в 2,2 раза. Різко скоротилося виробництво вина в традиційно виноробному

Бахчисараї – в 12,5 раза, а також у Белогорському, Джанкойському, Кіровському, Ленінському районах.

Виробництво коньяку в 2009 р. порівняно з 2000 р. зросло майже втричі, шампанського – в 18,6%. Однак ці обсяги виробництва винопродукції (рівня 1990–1995 рр.) не гарантують її високої якості та відсутності фальсифікації.

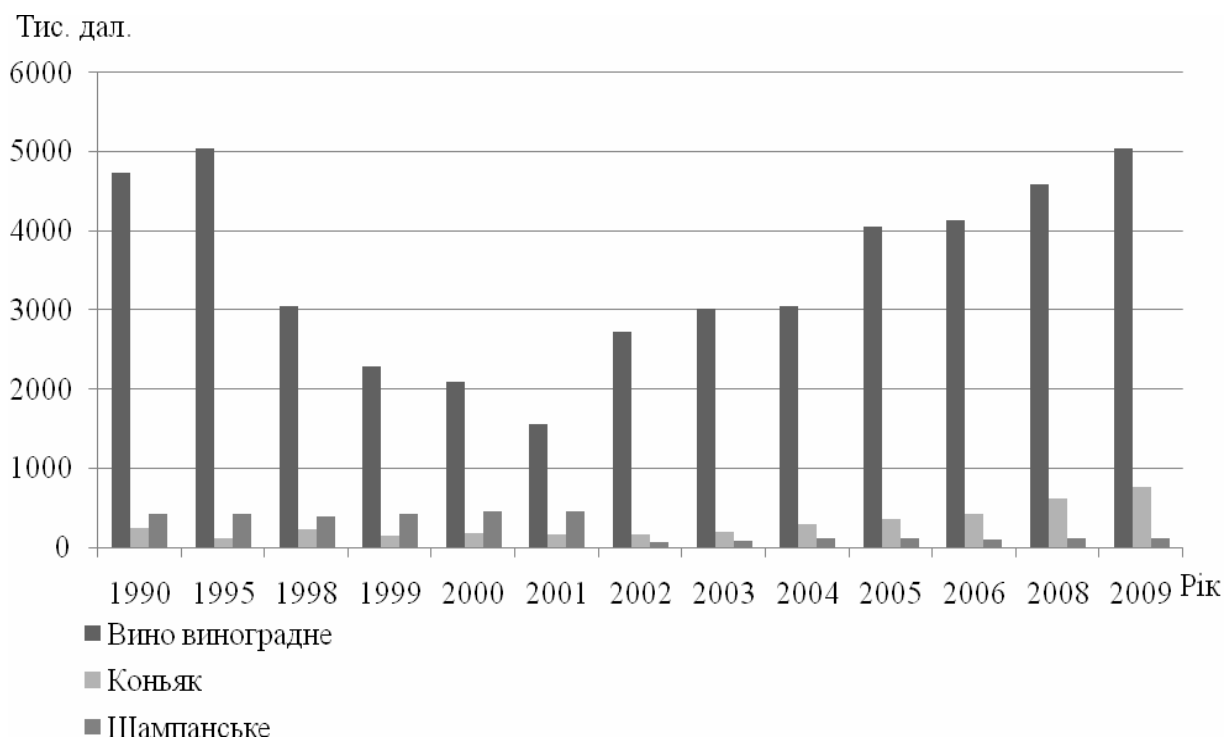

Рис. 2.5. Обсяги виробництва винопродукції в АР Крим, 1990–2009 рр.

Джерело: За даними Головного управління Держкомстату в АР Крим.

За період з 1990 по 2009 р. суттєво скоротилося виробництво шампанського – в 3,6 раза, що пояснюється зниженням обсягів його виробництва такими провідними підприємствами, як ТОВ АФ “Золота балка” і ДП “ЗШВ “Новий світ” у зв’язку з тривалими процесами зміни форм власності, механізмів господарювання, а також з наростаючою деградацією сировинної бази виноробства.

Підприємствами Автономної Республіки Крим випускається п’ята частина виробленого виноградного вина в Україні. Основними його виробниками є: Головний завод марочних вин ПАТ “Массандра”, ЗАТ “Бахчисарай винза-

вод”, ЗАТ “Завод марочних вин і коньяків “Коктебель”, Севастопольський винзавод, Інкерманський завод марочних вин, ДП “ЗШВ “Новий світ”, ТОВ АФ “Золота балка”, Сімферопольський винзавод, Агрофірма “Крим”. Виноробницька галузь Криму забезпечує 2–6% експортованої українськими виробниками продукції. У 2008 р. підприємствами галузі поставили на експорт 725 тис. дал. винопродукції.

Найбільшими експортерами в Криму є НПАТ “Массандра” (80,6% загального обсягу експорту винопродукції), ТОВ “Бахчисарайський вин завод” (7,9%), ТБ Кримський винний будинок (6,2%). За останні три роки експорт винопродукції з Криму збільшився на 62,9%, у т.ч. в країни ближнього зарубіжжя – на 79,2%. Найбільшим імпортером винопродукції кримських підприємств є Росія. На країни далекого зарубіжжя припадає невелика частка в експорті виноробної продукції Криму (близько 2% обсягу експорту). Експортні поставки здійснюються у 15 країн світу – Росію (95%), Білорусь (4%), Молдову, Литву та інші країни.

Як показує практика формування джерел фінансування інноваційного розвитку сучасних підприємств (у т.ч. аграрного сектору), привабливим джерелом у даній структурі є власні кошти, нерозподілений прибуток підприємств. Тому у сучасних умовах господарювання, які характеризуються недостатньою державною підтримкою, низьким рівнем інвестиційно-інноваційною привабливості багатьох галузей АПВ, саме виноградно-виноробні підприємства регіону залишаються реально можливими суб'єктами, здатними впроваджувати елементи інноваційного розвитку.

У процесі аналізу сутності теоретико-практичних поглядів щодо категорій інноваційної діяльності та інноваційного розвитку підприємств доцільно розглянути сутність поняття інноваційно-інтелектуального капіталу підприємства як основи підвищення рівнів інвестиційної

привабливості та інноваційної спроможності підприємств виноградно-виноробної галузі АПВ.

На нашу думку, даний капітал підприємства складається з людського та структурно-інноваційного. Людський капітал є сукупністю знань, практичних навичок і творчих здібностей фахівців підприємства, які використовуються при виконанні поточних завдань. Цей капітал не є власністю підприємства, але його ефективне використання сприяє збільшенню прибутку та підвищенню ефективності діяльності підприємства.

Структурно-інноваційний капітал передбачає технічне та програмне забезпечення, організаційну структуру, торгові марки, патенти, ліцензії, а також відносини з клієнтами та постачальниками (маркетинговий капітал). Цей капітал є власністю підприємства, а також цілком може бути об'єктом купівлі-продажу. Конкретизуємо, що складовими структурно-інноваційного капіталу виноградно-виноробного підприємства є процесний, інноваційний та маркетинговий капітал.

Процесний капітал формують структуровані інтелектуальні активи, а саме: інформаційні системи, технічне і програмне забезпечення, бази даних, організаційна структура, виробничі процеси, управлінські методи, тобто всі інструменти, які впливають на результативність людського капіталу. Сюди входить визначення ефективності роботи та правильність організації робочого процесу.

Інноваційний капітал акумулює інвестиції в дослідження і розробки, спрямований на забезпечення довгострокового відновлення підприємства, його стійкості та розвитку.

Маркетинговий капітал є поєднанням клієнтської бази, відносин із клієнтами та можливості залучення нових клієнтів у майбутньому. Його можна оцінити такими показниками: задоволеність споживачів продукцією, наявність постійних клієнтів, їх лояльність до компанії, торгова марка, бренд, репутація на ринку, зв'язки з постачаль-

никами, наявність конкурентних переваг, а також належним чином розробленої стратегії.

Людський капітал є критичним елементом створення вартості підприємства, його цінності. Процес створення та використання знань є пріоритетною сферою. Вважаємо, що від якості та результативності саме людського капіталу, значною мірою залежить його інвестиційна привабливість. Саме мотиваційні стимули до праці, спільне прагнення досягти високих показників виробництва і реалізації якісної, конкурентоспроможної виробничої продукції, як основного джерела прибутку підприємства, формує його привабливий імідж, а, отже, є інструментом підвищення інвестиційної привабливості.

Для підвищення інвестиційної привабливості виробничих підприємств необхідно володіти системою показників, які характеризують інтелектуальний капітал, і здійснювати контроль за їх динамікою. Для вирішення цього питання запропонована система показників інноваційно-інтелектуального капіталу, які варто обчислювати у динаміці за декілька років, із розподілом на такі складові: людський капітал, маркетинговий капітал, процесний капітал, інноваційний капітал та фінансовий капітал як вартісна база для формування інноваційно-інтелектуального капіталу. Отже, розглянемо ці показники:

- фінансовий капітал: дохід від реалізації продукції, тис. грн., фінансові результати від операційної діяльності, тис. грн.; чистий прибуток (збиток), тис. грн.; рентабельність виробництва, %; частка власного капіталу в пасиві балансу, %;
- людський капітал: середньооблікова чисельність працівників, осіб; у т.ч. з вищою освітою, осіб; управлінський персонал, осіб; робітники, осіб; частка витрат на оплату праці в операційних витратах підприємства, %; чисельність працівників, що пройшли навчання або були слухачами курсів підвищення кваліфікації за рахунок коштів підприємства, осіб;

частка витрат на навчання у загальній сумі витрат, %; частка преміальних виплат у фонді заробітної плати підприємства, %; рівень здоров'я працівників (високий, середній, низький); кількість проектів, реалізованих з ініціативи працівників, од.;

- маркетинговий капітал: кількість покупців, осіб (організацій), у т.ч. постійних, які купують продукцію компанії протягом більш як 1 рік, осіб (організацій); кількість реклаमाцій за період, шт.; частка витрат на роботу з клієнтами у загальному обсязі витрат підприємства, %; оцінка споживачами бренда компанії (за 10 – бальною шкалою), балів;
- процесний капітал: кількість лабораторій, шт.; кількість нових дистриб'юторів, організацій, клієнтів; рівень виробничої культури підприємства, (за 10-бальною шкалою), балів; якість програмного забезпечення, за 10-бальною шкалою, балів; наявність уніфікованої бази даних постачальників та споживачів (так/ні);
- інноваційний капітал: обсяг капітальних інвестицій, тис. грн.; частка нематеріальних активів у сумі активів підприємства, %; кількість зареєстрованих торгових марок, од.; кількість отриманих ліцензій, шт.; кількість впроваджених проектів, шт.

Здійснюючи таку оцінку використання інтелектуального капіталу виноробних підприємств у динаміці, можна виявити, недоліки в діяльності підприємства, які необхідно невідкладно усунути, та приймати відповідні заходи.

Стратегія інноваційного розвитку виноробних підприємств має бути спрямована на досягнення найвищих результатів діяльності, а стратегічними орієнтирами підвищення їх інвестиційної привабливості з удосконаленням управління складовими інноваційно-інтелектуального капіталу, з нашої точки зору, слід визнати такі: сировинні, технологічні, виробничі, маркетингово-збутові, організаційні.

Систематизацію стратегічних орієнтирів вирішення проблем у діяльності виноградо-виноробних підприємств і підвищення їх інвестиційної привабливості та інноваційної спроможності через удосконалення управління людським капіталом, маркетинговим капіталом, інноваційним капіталом і процесним капіталом відображено в табл. 2.27.

Таблиця 2.27

Матриця визначення стратегічних орієнтирів підвищення інноваційної спроможності та привабливості виноградо-виноробних підприємств АР Крим

Основні проблеми діяльності підприємства галузі	Основні стратегічні орієнтири підвищення інноваційної спроможності та привабливості виноградо-виноробних підприємств Криму			
	Удосконалення управління інноваційним капіталом	Удосконалення управління процесним капіталом	Удосконалення управління людським капіталом	Удосконалення управління маркетинговим капіталом
Низька якість виноматеріалів і виноробної продукції галузі	Впровадження нових технологій переробки винограду та виробництва вин, придбання нового удосконаленого обладнання, автоматизація процесів виробництва, підвищення контролю якості	Селекція, відбір і групування винограду за сахаристістю для виробництва виноматеріалів, з яких у подальшому виробляються різні види винопродукції	Підвищення кваліфікації персоналу на процесах первинної обробки винограду, та виробництва і подальшої обробки виноматеріалів	Впровадження ефективних систем управління сировинними запасами підприємства та управління їх якістю
Зниження попиту на високоякісну виноробну продукцію регіону	Пошук, розробка та впровадження організаційних інновацій у сфері маркетингу	Підвищення ефективності логістичних процесів, налагодження тісного зв'язку між відділом продажів і логістики, оперативний обмін	Підвищення кваліфікація персоналу, зайнятого у сфері збуту на підприємстві	Впровадження системи акційних знижок на продукцію, проведення анкетування та досліджень переваг споживачів, розширення клієнтської бази

		інформацією, налагодження системи збуту		
Відсутність розвитку підприємства, деградація, ріст вірогідності банкрутства	Інвестиції в нове обладнання, сучасні та ефективні елементи технологічних процесів, створення нових продуктів	Впровадження більш ефективної організаційної структури управління підприємством, об'єднання та перерозподіл управлінських функцій	Підвищення кваліфікації фахівців економічного профілю, зайнятих на підприємстві	Розробка нових видів виноробної продукції (торгових марок) або ребрендинг
Низький рівень продуктивності праці, віддачі від персоналу, опір на шляху впровадження змін	Інвестиції в навчання та підвищення кваліфікації персоналу за новими методами, проведення колективних тренінгів	Удосконалення організації внутрішніх зв'язків і бізнес-процесів між підрозділами підприємства, формування культури поведінки в організації	Впровадження системи мотивації персоналу, заохочення працівників, упровадження системи оцінки персоналу за результатами діяльності	Застосування зовнішніх прийомів пошуку висококваліфікованих фахівців на ринку інтелектуальної праці

Джерело: Розробка авторів.

Потреба у нововведеннях диктується, з одного боку, швидкими змінами ринкової ситуації і конкуренцією товаровиробників, а з іншого – необхідністю підвищення ефективності виробництва, наближення інтересів розробників нововведень і виробників.

Найкращі результати використання інтелектуального потенціалу досягаються за умови тісної взаємодії й узгодження інтересів учених, фахівців і практиків, створення творчих колективів із працівників різних професій, інтеграції різних видів діяльності в межах єдиного інноваційного процесу для вирішення проблем галузі.

Як результат, підприємства зацікавлені в економічних, технологічних, технічних, екологічних, організаційних та інших інноваціях, коли на їх основі забезпечується

підвищення конкурентоспроможності продукції, розширення й освоєння нових ринків збуту, зростання ефективності виробництва і збільшення прибутку. Оптимізація розміщення, розробка механізмів стабілізації й розвитку виноградарства в регіоні повинні ґрунтуватися на принципі максимальної технологічної адаптації до комплексу природно-екологічних чинників при одночасному забезпеченні економічної ефективності виробництва, а головне – на основі механізмів інноваційного розвитку.

Пріоритетними напрямками розвитку інноваційній діяльності у виноградно-виноробному виробництві АР Крим є: розробка ресурсозберігаючих технологій обробітку винограду для різних природних зон; удосконалення технологій промислового виробництва винограду і виноробної продукції; виведення стійких до хвороб і високоврожайних сортів; розробка технологій використання вторинних сировинних ресурсів виноробства (рис. 2.6).

Наукове забезпечення економічного розвитку, формування ринку інтелектуальних послуг, інтеграція науки і виробництва покладаються на національні, галузеві, спеціалізовані наукові, науково-виробничі, проектно-конструкторські організації і навчальні заклади. В аграрній сфері такими є організації і установи НАН України, НААН, Мінагрополітики України, МОНмолодьспорту України, в яких сконцентровано вагомий потенціал учених, здатних забезпечити високий рівень наукових розробок для потреб виробництва і підготовку наукових кадрів.

<p>Селекція винограду</p>	<p>Розробка ресурсозберігаючих технологій</p>	<p>Розробка технологій промислового виробництва винограду</p>	<p>Удосконалення технологій виробництва</p>	<p>Технології використання вторинних сировинних ресурсів виробництва</p>	<p>Удосконалення економічного механізму функціонування галузі</p>
<ul style="list-style-type: none"> ■ розробка теоретичних основ селекції винограду; ■ вдосконалення і розробка нових методів молекулярної біології; ■ виведення нових стійких, високоврожайних сортів винограду; ■ розробка генетичних основ створення міжвидових сортів винограду; ■ оцінка стійкості нових сортів, гібридних форм і клонів селекції; 	<ul style="list-style-type: none"> ■ створення базисних і сертифікованих маточників основних сортів і необхідних підвоїв; ■ удосконалення прийомів виробництва прищепного посадкового матеріалу; ■ розробка і вдосконалення сортової агротехніки вирощування традиційних і нових сортів винограду; 	<ul style="list-style-type: none"> ■ розробка технологій захисту рослин від бур'янів; ■ розробка і впровадження біометодів захисту рослин; ■ розробка методів прогнозування розвитку шкідливих організмів на виноградних рослинах; 	<ul style="list-style-type: none"> ■ проведення маркетингових досліджень ринку винопродукції; ■ проведення технологічної оцінки існуючої сировинної бази виробства; ■ розробка технологій виробництва тихих вин із скороченим технологічним циклом на основі управління процесами їх дозрівання і стабілізації; 	<ul style="list-style-type: none"> ■ розробка технологій виробництва біологічно активних харчових продуктів; ■ розробка основних напрямів і раціоналізація подальшого використання винограду та винопродукції; 	<ul style="list-style-type: none"> ■ розробка пропозицій щодо формування акційної та інвестиційної політики в галузі; ■ розробка прогнозів споживчого попиту і виробництва винограду та винопродукції;

створення генофонду винограду відповідно до необхідних зональних параметрів; розробка методів активізації зростання і розвитку виноградної рослини для прискорення селекційного процесу; розробка прискорених способів отримання прищеплених саджанців	розробка і використання прийомів маловитратної технології вирощування винограду в умовах дефіциту ресурсного забезпечення; розробка перспективних технологічних комплексів і систем машин; розробка типових технологічних карт обробки винограду; розробка рекомендацій і заходів зниження витрат винограду	удосконалення систем захисту рослин із позицій ресурсозберігання; оцінка застосування пестицидів нового сортименту	удосконалення технології виробництва ігристих вин шляхом регулювання хімічного складу виноматеріалів; удосконалення технологій коньячного виробництва; удосконалення систем управління процесами дозрівання і стабілізації виноматеріалів	розробка технології виробництва амінових напоїв із спирту-сирцю виноградної	наукове обґрунтування реструктуризації економіки перехідного періоду до ринкових умов функціонування галузі
--	---	--	---	---	---

Рис. 2.6. Пріоритетні напрями інноваційного розвитку в виноградно-виноробному виробництві

Мережу наукових установ Національної академії аграрних наук України формують 312 установ, підприємств і організацій, 74 з яких безпосередньо підпорядковані Президії, в тому числі 61 науково-дослідний інститут і 5 дослідних станцій, а 238 од. знаходяться у складі Академії.

Серед них один науково-дослідний інститут, 4 науково-дослідні центри, 39 дослідних станцій, 3 дослідні поля, 2 науково-виробничі об'єднання, 177 державних підприємств, дослідних господарств та експериментальних виробництв і державне підприємство “Науково-технічний центр сертифікації “Агросепро”.

На основі Національних наукових центрів (ННЦ) сформовано такі науково-методичні центри (НМЦ), як меліорація; агроекологія; зернове господарство; кормовиробництво; захист рослин; садівництво; овочівництво; розведення тварин; технології у тваринництві; фізіологія тварин. У межах Академії виконується 47 науково-технічних програм, дослідження яких ведуть 5645 наукових працівників. Загальний обсяг фінансування науки становить понад 550 000 тис. грн.

Організаційну структуру НААН України наведено на рис. 2.7. Однією зі складових організаційної структури є галузеві науково-дослідні інститути, куди й належить Національний інститут вина та винограду “Магарач”. Інститутом виведені високоякісні сорти винограду з комплексом цінних виробничих ознак, серед яких стійкість до хвороб і шкідників, ранній термін дозрівання, висока врожайність. Широко відомі такі сорти селекції інституту, як Первісток Магарача, Ювілейний Магарача, Антей магарацький, Німранг стійкий, Подарунок Магарача та ін. Створені нові марки вин, які отримали на міжнародних конкурсах вищі нагороди: Мускати білий і рожевий, Мадера альмінська, Серсіаль, Сердолік Тавриди, Джаліта, Пасхальне, Бастардо та ін. В Україні вирощують понад 30 сортів винограду селекції НІВіВ “Магарач”, які мають патенти та офіційно зареєстровані (додаток А).

Загальна вартість перелічених об'єктів інтелектуальної власності за даними бухгалтерського обліку становить 3 млн. грн.. Вартість запатентованих винаходів, розроблених інститутом, дорівнює 714 тис. грн., вартість корисних моделей – 100 тис. грн. (додаток Б).

Основу наукового потенціалу інституту формують: чверта за величиною у світі ампелографічна колекція (3200 сортозразків); селекційний генофонд; колекція культур мікроорганізмів; цінна колекція вин віком до 100 років і більше, одне з яких занесене в книгу рекордів Гіннеса як найстаріше російське вино, галузева науково-технічна бібліотека з унікальним депозитарієм фахової літератури; найбільший у країні фонд патентної інформації з питань виробництва винограду та його переробки.

Успішна інтеграція науки з галузевим виробництвом можлива за умови налагодженої й постійно удосконалюваної практики госпдогвірної діяльності відділів інституту, науково-технічні розробки яких знаходять застосування і мають попит з боку виноградно-виноробних підприємств. Ланками одного ланцюга “наука – виробництво” є виноробні заводи Криму та України, виноградно-виробничі господарства півдня України і Криму, підприємства НΠΑО “Массандра”, ОПБ “Магарач” та ін. Така взаємовигідна співпраця приносить дохід науковій організації і додатковий прибуток виноградно-виноробним організаційно-правовим структурам. Стан інноваційної і госпдогвірної діяльності інституту, а також оцінку цільової вимоги наукових розробок у вигляді ліцензій і патентів наведено в додатку В.

Зупинити спад, стабілізувати і підвищити ефективність виноградно-виноробного виробництва можливо шляхом здійснення комплексу науково обґрунтованих заходів з урахуванням сучасних умов господарювання, основними з яких є:

- впровадження у господарську діяльність високоефективних нових технічних і столових сортів, викорис-

товуючи нові генотипи винограду, отримані за допомогою біотехнологічних методів;

- удосконалення розплідницької бази галузі з підвищенням виходу відповідних рівню світових стандартів саджанців винограду;
- розроблення і впровадження енергозберігаючих технологій вирощування та зберігання врожаїв столового винограду для різних агроекологічних умов із використанням удосконалених фізіологічних алгоритмів;
- оперативного управління водним режимом рослин і раціонального використання теплових і ґрунтових ресурсів;
- удосконалення системи захисту промислових виноградних насаджень від шкідливих організмів у врахуванням еколого-токсикологічних характеристик традиційних пестицидів і препаратів нового покоління (у т.ч. біологічних);
- вивчення екологічних особливостей розвитку нових, економічно значущих шкідливих організмів, що розвиваються на промислових виноградних насадженнях півдня України.

Особливу увагу слід приділяти дослідженням у напрямі раціонального використання відходів виноградарства і виноробства, розроблення технологій виробництва органічних, органо-мінеральних добрив і екологічно чистого активованого вугілля, створення способів виділення виноградного насіння, що максимально зберігає речовини з біологічною активністю, а також опрацюванню вдосконалених технологій одержання біологічно активних оздоровчих і харчових продуктів із вичавок і виноградного насіння.

Таким чином, інвестиційно-інноваційний характер досліджень у сфері стратегії розвитку галузевої економіки є складовою частиною суспільно-економічного процесу використання нових ідей в умовах виробничого потенціалу

АПВ України, що оновлюється, вони орієнтовані на підвищення економічної ефективності виробництва, одержання якісно нових видів продукції у нових умовах господарювання.

2.3. Ефективність регулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва

З метою забезпечення науково-методичних основ організації процесу управління ефективним інноваційним розвитком агропромислового виробництва регіону необхідно обґрунтувати механізм визначення наявного рівня ефективності інноваційного розвитку. Цей узагальнюючий показник має охоплювати і враховувати низку факторів, що впливають на продуктивність використання економічних та інноваційних ресурсів підприємств сфери регіонального АПВ.

Ефективність використання економічних ресурсів підприємств виноградно-виноробної галузі та АПВ в цілому може бути охарактеризована та зведена до оцінки операційної ефективності діяльності підприємств.

Комплексну кількісну оцінку рівня ефективності інноваційного розвитку сфери АПВ регіону може відображати показник, який враховує вплив сукупності факторів, що формують цей рівень.

Для врахування впливу операційної ефективності, інноваційної активності та ринкової адаптивності на рівень ефективності інноваційного розвитку агропромислового виробництва АР Крим, яка оцінюється за допомогою інтегрального показника, необхідно застосовувати інтегрально-індексний метод. Суть цього методу зводиться до розрахунку коефіцієнтів операційної ефективності діяльності, інноваційності та адаптивності, наступній їх інтеграції (перемноженні) та знаходженні кореня відповідного ступеню. Комплексний критерій можливо отримати, визна-

чаючи середнє арифметичне або середнє геометричне показників. Таким чином, модель розрахунку критерію, який забезпечує комплексну кількісну оцінку рівня ефективності інноваційного розвитку сфери АПВ, матиме вигляд:

$$K_{INT} = \sqrt[3]{K_{ef} \cdot K_{in} \cdot K_{ad}}, \quad (2.1)$$

де K_{INT} – критерій оцінки рівня інноваційного розвитку;

K_{ef} – коефіцієнт операційної ефективності;

K_{in} – коефіцієнт інноваційності;

K_{ad} – коефіцієнт адаптивності.

Перший із коефіцієнтів у формулі відображає операційну ефективність діяльності сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості регіону. На нашу думку, найбільш універсальним показником операційної ефективності може бути відношення виручки від усіх видів діяльності до понесених витрат:

$$P = \Pi / Z, \quad (2.2)$$

де P – операційна ефективність агропромислового виробництва;

Π – прибуток у виробництві;

Z – витрати на виробництво.

Наступні два коефіцієнти у формулі сукупно характеризують спроможність регіонального АПВ до стратегічного інноваційного розвитку, що включає в себе результативність інноваційних процесів і ринкову адаптивність підприємств. Основою адаптивності є активна інноваційна діяльність підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів, яка стосується науково-дослідної, виробничої, організаційної, фінансової та інших сторін діяльності.

Підприємства сільського господарства та харчової промисловості повинні систематично виділяти ресурси на здійснення інноваційної діяльності з метою постійного те-

хнічного, технологічного й організаційного удосконалення виробництва. Наявність таких ресурсів і ефективно їх застосування розглядається як основа економічного зростання агропромислового виробництва.

За результатами дослідження, важливим індикатором інноваційної активності господарюючих суб'єктів є обсяг інвестиційних ресурсів, що будуть задіяні на розроблення та практичну реалізацію інноваційних процесів. При цьому величину інвестиційних ресурсів необхідно зіставляти із загальними виробничими витратами підприємств та співвідносити отриманий показник з аналогічним показником у часі.

Таким чином, ступінь інноваційної активності підприємств сфери АПВ може характеризувати відношення частки інноваційних витрат у загальному обсязі виробничих витрат:

$$I = Vi / Vz, \quad (2.3)$$

де I – ступінь інноваційної активності підприємств сфери АПВ;

Vi – інноваційні витрати;

Vz – загальні виробничі витрати.

Логіка подальших досліджень при оцінці рівня ефективності інноваційного розвитку сільського господарства та харчової промисловості регіону пов'язує розглянуті вище показники інноваційності й операційної ефективності господарюючих суб'єктів із результативністю їх прояву у зовнішньому середовищі.

Відношення кількості інноваційно активних підприємств галузевого виробництва до їх загальної кількості простежується через показник їх ринкової адаптивності. Висока адаптивність передбачає наявність адекватної частки у сфері АПВ інноваційно активних підприємств, що враховує масштаби виробництва із застосування новітніх, удосконалених технологій та устаткування.

Встановлено, що сукупний критерій рівня інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва у досліджуваному регіоні за аналізований період збільшився 0,042 до 0,049, аналогічний показник галузей харчової промисловості зріс з 0,011 до 0,041. Сукупний критерій рівня інноваційного розвитку АПВ становив 0,045. Зазначимо, що розраховані показники є дуже низькими, проте простежується тенденція до їх зростання (табл. 2.28).

Таблиця 2.28

Розрахунок сукупного критерію ефективності інноваційного розвитку агропромислового виробництва АР Крим

Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7	8
Сільськогосподарське виробництво							
Прибуток, млн. грн.	200,0	354,5	28,2	219,1	199,5	233,1	227,0
Витрати на виробництво, млн. грн.	1169,6	1418,0	600,0	1565,0	1864,5	2220,0	1773,4
Коефіцієнт операційної ефективності	0,17	0,25	0,047	0,14	0,107	0,105	0,128
Коефіцієнт інноваційної активності	0,025	0,033	0,044	0,062	0,386	0,054	0,061
Коефіцієнт адаптивності	0,017	0,024	0,019	0,024	0,032	0,038	0,041
Критерій рівня інноваційного розвитку	0,042	0,048	0,034	0,046	0,051	0,049	0,069
Харчова промисловість							
Прибуток, млн. грн.	1,4	13,0	272,3	205,4	102,5	203,8	90,2
Витрати на виробництво, млн. грн.	1364,6	1627,6	2002,0	2387,8	2848,0	3396,9	2097,7

Продовження табл. 2.28

1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт операційної ефективності	0,001	0,008	0,136	0,086	0,036	0,06	0,043
Коефіцієнт інноваційної активності	0,029	0,031	0,025	0,055	0,035	0,031	0,032
Коефіцієнт адаптивності	0,014	0,011	0,014	0,029	0,039	0,028	0,029
Критерій рівня інноваційного розвитку	0,011	0,014	0,036	0,042	0,049	0,041	0,034
Сукупний критерій рівня інноваційного розвитку АПВ	0,021	0,026	0,035	0,044	0,050	0,045	0,051

Джерело: Розраховано авторами.

Найвідповідальнішим етапом у системі управління інноваціями є оцінка економічної ефективності інноваційних розробок і продуктів.

Об'єктивність і різнобічність проведення цього процесу впливає на строки повернення інвестиційних вкладень, варіанти альтернативного їх використання, додаткові фінансові надходження організації в майбутньому. Основне завдання оцінювання інновацій і головна передумова контролю їх ефективності для сільськогосподарських підприємств полягає у визначенні критеріїв оцінки нововведень і економічного показника або їх групи, (агрегатів), що дають змогу приймати рішення про доцільність даної інновації і за необхідності порівнювати різні варіанти нововведень.

При виявленні чинників впливу на виробничо-фінансову діяльність організації важливе значення має вибір показників на основі системного підходу, що врахо-

вує вплив організаційно-економічного механізму на кінцеві результати сільськогосподарського виробництва.

Склад і зміст системи показників економічної оцінки результатів впровадження інновацій може бути різноманітним, але підсумок про кінцевий варіант оцінки, як правило, залишається за керівником підприємства та економістами-менеджерами.

Підприємство, яке впровадило у виробничий процес будь які інноваційні розробки, залучає (формує) певну систему показників, що характеризує ефективність виробництва за галузевою ознакою, а також сильні та слабкі сторони його діяльності організації. Це дає змогу визначити перспективи, прогнозувати ріст витрат, необхідних для одержання прибутку. Також необхідно оцінити систему факторів, що сприятимуть підвищенню ефективності інноваційних процесів у підприємствах галузі та АПВ в цілому.

Узагальнюючим показником інноваційного розвитку є економічна ефективність, що являє собою систему відносних та абсолютних показників, а також співвідношення витрат і результатів, на основі яких можна робити висновок про економічну ефективність виробництва продукції і доцільність впровадження нової технології.

Показник оцінки економічної ефективності у інноваційній сфері у сільському господарстві та АПВ розглядається на основі нормативних показників, ступеня ресурсозбереження, ефективності виробництва з урахуванням якості, рівня собівартості та збільшення обсягів виробництва продукції, терміну окупності витрат проєктованого періоду впровадження інновації.

Методологічний підхід до визначення економічної ефективності галузевих технологій виробництва продукції має забезпечувати можливість їх комплексної порівняльної оцінки з альтернативними варіантами і враховувати всі складники додаткових витрат (у тому числі інвестиційні вкладення) й очікуваного ефекту. Кінцевим показ-

ником оцінки економічної ефективності технології є річний економічний ефект за рахунок збільшення обсягів виробництва, підвищення якості та зниження собівартості продукції. Показники інвестиційної діяльності повинні відображати рівень ефективності адаптації технології до виробництва й раціональність залучення та освоєння інвестиційних ресурсів.

Аналіз результатів впровадження і застосування в АПВ досліджуваного регіону та України новітніх технологій, що розроблені інститутом “Магарач” для сфери виноградно-виноробного виробництва, виявив наявність різноманіття критеріїв та показників економічного ефекту.

Так, застосування удосконаленої технології зберігання винограду, плодів та овочів у замороженому вигляді, залежно від його терміну, коливається від 945 до 5091 грн./т (табл. 2.29). Ця технологія використовується чотирма підприємствами Криму протягом 10 років.

Удосконалена технологія стабілізації коньяків застосовується провідними коньячними заводами України, орієнтовний ефект у розрахунку на пляшку вина формується з витрат на повернення й доробку рекламацийної продукції. Він може коливатися від 0,02 до 1% від загальної суми собівартості виробництва кінцевої продукції коньячного виробництва.

Нові методи визначення розливостійкості виноматеріалів і вин впроваджено у підприємствах Миколаївської, Херсонської областях, АР Крим, м. Києві ще у 2002 р., в останні роки ці технологічні прийоми тільки розвивались і удосконалювались. Ці методи дають змогу оцінювати стабільність винопродукції для її постачання на внутрішній і зовнішній ринки України. Орієнтовний (мінімальний) ефект від використання методів становить 1,2 грн. на пляшку винопродукції.

Показники техніко-економічного ефекту від впровадження на підприємствах галузі новітніх технологій, що розроблені НІВіВ “Магарач” у 2006–2010 рр.

№ п/п	Назва завершеної розробки	Показники техніко-економічного ефекту	Річний економічний ефект, тис. грн.
1	2	3	4
1	Оптимальна технологія зберігання винограду, плодів та овочів у замороженому вигляді	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зниження втрат продукції у процесі зберігання; ▪ підвищення якості продукції, що зберігається; ▪ оптимізація технології зберігання плодів і овочів на основі оптимальних способів заморожування й дефростації; ▪ підвищення терміну зберігання 	Від 945 до 5091 грн./т
2	Технологія приготування та дозування бентонітової суспензії холодним способом та установка для забезпечення цього процесу	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зниження витрат енергії; ▪ ріст ефективності підготовки суспензії бентоніту для обробки виноматеріалів у потоці 	Витрати енергії знижуються з 70-150 грн./на 1м ³ суспензії бентоніту до 3-5 грн.
3	Удосконалена технологія стабілізації коньяків	<ul style="list-style-type: none"> ▪ скорочення строків витримки коньячної продукції; ▪ зниження витрат у процесі виробництва; ▪ зниження питомої ваги відходів і втрат у процесі виробництва 	20 тис. грн./1 тис. дал.

Продовження табл. 2.29

1	2	3	4
4	Технологія виробництва органічних та органіко-мінеральних добрив із відходів виноградно-виноробних виробництв та інших підприємств	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ефективне використання відходів виноградно-виноробних підприємств; ▪ розвиток політики безвідходного виробництва; ▪ зниження собівартості продукції за рахунок здешевлення органічних добрив, що використовуються 	Собівартість, 19 грн./1 т добрив
5	Нові методи визначення розливостійкості виноматеріалів і вин (незворотні та зворотні колоїдні помутніння, кристалічні помутніння)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підвищення точності та достовірності оцінки стабільності винопродукції; ▪ підвищення ефективності контролю якості винопродукції 	3,5-7 грн./1 дал.
6	Методи виявлення фальсифікації вин	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підвищення ефективності контролю якості винопродукції ▪ виявлення різноманітних видів фальсифікації: розведення вин водою та приготування вин із виноградних вичавок та порошку; підміна марочних вин ординарними столовими винами; скорочення строків витримки марочних вин; ▪ поліпшення іміджу виноробного підприємства 	Найвищий соціальний ефект. Точність визначення аутентичності продукції 90-94%

1	2	3	4
7	Кристалізатор безперервної дії ВУС-2,5 для обробки вин холодом проти кристалічних помутнень	<ul style="list-style-type: none"> ▪ прискорення усунення винного каменю з охолодженого виноматеріалу в потоці; ▪ прискорення дозрівання виноматеріалів у 4 рази; ▪ зниження капітальних витрат у 5 разів 	20,7 тис.грн./тис.дал
8	Кристалізатор періодичної дії КВ-6Т для обробки вин холодом проти кристалічних помутнень	<ul style="list-style-type: none"> ▪ прискорення усунення надлишкового винного каменю з охолодженого виноматеріалу; ▪ прискорення дозрівання виноматеріалів у 4-5 разів 	25,9 тис.грн./тис.дал
9	Трубчатий двосекційний теплообмінний апарат для охолодження виноматеріалів ВХТ-12	<ul style="list-style-type: none"> ▪ прискорення технологічного циклу виробництва виноматеріалів; ▪ підвищення якості поточного охолодження виноматеріалів за один цикл 	15,0 тис.грн./тис.дал

Джерело: Оперативні дані інституту НІВіВ "Магарач".

До випробувально-аналітичних лабораторій центрів метрології, стандартизації, сертифікації України передано методи виявлення фальсифікації вин, які дають точність визначення автентичності продукції 90-94%. Застосування цих методик набуває актуальності в сучасних умовах, коли обсяги виробництва фальсифікованої продукції з року в рік катастрофічно зростають. За їх допомогою методик можна виявити такі види фальсифікації: розведення вин водою та приготування вин із виноградних вичавок; пропонування ординарних столових вин під вигля-

дом марочних; зменшення строків витримки марочних вин.

У виноградно-виноробних підприємствах АР Крим, Росії, Білорусі, Молдови впроваджено такі розробки: кристалізатор безперервної дії ВУС-2,5 для обробки вин холодом проти кристалічних помутнінь, установка безперервного зброджування сусла ВУСС-4, трубчатий двосекційний теплообмінний апарат для охолодження виноматеріалів ВХТ-12, установка електронасосна поршнева для перекачування сусла і виноматеріалів марки ВНПБ-10/32 та ін. Річний економічний ефект від впровадження розробок на підприємствах дуже коливається – від 15 до 450 тис. грн.

Головним критерієм становлення нової парадигми технологічного розвитку є характер взаємодії науки з виробництвом, підвищення наукомісткості виробничих технологій та формування вищого техніко-економічного укладу. Наукоємність технології відображає ступінь її зв'язку з науковими дослідженнями і розробками.

Результативність наукової й науково-інноваційної діяльності цілком залежить від досягнутого технологічного рівня виробництва. Зазначимо, що існує ймовірність того, що наукові результати, отримані на рівні новітніх досягнень світового науково-технічного прогресу, а тим більше вищих за нього, можуть бути не затребуваними виробництвом із застарілою технічною і технологічною базою. Зазначимо, що виробники підприємств галузі не ставлять перед ученими досить високих вимог, а задовольняються одержанням від них таких прикладних досліджень і розробок, які реально можуть бути використані у виробництві.

Разом із цими розробками у господарській діяльності виноградно-виноробних підприємств використовується багато винаходів, впроваджено нові стандарти щодо виробничого процесу в досліджуваній галузі (табл. 2.30).

Таблиця 2.30

Дані про виробничі показники підприємств до і після впровадження науково-технічної продукції, розробленої НІВіВ "Магарач" за рахунок коштів державного бюджету, 2007-2010 рр.

Назва теми	Виконавець	Назва науково-технічної продукції	Об'єкти, на яких впроваджено науково-технічну продукцію	Рік впровадження науково-технічної продукції	Середньорічний обсяг виробництва (продукції із застосуванням нової техніки (технології), тис. грн.		Матеріальні витрати виробництва продукції (послуг) із застосуванням нової техніки (технології), тис. грн., на обсяг впровадження		Середня собівартість продукції (послуг), виробленої із застосуванням нової техніки (технології), тис. грн., на обсяг впровадження		
					до впровадження	після впровадження	до впровадження	після впровадження	до впровадження	після впровадження	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Розробити мелодіку прогнозування і короткострокові прогнози розвитку шкідливих організмів на винограді	НІВіВ "Магарач" Відділ захисту рослин	Прогноз розвитку мільдю	ТОВ АФ "Лиманський", на загальній площі 1757,6 га	2007	5655,0	6505,0	3106,3	2864,7	3108,1	2866,4	
				площа 526 га							
				2008	9603,1	12603,1	4020,7	3860,7	40199,9	3858,0	
				площа 492 га							
				2010	16802,4	18802,4	6140,9	5654,3	6142,3	5652,7	
				площа 739,6 га							
			ТОВ "Качинський й+"	2007	28594,0	30594,0	11825,76	10070	11825,6	10347,5	
				площа 1468 га							

Продовження табл. 2.30

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Удосконалення системи захисних заходів на винограді з метою раціонального використання пестицидів, енерго-ресурсозбереження, контролю за резистентними расами	НІВІВ “Магарач” Відділ захисту рослин	Технологія захисту стійких сортів винограду від міддю	ВАТ “Чорноморська перлина” на загальній площі 900 га	2010 площа 470 га	4089,0	4780,0	2068,0	1880,0	2077,2	1886,4
			ДП “Агро-Коблево”, на загальній площі 1270 га.	2009 площа 600 га	9660,0	9660,0	2640,0	2812,0	2632,2	
		Удосконалення системи захисту виноградних насаджень на основі фіто санітарного контролю, що знижує	ТОВ АФ “Лиманський”, на загальній площі 1018 га	2008 площа 492 га	9603,1	9603,1	4063,8	3860,7	4064,6	3858,0
			ТОВ “Качинський+” на	2007 площа 1636 га	10642,7	10642,7	7517,0	6253,0	7577,2	6276,2

Продовження табл. 2.30

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Розробити нову технологію захисту від бур'янів на виноградних у різних регіонах України	НІВіВ "Магарач" Відділ захисту рослин	Технологія захисту винограду від бур'янів	ВАТ "Чорноморська перлина" на загальній площі 2081 га	2009 площа 730 га	5402,0	6351,0	3431,0	3212,0	3441,0	3226,3
Удосконалити існуючі технології коньячного виробництва на основі оптимізації та інтенсифікації технологічних процесів	НІВіВ "Магарач" Лабораторія коньяку	Удосконалення технологія отримання коньячних виноматеріалів на апаратах подвійної дії	ЗМВіК "Коктебель"	2008 площа 650 га	8125,0	10075,0	3055,0	2795,0	3025,8	2817,0
				2009 площа 600 га	9300,0	9660,0	2460,0	2640,0	2894,4	2664,3
							Вихід коньячного спирту (дал а.а.) з 1000 дал в.м 84,6	Вихід коньячного спирту (дал а.а.) з 1000 дал в.м 86	Витрати на паливо, на 1 дал а.а., грн. 5,04	Витрати на паливо, на 1 дал а.а., грн. 4,69

Продовження табл. 2.30

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Розробити енергозберігачі технології вирощування та зберігання винограду для різних агроекологічних умов АР Крим	НІВіВ “Магарач”	Технологія вирощування винограду з використанням мікродобрив нового покоління	Мінагропולי-тики; НІАО “Масандра”, ДП “Морське”						39,955	31,178
Розробити і впровадити методичні рекомендації щодо формування бажаної якості винограду шляхом дозованого впливу на рослини водним стресом і навантаженн	НІВіВ “Магарач”		Радгосп “Лівадія”, 9,5 га		226,1	289,7	14,28	14,274	135,7	135,6

Так, розроблену методичку прогнозування і короткострокові прогнози розвитку шкідливих організмів на винограді впроваджено ТОВ АФ “Лиманський”, ТОВ “Качинський+”. Впровадження даних інноваційних розробок сприяло підвищенню середньорічного обсягу виробництва винограду на 15% і зниженню матеріальних витрат у середньому на 8%.

Технологія захисту стійких сортів винограду від мілдь, впроваджена у ВАТ “Чорноморська перлина”, дозволила зменшити матеріальні витрати виробництва продукції на 7%, а середню собівартість винограду – на 10%.

Удосконалена технологія отримання коньячних вино-матеріалів на апаратах подвійної дії впроваджено в ЗМВіК “Коктебель”. Завдяки цій розробці у процесі виробництва вихід коньячного спирту збільшився на 2%.

Ефект від впровадження методів вияву фальсифікатів полягає у підвищенні точності ідентифікації, захисту прав виробника; виявленні фальсифікованої продукції, захисті здоров'я споживачів. Ефект від впровадження нових енергозберігаючих технологій виробництва тихих вин із комплексним використанням нових матеріалів, препаратів мікроорганізмів, технологічного обладнання виявляється в тому, що при впровадженні нових інструментальних методів випробування розливостійкості та нових допоміжних матеріалів забезпечується поліпшення якості винопродукції, особливо при експортованій.

Нові технологічні комплекси машин виключають залежність виноградарства України від поставок імпортного устаткування і забезпечать можливість переходу до виробництва винограду із застосуванням енергоресурсозберігаючих технологій на виноградниках різних типів із шириною міжрядь від 2,5 до 4,0 м. Виконання робіт з виробництва винограду лише тими тракторами і машинами, виробництво яких є або може бути організоване в Україні, дозволить знизити залежність галузевого виробництва від імпорту.

Впровадження у виробництво розроблених типових технологічних карт і нормативів витрат на обробіток виноградарства із застосуванням запропонованих енергосzczoszczędzających технологій, що включають підйом плантажа, висаджування рослин і виведення їх в повне плодоношення, дозволить знизити енерговитрати в 1,5–2 рази, затрати праці – на 15-20%, а також витрати пального і ресурсів (добрив, агрохімікатів, металу) і тим самим забезпечить зростання конкурентоспроможності виноградарських підприємств.

Розгляд економічної ефективності від впровадження інноваційних розробок у галузеве виробництво буде неповним без оцінки чинників, що сприятимуть росту ефективності інноваційного розвитку в цілому.

Узагальнення аналітично-статистичних джерел інформації дозволяє виділити групи факторів інноваційного розвитку агропромислового виробництва (табл. 2.31).

Таблиця 2.31

Фактори впливу на інноваційний розвиток підприємств АПВ

Група факторів	Стримуючі фактори	Фактори сприяння
1	2	3
Економічні, технологічні	Нестача коштів для фінансування інвестиційних проєктів; слабкість матеріальної, науково-технічної бази та застарілі технології; відсутність резервних потужностей	Наявність резерву фінансових, матеріально-технічних засобів, прогресивних технологій, необхідної господарської та науково-технічної інфраструктури
Політичні, правові	Політична нестабільність, обмеження з боку антимонопольного, податкового, патентно-ліцензійного законодавства; криміногенна ситуація	Законодавчі заходи (пільги), що мають спонукальний характер, державна підтримка інновацій

1	2	3
Організаційно-управлінські	Функціонально-орієнтовані організаційні структури; надмірна централізація, авторитарний стиль керівництва; здебільшого вертикальні потоки інформації; відомча замкнутість; труднощі міжгалузевих взаємодій, жорсткість у плануванні; орієнтація на короткострокову окупність; складність інтересів учасників інноваційних процесів; домінування інтересів поточного виробництва	Процесно-орієнтовні організаційні структури; демократичний стиль управління; здебільшого горизонтальні потоки інформації; самопланування; децентралізація, автономія, формування цільових, проблемних груп; реінжиніринг; постановка систем управління якістю з використанням міжнародних стандартів; матеріальне заохочення інноваційної діяльності
Соціально-психологічні та культурні	Можуть викликати такі наслідки, як зміна статусу, необхідність пошуку нової роботи, порушення стереотипів поведінки, традицій; позиція невідзначеності	Моральне заохочення, визнання суспільством; забезпечення можливості самореалізації; нормальний психологічний клімат у колективі

Джерело: Узагальнено авторами.

Фінансово-економічні фактори визначають особливості інноваційної діяльності підприємств АПВ з позицій грошово-кредитних, бюджетно-податкових, амортизаційних важелів інноваційного розвитку; техніко-технологічні – впливають на технічні та технологічні сторони інноваційної діяльності промислових підприємств; соціальні – відділяють вплив соціальних наслідків інноваційного розвитку від впливу багатьох інших факторів; екологічні – визначають вплив нових технологій, матеріалів, видів енергії на довкілля у процесі інноваційної діяльності підприємств; гуманітарні – впливають на інноваційний роз-

виток через ступінь освіченості населення, рівень знань і науки в країні; інформаційні – визначають особливості інноваційного розвитку підприємств на основі використання інформаційних ресурсів.

Відмова від інноваційної політики підприємств АПВ ще більшою мірою унеможлиблює якнайшвидшу стабілізацію та поступове підвищення ефективності. Складна економічна і соціальна ситуація в АПВ зумовлена низкою причин, серед яких ключова – недостатнє стимулювання впровадження інноваційних технологій та інвестицій в агропромислове виробництво.

Як доводять результати дослідження, оцінку ефективності інноваційної політики у сфері АПВ необхідно здійснювати диференційовано, аналізуючи можливі та реальні алгоритми формування й регулювання інноваційної політики окремо взятого підприємства та галузі в цілому і розглядати ці процеси в інтеграційному зв'язку.

На нашу думку, головне в інноваційній політиці підприємства – це формування основної мети розробки інновацій, визначення терміну її проведення, оцінка результатів у вигляді конкретних практичних цілей, скорочення термінів впровадження нової продукції або технології. Все це здійснюється у певній послідовності при формуванні інноваційної політики підприємств (рис. 2.8).

Оскільки економічна система належить до категорії складних систем, визначити її стан за допомогою простого порівняльного аналізу неможливо. Це зумовлено тим, що складові системи мають такі властивості: цілісність і подільність, наявність зв'язків, організація та інтегративність, тобто властивості, характерні для системи в цілому, проте не властиві жодному з її елементів окремо.

Серед ознак складності економічної системи (на прикладі інноваційного розвитку агропромислового виробництва) – безліч можливих рішень, які можуть мати різне призначення, складну взаємодію елементів економічної системи, різноманітність відносин, що змінюються, велика кількість взаємодіючих компонентів.

Рис. 2.8. Алгоритм формування та регулювання інноваційної політики агропромислового підприємства

Інноваційний процес об'єднує науку, технології, техніку, економіку, підприємництво та управління з метою гарантованого досягнення нового результату, що матиме комерційний успіх. Він охоплює комплекс відносин від розробки ідей і технологій до виробництва, обміну і споживання кінцевого продукту. Інновації не є самодостатніми і не впливають на результат без відповідних умов, створених механізмами державної підтримки, ринкового відбору, трансферу в підприємницьке середовище і капіталізації їх у виробничій діяльності через адекватні управлінські та організаційні технології й певну комбінацію ресурсів.

Усвідомлення важливості системного підходу до інноваційних процесів економічного розвитку сфери виноградно-виноробного виробництва та АПВ в цілому базується на обґрунтуванні сприйнятливості до інновацій підприємницького середовища, інституційному, науковому забезпеченні та державній підтримці інноваційних процесів, здійсненні інноваційної політики, покликаної створити необхідні умови для інноваційної діяльності, орієнтованої на розвиток інтелектуальної сфери, стані та необхідності підвищення конкурентоспроможності галузевого виробництва.

Як свідчить практика, у сучасних умовах можливості для подальшого економічного розвитку на основі ресурсного зростання стрімко скорочуються. Реалізація інноваційної стратегії економічного зростання потребує прискореного розвитку високотехнологічних виробництв, щоб одержувати наукоємну продукцію з високою доданою вартістю, формування експортного потенціалу цих виробництв, підвищення технологічного рівня підприємств завдяки новітнім вітчизняним і світовим науково-технічним досягненням.

Питання формування інноваційної політики вже давно є об'єктом уваги керівництва держави, що сприяло створенню правової бази. У процесі дослідження напрямів

участі держави у забезпеченні інноваційного процесу визначено три основні групи методів державного регулювання:

- безпосередня участь шляхом прямого фінансування державних науково-дослідних установ і організацій та державного замовлення за договірною тематикою;
- державні гранти та стипендії на проведення фундаментальних досліджень;
- податкові пільги і субсидії з метою стимулювання досліджень і впровадження їх результатів у виробництво.

Аналіз методів і механізмів, що забезпечують участь держави у регулюванні сфери науки і технологій, а також його сучасного стану виявив значну кількість проблем організаційно-економічного і правового характеру. В Україні застосовується переважно пряме бюджетне фінансування державних наукових структур, однак на наукові дослідження виділяється недостатньо коштів. Переважно їх достатньо тільки для виплати заробітної плати працівникам бюджетних установ, оплати загальнодержавних податків, зборів, платежів, у тому числі по фонду оплати праці. З метою оплати комунальних платежів, випуску науково-аналітичних і науково-практичних видань науково-дослідні установи змушені здавати частину приміщень в оренду, а також проводити господарсько-договірні дослідження. При цьому на наукові розробки та інновації коштів виділяється ще менше від потреби.

Низький рівень інноваційної культури призводить до того, що науково-технологічна та інноваційна сфера трактується державними управліннями як соціальна, або як чисто витратна.

Важливими показниками, які об'єктивно характеризують рівень суспільних витрат на науково-технічну та інноваційну діяльність у загальному балансі національного господарства, є наукоємність валового внутрішнього продукту і витрати на дослідження і розробки в процент-

ному відношенні до ВВП. Так, при існуючих витратах 0,4% ВВП наука країни може виконувати лише функцію накопичення і передачі знань, сприяти розвитку освіти і культури, але не відіграє помітну роль в її економічному житті.

У розвинених країнах, де інноваційна модель розвитку економіки надійно підтверджує свою ефективність, кількість інноваційних підприємств досягає 70%, а за рахунок виробництва та експорту наукоємної продукції забезпечується до 85-90% приросту ВВП. В Україні інноваційну діяльність здійснює 1/10 частина підприємств, а частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислового виробництва становить менше 7%.

За загальним індексом зростання конкурентоспроможності (Growth Competitiveness Ranking) у 2009 р. Україна була на 86 місці серед 104 країн, за індексом розвитку технологій – 83-му, індексом використання інформаційно-комунікаційних технологій – 76-му, за здатністю до інновацій – на 39 місці. Таке відставання пояснюється не низьким потенціалом вітчизняних досліджень і розробок, а недосконалістю механізмів їх реалізації, відсутністю стимулювання науково-інноваційного потенціалу, слабким розвитком державної системи підтримки у сфері інтелектуальної власності.

Критична ситуація склалася як зі створенням і використанням наукової продукції (інтелектуальних досягнень, забезпечення їх правової охорони, конкурентоспроможності та захищеності розробок у процесі просування їх на ринок), так і з кадровою, матеріально-технічною, управлінською підтримкою наукового потенціалу.

Невирішеними залишаються проблеми державного замовлення на галузеві наукові розробки АПВ, можливості впровадження та комерціалізації одержаних результатів.

Наукова сфера АПВ характеризується низьким рівнем менеджменту, наукові працівники, як правило, не спеціа-

лізуються на процесах комерціалізації власного продукту і це не передбачено їхніми функціональними обов'язками. Значна кількість наукових звітів, які мають прикладне значення і можуть бути використані національною економікою з комерційним ефектом, не знаходить споживача, а тільки надсилається відповідним відомствам і міністерствам, у підпорядкуванні яких працюють наукові установи.

Безумовно, не завжди наукові розробки, особливо фундаментальні, мають вагоме значення в даний період функціонування галузевого виробництва, але вони є орієнтиром для майбутніх досліджень, направляють їх в необхідне русло і сприяють розвитку інноваційної сфери.

В інноваційному процесі важливе значення має інноваційна інфраструктура. Їй належить роль елемента, який створює умови для плідної інноваційної діяльності шляхом надання різнопланових послуг, а саме:

- централізованого накопичення та передачі інформації щодо різних інноваційних продуктів;
- налагодження каналів отримання технологічної, маркетингової, комерційної і фінансової інформації;
- акумуляції фінансових ресурсів та їх використання на інноваційно-інвестиційні цілі;
- формування баз даних фахівців у інноваційному бізнесі та підготовка висококваліфікованого персоналу з досвідом комерціалізації інновацій і т.д.

Тому проблема формування мережі інноваційних фінансових інститутів, створення і розвитку інформаційно-консультаційних агентств, консультаційно-координаційних центрів за окремими пріоритетними напрямками розвитку, налагодження ефективних інноваційних механізмів їх функціонування є вкрай важливою і залишається невирішеною.

Таким чином, наука у сфері агропромислового виробництва поставлена в умови виживання і змушена залучати для фінансування досліджень і розробок кошти замовників, частка яких ще дуже незначна.

У контексті вирішення проблем підвищення прибутковості, конкурентоспроможності та подальшого розвитку агропромислового комплексу особливої ролі набуває визнання серед інших стратегічних пріоритетних напрямів на 2011-2021 роки таких, що пов'язані із впровадженням енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєнням альтернативних джерел енергії; технологічного оновлення й розвитку агропромислового комплексу; широким застосуванням технологій більш екологічно чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища.

Однією із головних проблем є низька платоспроможність господарств та залучення інвестиційних і інноваційних ресурсів. Наукові дослідження потребують щорічного масштабного фінансування і всебічної державної підтримки, оскільки від цього залежить науковий рівень та якість інновацій, що надзвичайно важливо в умовах поширення на національному ринку науково-технічної продукції, конкурентоспроможних іноземних техніки й технологій, які за своїми техніко-економічними параметрами не поступаються, а часом і перевершують вітчизняні аналоги. Особливо це стосується імпорту сільськогосподарської техніки, насіння іноземних сортів рослин і засобів їх захисту. Фінансова підтримка інноваційної діяльності необхідна також на інших етапах інноваційного процесу, оскільки стимулювання впровадження має забезпечити попит на вітчизняні наукові розробки.

Основними джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є: кошти державного та місцевих бюджетів України та Автономної Республіки Крим; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні або запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти будь-яких фізичних і юридичних осіб; інші джерела інвестицій, не заборонені законодавством України.

Зазначимо, що успіх виживання, стабілізація і подальший розвиток науки значною мірою залежать від здатності управлінських структур, наукових установ та організацій здійснювати реформування науково-технічної сфери в умовах ринкового середовища, зберегти свій кадровий і науково-технічний потенціал, застосовувати ефективні важелі мотивації, стимулювання й ефективної реалізації потенціалу наукових кадрів, а також впроваджувати адаптовані до сучасних ринкових умов механізми маркетингу інноваційних продуктів і розробок.

На досліджуваному галузевому ринку інноваційних продуктів поки що не працюють багато ринкових регуляторів (попит і пропозиція на наукові розробки, механізми формування вартості праці та ціни на науково-технічну продукцію, такі складові інфраструктури ринку як венчурні та впроваджувальні фірми і т.д.). З розвитком підприємницького середовища і вдосконаленням ринкових відносин конкурентоспроможна інноваційна продукція, створена для галузей аграрного виробництва, у т.ч. виноградарства і виноробства, дедалі більше буде користуватися попитом.

Потреба в нововведеннях диктується, з одного боку, швидкими змінами ринкової ситуації і конкуренцією товаровиробників, а з іншого – необхідністю підвищення ефективності виробництва, зближення інтересів розробників нововведень і виробників. Найкращі результати використання інтелектуального потенціалу досягаються за умови тісної взаємодії й узгодження інтересів учених, фахівців і практиків, створення творчих колективів із працівників різних професій, інтеграції різних видів діяльності в межах єдиного інноваційного процесу для вирішення проблем галузей аграрного виробництва.

Практикою доведено, що у сучасних умовах господарювання здійснення інноваційної політики на макрорівні підприємств відбувається за рахунок інтеграції науки з галузевим виробництвом за умов налагодженої і постійно

вдосконалюваної практики господарської діяльності відділів галузевих інститутів, науково-технічні розробки яких знаходять застосування і користуються попитом в аграрних підприємств.

Так, ланками одного ланцюга «наука-виробництво» у виноградно-виноробній галузі є виноробні заводи та виноградно-виробничі господарства півдня України і Криму, підприємства НВАО «Масандра», ОПБ «Магарач» та ін. Таке взаємовигідне співробітництво приносить дохід науковій організації і додатковий прибуток виноградно-виробничим і виноробним організаційно-правовим структурам.

На нашу думку, сучасний алгоритм формування та регулювання інноваційної політики у галузевому виробництві сфери АПВ можна представити як неперервний процес створення, апробації, трансферу наукоємної продукції у виробництво, її капіталізації та комерціалізації. Безперервність інноваційного процесу повинна забезпечуватися системою інноваційного провайдингу, який потребує певних механізмів розвитку й удосконалення. Інноваційний провайдинг повинен здійснювати відбір результатів наукової діяльності та створення банку інновацій, пошук споживачів науково-технічної продукції та доопрацювання технічних рішень, узгодження інтересів учених, підприємців, провайдерів, сприяти створенню цілісної моделі науково-інноваційного процесу економічного розвитку різних галузей аграрного виробництва, об'єднати окремі складові науково-технічної сфери в єдину систему управління інноваційною діяльністю, кінцевою метою якої є підвищення ефективності результатів наукових досліджень і забезпечення ринку конкурентоспроможною наукоємною продукцією (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Алгоритм формування та регулювання інноваційної політики у сфері АПВ

Початковим етапом функціонування даного алгоритму є державне фінансування фундаментальних і прикладних досліджень з п'ятирічними науково-технічними програмами і річними планами-завданнями. Однак поки держава не здійснює замовлення на науково-технічну продукцію, а обмежується реєстрацією наукових завдань і звітів про їх виконання, що свідчить про недосконалість державної політики у сфері інноваційної діяльності.

У процесі проведення досліджень поповнюються наукові знання про об'єкт, оновлюються технологічні рішення, які потім у формі науково-технічних розробок трансформуються в новації, проходять експертизу, оцінку й переходять у стадію науково-технічних активів, постановки на облік і введення в систему господарського обороту.

На наступному етапі за рахунок впровадження створених на основі прикладних досліджень наукоємних технологій формується джерело первинного рефінансування науки.

Кінцевою стадією руху науково-технічних розробок є інновація – готовий до широкого представлення на ринку після апробації та впровадження в дослідному виробництві науково-технічний продукт.

При правильному науково-інноваційному бізнес-плануванні за рахунок коштів реалізації конкурентоспроможної науково-технічної продукції можна сформувати позабюджетні фонди, обсяги яких будуть достатні для покриття дефіциту коштів з метою фінансування науково-дослідних організацій, додатково до коштів, що виділяються науці з державного бюджету.

У ході третього етапу реалізації ефективної моделі науково-інноваційного процесу розвитку створюються додаткові засоби вторинного рефінансування науки за рахунок формування та реалізації нового науково-інноваційного продукту – об'єкта інтелектуальних прав.

Узагальнено існуючі відносини в процесі науково-інноваційної діяльності в сфері аграрного виробництва можна розглядати на таких рівнях:

- перший – орган державного управління, що відповідає за розроблення і реалізацію державної інноваційної політики в аграрній сфері і визначальною мірою впливає на встановлення правил взаємодії між учасниками наукоємного ринку АПК (НААН);
- другий – вищі корпоративні органи, які здійснюють відповідно до установчих документів управління корпоративною структурою, що забезпечує функціонування наукоємного ринку АПК і його галузей;
- третій – атестовані учасники наукоємного ринку галузевого виробництва, що формують попит і пропозиції на науково-технічні розробки;
- четвертий – акредитовані учасники системи науково-інноваційної діяльності, які виконують конкретні інноваційні проекти і створюють необхідні ринку інновації.

Взаємовідносини між учасниками науково-інноваційної діяльності регулюються чинним законодавством і договірними угодами та правами. Регулювання відносин, що виходять за межі обов'язкових вимог чинного законодавства, має базуватися на системі установчих документів, що забезпечують єдність і узгодженість усіх етапів науково-інноваційного процесу та гарантують захист законних інтересів усіх його учасників.

Таким чином, розвиток інноваційного процесу в АПВ значно стримує обмежений інвестиційний ресурс та відсутність дієвих державних програм, що сприяють поширенню інновацій. У результаті фінансові проблеми, які є наслідком стримування інноваційного процесу, через підприємства інших галузей поширюються на всю національну економіку.

Підприємства АПВ Криму мають високий потенціал економічного розвитку, який зумовлюється геополітичним

положенням країни, її унікальними природно-кліматичними характеристиками. Найбільшою мірою сприяти вивільненню цього потенціалу є актуальним завданням на всіх рівнях, починаючи від підприємства і завершуючи національним господарством. Досягти цього можна за рахунок сприяння розвитку інноваційних процесів в АПВ шляхом розробки та впровадження відповідних державних програм, забезпечення розвитку наукової сфери як основи інноваційного процесу, створення сприятливих умов для інвестиційної діяльності.

Висновки до розділу 2

1. В АР Крим нараховується 31 інноваційно-активне промислове підприємство, найбільша кількість із яких припадає на переробну промисловість (у т.ч. 8 – на харчову). Аналогічний показник по сільському господарству становить 14, причому 10 з них – це виноробні підприємства, інвестиційна привабливість яких з огляду на високу норму прибутку постійно зростає. Більшість аграрних підприємств мають дуже низьку інвестиційно-інноваційну привабливість.

2. Аналіз показників динаміки обсягів валового виробництва продукції сільського господарства АР Крим протягом 2005–2011 рр. показав, що за останні п'ять років спостерігалось зростання загальних обсягів виробництва продукції даної галузі економіки Криму в середньому на 9,6% щороку. З 1990 по 2009 р. виробництво вина в Криму збільшилося на 32,9% (або на 2798 тис. дал.).

3. Аналізом за допомогою адаптованого авторами методу оцінки пріоритетності галузей АПК за рівнем економічного стану та потенційної привабливості щодо інноваційного розвитку шляхом розрахунку інтегрального рангу по головному та системі обмежуючих критеріїв встановле-

но, що серед галузей АПВ регіону найбільш ефективними, інвестиційно привабливими та інноваційно перспективними галузями є виноградарство та виноробство (коефіцієнти дорівнювали 1 та 0,5 відповідно).

4. Пріоритетними напрямками розвитку інноваційної діяльності у виноградно-виноробному виробництві АР Крим є: розробка ресурсозберігаючих технологій обробітку винограду для різних природних зон; удосконалення технологій промислового виробництва винограду і виноробної продукції; виведення стійких до хвороб і високоврожайних сортів; розробка технологій використання вторинних сировинних ресурсів виноробства.

5. Інститутом “Магарач” виведено 26 сортів винограду, із них у власній діяльності використовується 22 сорти, передано у використання за господарськими договорами 21 і за ліцензійними договорами – 24 сорти. Загальна вартість цих об’єктів інтелектуальної власності за даними бухгалтерського обліку становить 3,1 млн. грн. У сфері виноградарства та виноробства створено 15 винаходів, 9 корисних моделей, більшість з яких використовується у галузевому виробництві.

6. З метою врахування впливу операційної ефективності, інноваційної активності та ринкової адаптивності на рівень ефективності інноваційного розвитку агропромислового виробництва АР Крим удосконалено методикау інтегрально-індексної оцінки. Встановлено, що сукупний критерій рівня інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва у регіоні за аналізований період збільшився від 0,042 до 0,049, аналогічний показник галузей харчової промисловості зріс з 0,011 до 0,041. Сукупний критерій рівня інноваційного розвитку АПВ становить 0,045.

7. Абсолютна більшість науково-технічних розробок інституту “Магарач” була визнана об’єктами прав інтелектуальної власності. Аналіз результатів впровадження та застосування у харчовій промисловості України новітніх

технологій, розроблених для сфери виноградно-виноробного виробництва, виявив наявність різноманіття критеріїв і показників економічного ефекту. Річний економічний ефект від впровадження розробок надто коливається – від 15 до 450 тис. грн.

8. Науково-інноваційна діяльність розглядається як неперервний процес створення, апробації, трансферу наукоємної продукції у виробництво, її капіталізації та комерціалізації. Безперервність цього процесу забезпечується системою інноваційного провайдингу, який здійснює: відбір результатів наукової діяльності та створення банку інновацій; пошук споживачів науково-технічної продукції та доопрацювання технічних рішень; узгодження інтересів учених, підприємців, провайдерів. Ефективна побудова такого механізму базується на теорії інноваційних перетворень, функціонуванні та розвитку наукоємних виробничо-економічних систем.

9. Погіршення фінансового стану виноградно-виноробних підприємств зменшує їхні можливості впровадження науково-технічного прогресу у виробництво, проте вони зацікавлені в інноваціях, на основі яких забезпечується підвищення конкурентоспроможності продукції, розширення й освоєння нових ринків збуту, зростання ефективності виробництва і збільшення прибутку.

РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА У НОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

3.1. Організація оцінки спроможності та готовності галузевих складових агропромислового виробництва до впровадження інноваційних стратегій розвитку

Сучасні умови функціонування аграрних підприємств, галузей сільського господарства, харчової промисловості зумовлюють необхідність оновлення технологій, підвищення продуктивності виробництва та якості сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки, впровадження нових методів управління виробництвом, формування інфраструктури, що відповідає обраному стратегічному напрямку інноваційної діяльності у регіонах та країні в цілому. При цьому можливості підприємств у реалізації інновацій істотно різняться.

Спроможність підприємств і галузі АПВ до ведення інноваційної діяльності визначається тим, чи повинні підприємство, об'єднання підприємств взагалі продукувати власні інновації. Свідома відмова від інновацій для деяких підприємств і галузі може бути стратегічним рішенням. Тому спроможність галузевого виробництва сфери АПВ до інноваційного розвитку починається, на наш погляд, з обґрунтування дійсної необхідності такого напрямку розвитку. Якщо галузеве виробництво формує стратегію своєї діяльності на основі інноваційних механізмів, то наступним етапом функціонування буде формування стратегічних цілей інноваційної діяльності. Якщо аналіз ринку та конкурентів підтвердить необхідність інноваційного

розвитку, галузеве виробництво АПВ може визначати стратегічні напрями своєї інноваційної діяльності.

Ступінь орієнтованості галузевого виробництва щодо інноваційного розвитку можна визначити шляхом аналізу його спроможності, можливості й готовності до інноваційної діяльності. Сутність і взаємозв'язок між цими характеристиками, що показують перспективи інноваційного розвитку аграрного галузевого виробництва, можна представити наступним чином (рис. 3.1).

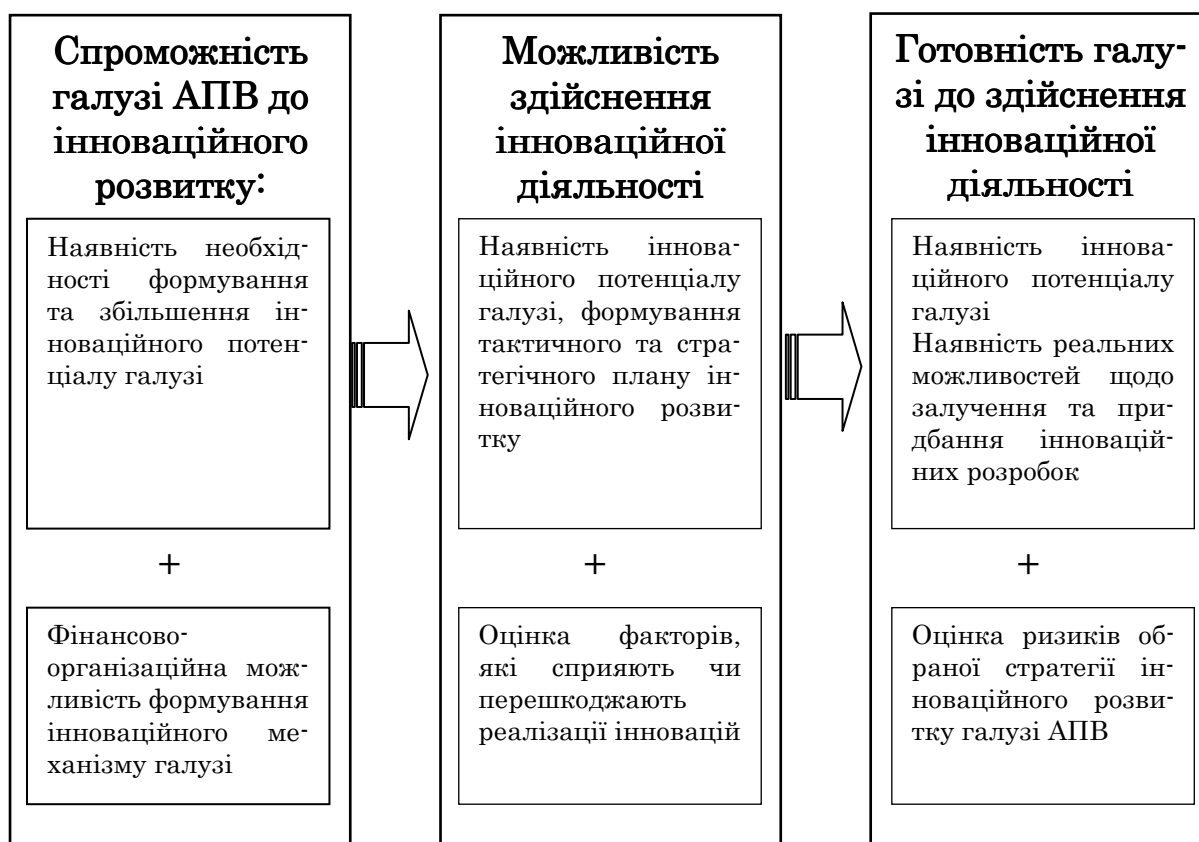

Рис. 3.1. Характеристики, що визначають перспективи галузевого виробництва АПВ щодо інноваційного розвитку

Спроможність галузевого виробництва до інноваційного розвитку визначається інноваційним потенціалом, його можливостями впроваджувати, залучати та реалізувати інновації у межах обраного стратегічного напрямку розвитку. Тому необхідним є розробка, формування й узагальнення основних умов щодо диференційованого визначення спроможності та готовності підприємств і галу-

зевих складових агропромислового виробництва до інноваційного розвитку на основі порівняння інноваційного потенціалу з визначенням набором характеристик та основі проведеної оцінки негативних факторів.

Зазначимо, що виробничий потенціал галузі великою мірою пов'язаний з інноваційним. Елементами інноваційного потенціалу галузевого виробництва АПВ є його матеріально-технічні, технологічні, фінансові, організаційні, інтелектуальні, підприємницькі та кадрові можливості (до яких належать і соціально-психологічні фактори), наявність яких дозволяє підприємствам галузі займатися інноваційною діяльністю.

У сучасних умовах господарювання важливішою складовою інноваційного потенціалу галузевого виробництва є його ресурсне, а головне, фінансове забезпечення. Наявність власних фінансових ресурсів і можливість залучити кошти для реалізації інноваційної політики є визначальним фактором при виборі стратегії інноваційного розвитку галузевого виробництва. При цьому необхідно враховувати не тільки можливість здійснення ризикованих капіталовкладень в інноваційну діяльність, а й ліквідні можливості швидкої мобілізації для реалізації інноваційних програм. Зазначимо, що галузі АПВ постійно відчують нестачу як залучених, так і власних джерел фінансування для впровадження інноваційних продуктів, розробок і проектів.

Слід враховувати той факт, що виробнича діяльність агропідприємств дуже тісно пов'язана із природно-екологічними ризиками, що негативно впливає на процеси інноваційного розвитку. Виробничо-природні особливості сільськогосподарського виробництва ускладнюють інноваційну діяльність, оскільки вносять у неї елементи невизначеності та ризику, властиві інноваціям.

Реалізація стратегії, що пов'язана із самостійною реалізацією інновацій, вимагає мобілізації всіх ресурсів для досягнення поставленої стратегічної цілі. Тому галузеве

виробництво повинно мати визначений запас ліквідних коштів, які можна було б використати на інноваційний розвиток без шкоди для поточної виробничої діяльності. Однак для сільськогосподарських підприємств реалізація даної стратегії можлива лише за наявності інноваційних ресурсів або дієвої державної підтримки.

Суттєвий вплив на спроможність агропромислового галузевого виробництва запроваджувати інновації можуть здійснювати такі складові, як спеціальні фонди, які вільно розподіляються і створені для розробки та впровадження інновацій, позитивний досвід впровадження інновацій у минулому, наявність налагоджених інтеграційних зв'язків із галузевими науково-дослідними установами.

Після визначення реально можливого та дієвого напрямку інноваційного розвитку агропромислового галузевого виробництва необхідно проаналізувати, наскільки можливості інноваційного потенціалу підприємств і галузі відповідають обраному стратегічному напрямку. Це дозволить оцінити їх спроможність до інноваційного розвитку, а також особливості сприйнятливості щодо інновацій.

Аналіз спроможності до інноваційного розвитку передбачає шляхом порівняння наявного інноваційного потенціалу з оптимальним набором характеристик сприйнятливості до інновацій. Основним завданням на цьому етапі є визначення та оцінка факторів, що негативно впливають на механізми інноваційного розвитку галузевого виробництва, а також мінімізація їх впливу та нейтралізація.

Галузеві складові агропромислового виробництва, що сприйнятливі до інновацій, характеризуються такими чинниками: наявність умов для проведення самостійних фундаментальних і прикладних наукових досліджень; наявність інтеграційних зв'язків із науковими організаціями – розробниками інноваційних продуктів; можливість впровадження у виробництво та налагодження масового випуску продукції на новітній інноваційній основі; органі-

заційне, кадрове і фінансове забезпечення інноваційної діяльності; достатні збутові можливості для просування нового продукту на ринок і подальше закріплення на ньому; доступ до науково-технічної інформації та можливості її використання в інноваційному процесі.

Наявність вище наведених характеристик буде необхідною у різному ступені, залежно від цілей інноваційної діяльності галузевого виробництва, його місця в інноваційному процесі.

Характеристика та оцінка умов, що визначають спроможність галузі АПВ до реалізації визначеної інноваційної стратегії, наведена в табл. 3.1. Можливість здійснювати інноваційну діяльність визначається потенційною спроможністю галузевого виробництва і сукупністю умов (зовнішніх і внутрішніх факторів), що сприяють або перешкоджають реалізації інновацій.

Таблиця 3.1

Характеристика умов, що визначають спроможність галузевого виробництва до інноваційного розвитку залежно від обраного стратегічного напрямку

Напрямок аналізу стратегічного вибору аграрного галузевого виробництва	Стратегічний напрямок інноваційної діяльності аграрного галузевого виробництва			
	Самостійне виробництво інновацій	Інтеграція з науковими організаціями	Відставання з мінімальними витратами	Заповнення прогалів
1	2	3	4	5
Прикладні дослідження та розробки	Чіткий аналіз і володіння станом справ у техніці, технологіях та на ринку	Гнучке оперативне та якісне виконання НДДКР	Спроможність розробляти нові технології й оптимально управляти виробництвом	Оцінка можливостей, орієнтація на споживача

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5
Виробництво	Виробництво аграрної продукції з гнучкою його перебудовою	Виробництво з оперативним впровадженням інноваційного продукту	Високопродуктивне великoserійне виробництво	Гнучке виробництво для короткотермінового випуску, що змінюється
Фінансове забезпечення	Необхідність великих ризикованих капіталовкладень	Швидка мобілізація середніх або великих капіталовкладень	Наявність значних матеріально-фінансових ресурсів	Наявність середніх або значних матеріально-фінансових ресурсів
Організаційне забезпечення	Гнучка структура, що перебудовується	Поєднання гнучкої структури з економічно ефективною	Організаційна структура механічного типу	Гнучка структура органічного типу
Початок надходження нововведень на ринок	Вихід з новим продуктом або якісно новим товаром, що починає життєвий цикл	Вихід на ринок на стадії раннього зростання	Вихід на ринок на стадії пізнього зростання та ранньої зрілості	Вихід на ринок на стадії зростання

Проведений вище аналіз сукупності факторів дозволяє оцінити наявність умов, що визначають можливості галузевого виробництва для здійснення інноваційної діяльності. Оцінку зовнішніх чинників, що визначають можливості галузевого виробництва в реалізації інновацій, наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Оцінка можливостей галузі АПВ щодо реалізації інновацій

Фактори	Оцінка можливостей				
1. Економічні фактори	Низькі				Високі
1.1. Темпи інфляції	1	2	3	4	5
1.2. Податкові ставки	Низькі				Високі
	1	2	3	4	5
1.3. Процентні ставки банків	Низькі				Високі
	1	2	3	4	5
1.4. Стабільність національної валюти	Нестабільна				Стабільна
	1	2	3	4	5
2. Ресурсні фактори	Недоступні				Доступні
2.1. Доступ до джерел фінансування	1	2	3	4	5
2.2. Ціни на ресурси	Низькі				Високі
	1	2	3	4	5
2.3. Розвиненість ринкової інфраструктури	Слабка				Сильна
	1	2	3	4	5
2.4. Доступ до інформації та можливості її використання	Відсутній				Існує
	1	2	3	4	5
3. Фактори державного регулювання	Слабкий				Сильний
3.1. Правовий захист інновацій	1	2	3	4	5
3.2. Державні інвестиції в інновації	Незначні				Значні
	1	2	3	4	5
3.3. Стабільність політичних обставин	Стабільні				Нестабільні
	1	2	3	4	5
3.4. Податкове законодавство	Досконале				Недосконале
	1	2	3	4	5
3.5. Відповідність нововведення пріоритетам держави та регіону в області інновацій	Не відповідає				Відповідає
	1	2	3	4	5
4. Соціальні фактори	Недостатня				Достатня
4.1. Наявність кваліфікованих кадрів	1	2	3	4	5
4.2. Рівень доходів працівників підприємства	Низький				Високий
	1	2	3	4	5
4.3. Відповідність ціни ново введення рівню платоспроможного попиту споживачів	Не відповідає				Відповідає
	1	2	3	4	5
5. Ринкові фактори	Незначний				Значний
5.1. Розмір ринку	1	2	3	4	5
5.2. Наявність і можливості конкурентоспроможності галузі у регіоні та державі	Незначні				Значні
	1	2	3	4	5
5.3. Відповідність ринкового попиту та можливості його створення	Не відповідає				Відповідає
	1	2	3	4	5
5.4. Стійкість попиту до сезонних факторів	Нестійкий				Стійкий
	1	2	3	4	5
5.5. Тривалість життєвого циклу нововведення	Незначна				Значна
	1	2	3	4	5
6. Міжнародні фактори	Відсутній				Існує
6.1. Доступ до іноземних інновацій	1	2	3	4	5
6.2. Можливість імпорту інновацій	Відсутня				Існує
	1	2	3	4	5

Загальна сума балів, одержана в результаті оцінки, буде свідчити про можливість реалізації інновації в даних економічних, політичних і соціальних умовах. Чим вища оцінка, тим вагоміші можливості галузевого виробництва для ведення інноваційної діяльності.

Як можна переконатися, галузі сільського господарства мають дуже низький рівень можливостей щодо реалізації інновацій через хронічну нестачу фінансових ресурсів, неспроможність бути рівноправним учасником на ринку інвестиційних і кредитних ресурсів, низьку інвестиційну привабливість підприємств (табл. 3.3).

Найбільші можливості до інноваційного розвитку у структурі агропромислового виробництва регіону має виноробство (показник – 69), зернове господарство (62) та виноградарська галузь (60).

Готовність аграрного галузевого виробництва до інноваційного розвитку визначається багатьма факторами: обраним стратегічним напрямом інноваційної діяльності, наявністю ресурсного й організаційного забезпечення, технічного та технологічного потенціалу, можливостями поширення нововведень. Значною мірою вона також визначається його сприйнятливістю до інновацій. За результатами проведених досліджень у монографії запропоновано алгоритмізовану послідовність аналізу спроможності та готовності аграрного галузевого виробництва до інноваційного розвитку (рис. 3.2).

Готовність галузевого виробництва до інноваційного розвитку можна поділити на економічну, виробничу, екологічну, психологічну та правову. Економічна готовність полягає в ресурсній забезпеченості інноваційного розвитку галузевого виробництва: наявності власних засобів і доступу до позикових і залучених джерел інвестиційних ресурсів, наявності кваліфікованих кадрів, мотивації співробітників до ініціацій, сировинної та матеріальної забезпеченості галузевого виробництва.

Таблиця 3.3

**Оцінка можливостей галузей АПВ Криму щодо
реалізації інновацій**

Фактори	Оцінка можливостей галузей АПВ				
	Виробництво зернових культур	М'ясо-молочне виробництво	Плодівництво	Виноградарство	Виноробство
Економічні фактори					
1.1. Темпи інфляції	2	1	2	2	2
1.2. Податкові ставки	1	1	1	1	1
1.3. Процентні ставки банків	1	1	1	1	1
1.4. Стабільність національної валюти	2	2	2	2	2
Ресурсні фактори					
2.1. Доступ до джерел фінансування	3	2	2	3	4
2.2. Ціни на ресурси	1	1	1	1	1
2.3. Розвиненість ринкової інфраструктури	4	5	3	3	4
2.4. Доступ до інформації та можливості її використання	3	2	2	3	3
Фактори державного регулювання					
3.1. Правовий захист інновацій	2	2	2	2	2
3.2. Державні інвестиції в інновації	3	1	1	3	3
3.3. Стабільність політичної ситуації	2	2	2	2	2
3.4. Податкове законодавство	2	2	2	2	2
3.5. Відповідність нововведень пріоритетам держави та регіону в області інновацій	3	2	1	3	3
Соціальні фактори					
4.1. Наявність кваліфікованих кадрів	4	3	3	4	4
4.2. Рівень доходів працівників підприємства	1	1	1	2	3
4.3. Відповідність ціни нововведення рівню платоспроможного попиту споживачів	2	1	1	3	3
Ринкові фактори					
5.1. Розмір ринку	5	4	3	4	5
5.2. Наявність і можливості конкурентоспроможності галузі у регіоні та державі	4	4	2	4	5
5.3. Відповідність ринкового попиту та можливості його створення	5	3	4	4	4
5.4. Стійкість попиту до сезонних факторів	4	3	3	3	4
5.5. Тривалість життєвого циклу нововведення	3	4	4	4	4
Міжнародні фактори					
6.1. Доступ до іноземних інновацій	2	1	1	2	3
6.2. Можливість імпорту інновацій	3	1	1	2	4
Сукупний показник	62	49	45	60	69

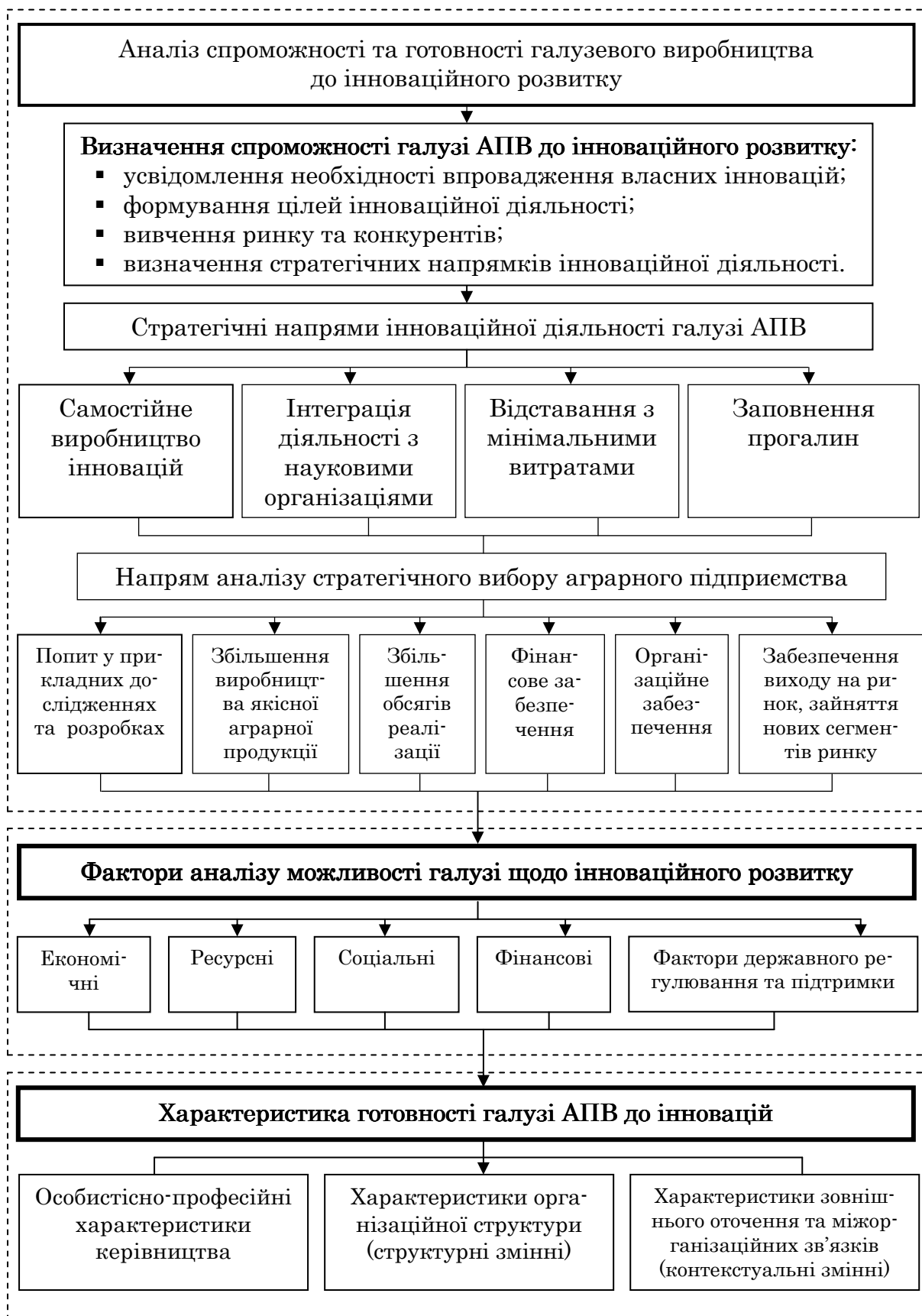

Рис. 3.2. Схема аналізу спроможності, можливості та готовності аграрного галузевого виробництва до інноваційного розвитку

Також до економічної готовності належить наявність ефективних інтегративних зв'язків підприємств із науковими організаціями, виробниками інноваційних продуктів і розробок у галузях аграрного виробництва.

Виробнича готовність конкретизується у показники технічної та технологічної готовності галузевого виробництва АПВ до інноваційного розвитку, наявності виробничих потужностей.

Екологічна готовність полягає в можливості здійснення заходів щодо захисту навколишнього природного середовища, збереження родючості та продуктивності сільськогосподарських угідь (ріллі та багаторічних насаджень).

Психологічна готовність відображає сформований морально-психологічний клімат керівництва галузі, його сприйнятливість до прогресивних змін, рівень мотивації в колективі та наявність стимулів для творчої діяльності.

Правова готовність галузевого виробництва до впровадження інновацій виявляється у правовій захищеності розробників, виробників і споживачів нової техніки та технологій. Оцінити рівень правової готовності можливо за наявності розроблених правових актів, які регламентують відносини підприємств і окремих спеціалістів у процесі створення, виготовлення, упровадження інновацій, а також розробку інструкцій, положень, методичних матеріалів.

Таким чином, удосконалена та запропонована послідовність аналізу спроможності та готовності галузевого виробництва до реалізації інноваційної політики і стратегії, реалізується у три етапи:

- аналіз спроможності аграрного галузевого виробництва до інноваційного розвитку;
- оцінка можливостей інноваційного розвитку галузі;
- аналіз готовності галузевого виробництва до реалізації того чи іншого стратегічного напрямку інноваційної діяльності.

Реалізація цих етапів дозволить визначити потенційні можливості галузевого виробництва в реалізації інновацій з урахуванням дії факторів, що сприяють (перешкоджають) інноваційній діяльності, а також її мотиваційних і організаційних змінних.

Стратегічне управління інноваціями вирішує питання планування та ефективної реалізації інноваційних проєктів, потенційно розрахованих на розвиток підприємства, підвищення рівнів прибутковості та рентабельності.

Інноваційна стратегія повинна ефективно доповнювати виробничу, кадрову, фінансову, інвестиційну та збутову стратегії підприємства.

Окремо слід зосередитися на інноваційно-інвестиційній складовій системи стратегічного менеджменту аграрного підприємства, тому що саме інноваційна діяльність є запорукою виживання й успішного функціонування аграрного галузевого виробництва, значна частина виробничих інвестицій, орієнтованих на розвиток галузевого виробництва, може бути спрямована на фінансування інновацій.

Таким чином, інвестиційна підтримка інноваційної діяльності та формування інноваційно-інвестиційної стратегії галузевого виробництва є досить актуальними завданнями сучасного етапу розвитку суспільства.

Зазначимо, що формування інноваційної стратегії значною мірою залежить від реальних можливостей її фінансування, доступу до джерел ресурсів, оптимального розподілу ресурсів між поточною виробничою й інноваційною діяльністю.

Ефективній реалізації інноваційних стратегій розвитку агропромислового виробництва вже тривалий час заважає гостра проблема обмеженості ресурсів. Тому керівництву та провідним фахівцям необхідно вирішити, чи віддати перевагу вже налагодженій виробничій діяльності чи активно займатися розробкою і впровадженням інновацій. Вважаємо, що досягнення довгострокових конку-

рентних переваг неможливе без інноваційного механізму і інноваційну діяльність потрібно розглядати як постійний і безперервний процес.

З огляду на надзвичайну важливість інвестиційної складової інноваційного процесу можна зробити висновок про доцільність формування інноваційно-інвестиційної стратегії, яка забезпечує узгодження цілей інноваційної й інвестиційної діяльності галузевого виробництва і покликана перебороти конфлікти між ними.

Джерелами фінансування інноваційної діяльності підприємств можуть бути: кошти держави, нерозподілений прибуток підприємств, банківські кредити. Вибір шляхів найбільш ефективної реалізації стратегії тісно пов'язаний із формуванням напрямів її ресурсного забезпечення, оскільки від цього залежатиме подальша ефективність і доцільність реалізації стратегії.

Система ресурсного забезпечення інноваційно-інвестиційної стратегії формується за кількома напрямками, один з яких – створення достатніх для реалізації стратегії інвестиційних ресурсів. Цей напрям пов'язаний з пошуком нових джерел фінансування, визначенням оптимального співвідношення зовнішніх і внутрішніх джерел, використанням нових фінансових інструментів, що дозволяють вирішувати ключові фінансові проблеми галузевого виробництва, а саме прибутковість, платоспроможність і стійкість.

У межах цього напрямку розв'язуються завдання щодо впровадження ефективних механізмів інвестування інноваційних проектів, вибору оптимального варіанта їх реалізації. При цьому інвестування інноваційного проекту може здійснюватися як по повному циклу (від наукових розробок до реалізації нової продукції), так і по окремих етапах (наукові дослідження, проектно-конструкторські розробки та ін.).

Таким чином, вибір форм і методів інвестиційної підтримки інноваційної діяльності аграрного галузевого ви-

робництва є найважливішим напрямом його інноваційної стратегії. Це визначає доцільність розгляду інноваційної й інвестиційної діяльності галузевого виробництва в окремому інноваційно-інвестиційному просторі, тобто формування його інноваційно-інвестиційної стратегії. Реалізація інноваційно-інвестиційної стратегії дасть змогу приймати погоджені інноваційні рішення в умовах лімітування зовнішніх і внутрішніх джерел інвестиційних ресурсів галузей агропромислового виробництва.

3.2. Активізація інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві

Інноваційна модель розвитку економічної системи країни та її регіонів припускає наявність високого технологічного рівня впроваджуваних інноваційних продуктів. Необхідність досягнення такого рівня для України передбачає вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Державна система управління галузевими складовими економіки країни та її регіонів повинна бути здатною мінімізувати ризики впровадження нових інноваційних розробок, технологій, знизити їх негативний вплив на навколишнє природне середовище.

У сучасних умовах господарювання в Україні значну увагу приділяють ролі науково-технічного потенціалу в розвитку продуктивних сил у різних галузях економіки, але на практиці не вирішено питання щодо основного недоліку інтеграційної системи взаємодії галузевої науки і виробництва. Безсумнівно, це спричиняє проблеми і суперечності при впровадженні певних науково-технічних результатів на конкретних аграрних підприємствах.

Україна, орієнтована на інноваційний шлях розвитку економіки, обов'язково повинна враховувати синергетичні

ефекти інновацій. У зв'язку з цим система управління повинна бути:

- рефлексивною, тобто базуватися на здатності прогнозувати наслідки реалізації прийнятих рішень і на цієї основі коригувати управлінські дії з урахуванням ситуації, що склалася;
- багатоваріантною і нелінійною;
- ситуаційною, щоб порівнювати управлінські дії зі станом і тенденціями розвитку соціально-економічного середовища на момент прийняття рішень;
- самоорганізуючою, тобто система управління повинна змінюватися, щоб відповідати вимогам оновленого суспільства [102].

З огляду на викладені в роботі твердження щодо пріоритетності ролі держави та галузевої науки у забезпеченні й регулюванні інноваційного розвитку, головними напрямками державної політики інноваційного розвитку АПВ на сучасному етапі мають стати:

- визначення основних напрямів інноваційного прориву АПВ на основі комплексного аналізу світових тенденцій, технологічного передбачення й ретельного аналізу наявного інноваційного потенціалу аграрних підприємств;
- забезпечення сприятливих умов для технологічної модернізації виробничої бази агропромислових підприємств, підвищення інноваційної сприятливості та інвестиційної привабливості агропромислового виробництва;
- прийняття концепції партнерства держави, наукового співтовариства та агробізнесу в досягненні параметрів державних галузевих програм і проектів формування внутрішнього ринку споживання продовольства й експертного потенціалу наукоємної продукції АПВ;

- створення дієвої інфраструктури генерації наукових знань і здійснення інноваційних процесів, спрямованої на формування ринку наукоємної продукції відповідно до попиту споживачів;
- підвищення ролі регіонів у розвитку інноваційних процесів в аграрному секторі, методів сприяння інноваціям.

Тому на державному рівні необхідно забезпечити формування нормативно-правової бази та інформаційно-аналітичного забезпечення аграрного ринку, ведення моніторингу та прогнозування кон'юнктури аграрного ринку, здійснення жорсткого контролю за безпекою сільськогосподарської продукції та запровадження європейських стандартів якості продукції.

У сучасних умовах інноваційний розвиток підприємств агропромислового виробництва можливий тільки на основі відповідної моделі, яка має враховувати регіональні особливості агропромислового виробництва та можливості інноваційного розвитку. Становлення інноваційної моделі розвитку АПВ Криму є системною проблемою і вимагає комплексного розв'язання низки проблем:

- поетапного підвищення рівня фінансування регіональної аграрної науки за рахунок усіх джерел з метою сприяння перетворенню пріоритетних галузей АПВ регіону у високотехнологічні, розробки та впровадження ефективної інвестиційної політики в інноваційній сфері;
- підвищення результативності регіонально-галузевої аграрної науки та створення потужного пакета конкурентоспроможних інновацій (нових агро- і біотехнологій; селекційних досягнень у рослинництві та тваринництві, сучасних технічних комплексів, адаптованих до умов конкретної ґрунтово-кліматичної зони);
- формування економічних механізмів стимулювання попиту агроформувань на інноваційну продукцію,

пільгове кредитування ресурсів і кредитної підтримки, пільгового оподаткування інноваційних проєктів;

- підвищення рівня капіталізації інтелектуальної власності через уведення її об'єктів у господарський обіг і подальше використання одержаних результатів для фінансування науково-дослідних розробок;
- створення гнучкої сучасної регіональної інноваційної інфраструктури, здатної разом з відповідною загальнодержавною інфраструктурою забезпечувати швидкий перехід від фундаментальних і прикладних досліджень до практичного застосування їхніх результатів.

Розробці та впровадженню дієвих механізмів інноваційного розвитку АПВ регіону повинен передувати комплексний аналіз рівня відповідності наявного ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Для розв'язання завдань ефективного управління інноваційним потенціалом підприємств одним із найбільш перспективних є синергетичний підхід до управління складними системами, який акцентує увагу на узгодженні взаємодії частин при утворенні структури як єдиного цілого.

Якісне вдосконалення виробничого процесу на новій техніко-технологічній основі розглядається як важливий фактор розвитку аграрного виробництва. З цією метою необхідно створити відповідну систему стимулів для розвитку інновацій як необхідної складової удосконалення виробництва аграрних підприємств. Це пов'язано з тим, що такі стимули певною мірою впливають на підвищення техніко-економічного рівня виробництва і можуть поєднати поточні цілі підприємств галузі зі стратегічними [91].

Як було визначено раніш у роботі, основою успішного інноваційного розвитку будь-якого аграрного підприємства є наявність інноваційного потенціалу, спроможність та готовності до впровадження інноваційних проєктів.

На нашу думку, підхід до розгляду інноваційно-виробничого потенціалу лише як сукупності ресурсів і можливостей їх використання дуже обмежений. Таке уявлення не враховує цільової та сукупної характеристики цієї категорії. Використання ресурсів завжди має цілеспрямований характер і має бути певним чином організованим для реалізації потреб суб'єкта господарювання, галузі та економіки держави в цілому. Цілями інноваційної діяльності можуть бути виживання підприємств і збереження ніші на ринку, підвищення конкурентоспроможності продукції, експансія, збільшення прибутку тощо. Інноваційний потенціал також має характеризувати внутрішня можливість інноваційного середовища, якому перебувають підприємства галузі АПВ, здійснювати цілеспрямовану діяльність із залучення конкретних господарських ресурсів для виробництва інноваційного продукту. Також необхідно враховувати й зовнішні економічні фактори, що впливають на інноваційний потенціал. Головними з яких є державна інноваційна політика, політика кредитних установ, конкурентні стратегії споживачів тощо.

Авторами доповнено визначення інноваційного потенціалу аграрного підприємства, який він розглядає як сукупність організованих у певних соціально-економічних формах ресурсів, що за наявності відповідних внутрішніх і зовнішніх чинників інноваційного середовища можуть бути спрямовані на реалізацію інноваційної діяльності, метою якої є підвищення ефективності й розвиток аграрного виробництва.

Освоєння підприємством нових технологій та інновацій потребує об'єктивної оцінки параметрів і характеристик його потенціалу, які мають важливе значення при здійсненні інвестиційної діяльності шляхом розробки і реалізації нової інноваційної стратегії розвитку.

Зазначимо, що у сучасних умовах кожному суб'єктові господарювання необхідно об'єктивно розуміти теоретико-практичні основи закономірностей процесу формування

структури, джерел зростання, методів оцінки й розробки напрямів ефективного використання такого потенціалу. Професійна обізнаність у цих проблемах дасть змогу об'єктивно оцінювати свої реальні можливості, розробляти нові напрями інноваційної діяльності, сформулювати ефективну стратегію інноваційного розвитку.

Таким чином, організація впровадження інноваційних розробок має здійснюватися на основі обґрунтованої інноваційної стратегії, яка повинна відповідати критеріям доцільності інвестиційної підтримки нововведень.

Кожне аграрне підприємство у структурі галузевого агропромислового виробництва повинно розробляти дієвий стратегічний план свого інноваційного розвитку, спрямований на досягнення рівноваги між власним платоспроможним попитом, існуючими обсягами пропозиції з боку наукових організацій та інвестиційними можливостями.

Саме завдяки такому прогнозу підприємства повинні визначити, які технології аграрного виробництва необхідно розвивати, а від яких слід відмовитися. Впровадженню інноваційних стратегій розвитку має передувати прогнозні розрахунки обсягів потенційних потреб в обладнанні, технологіях, технологічних елементах, провідних фахівцях. Потім проводиться аналіз ринку наукоємної продукції, вибір потенціальних виробників і пошук фінансових та інвестиційних ресурсів для її придбання.

Дуже важливе значення техніко-технологічне прогнозування має для підприємств, які вважаються виробничими і технологічним лідерами у певній галузі аграрного виробництва.

В процесі техніко-технологічного прогнозування доцільно використовувати такі методи, як: підготовка сценаріїв, екстраполяція трендів, метод Дельфі тощо. Схему технологічного прогнозування в процесі підготовки стратегічного плану аграрного підприємства наведено на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Схема техніко-технологічного прогнозування інноваційного розвитку галузі АПВ

Світовий досвід переконує, що форми і методи розвитку конкуренції в інвестиційно-інноваційній діяльності повинні суттєво змінюватися. Держава має активно сприяти розробці програм щодо залучення і використання інвестицій, брати участь в управлінні процесами і ризиками в інноваційній діяльності аграрного виробництва. Вплив держави повинен спрямовуватися на максимальну підтримку власного інноваційного потенціалу в аграрній сфері, підтримку галузевих науково-дослідних організацій, а також на забезпечення реалізації науково-технічної політики, що відповідає світовому рівню.

Реформування аграрного виробництва в Україні та її регіонах неможливе без проведення великомасштабних інституціональних та організаційно-економічних перетворень. Структурні зрушення в економіці України, використання синергетичного підходу для розв'язання завдань ефективного управління інноваційним потенціалом аграрних підприємств передбачають активізацію використання їхніх ресурсно-виробничих можливостей, навіть перепрофілювання, що забезпечить можливість реалізації перспективних науково-технічних програм розвитку виробництва. Це потребує залучення великого обсягу фінансових ресурсів.

Дослідженнями встановлено, що причинами низького рівня інноваційної активності аграрних підприємств АПВ Криму та України в цілому є недостатність обсягів і неефективність використання власних, залучених і позикових джерел фінансово-кредитної підтримки інноваційної діяльності. Дана ситуація безпосередньо пов'язана з наслідками проведених у галузі реформ, політичною нестабільністю, недостатністю обсягів державного фінансування інноваційного розвитку АПВ, недосконалістю амортизаційної політики, низьким рівнем зацікавленості фінансово-кредитних установ у підтримці інноваційних процесів, не вигідними умовами банківських структур щодо кредитування інноваційної діяльності суб'єктів агропромислового виробництва.

Тому для ефективного стимулювання інноваційної діяльності вітчизняних аграрних формувань доцільно використовувати як внутрішні можливості суб'єктів господарювання, так і розширювати можливості залучення інвестиційних ресурсів.

Враховуючи специфіку інноваційного розвитку аграрних підприємств, для розв'язання існуючих проблем недержавного фінансування і кредитування інноваційної діяльності, на нашу думку, необхідно впровадити в аграрній сфері змішану форму інвестиційного забезпечення

інноваційних процесів. Так, на докомерційному етапі реалізації інновацій, коли приватний сектор не спроможний забезпечити достатні обсяги фінансово-кредитної підтримки або не має для цього відповідних стимулів, слід застосовувати механізми бюджетного стимулювання інноваційної діяльності.

На етапі комерційної реалізації інновацій необхідно запроваджувати механізм більш активного залучення недержавних джерел підтримки інноваційної діяльності аграрних підприємств. На етапі комерційної реалізації інновацій підтримка інноваційної діяльності аграрних формуваль повинна здійснюватися за рахунок засобів недержавного фінансування, переважно залучених інвестиційних ресурсів.

Можливість швидкого залучення внутрішніх та іноземних інвестицій, передусім у науково-виробничу сферу агропромислового виробництва, дасть можливість багатом аграрним підприємствам отримати ефективні можливості прискорення розвитку пріоритетних сфер виробничої діяльності.

Пріоритетний вплив на реальну можливість залучення інвестиційних ресурсів у сферу АПВ відіграють макроекономічні фактори, такі, як ємність внутрішнього ринку, валютна стабільність, політична стабільність, рівень розвитку інфраструктури, наявність кваліфікованої робочої сили. Істотним фактором є також інвестиційно-інноваційна політика держави, що забезпечує гарантії іноземним інвесторам, ефективно і стабільно функціонування правової системи. Інвестиційно-інноваційна політика визначає специфіку напрямів і засобів регулювання допуску іноземних інвестицій у приймаючу економіку, а також засобів стимулювання їх залучення.

Загальне надходження інвестицій в основний капітал підприємств АР Крим не характеризується постійно зростаючою динамікою (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Інвестиції в основний капітал підприємств АР Крим за видами економічної діяльності у 2005–2011 рр., тис. грн.

Показник	Рік				
	2005	2008	2009	2010	2011
Усього	3374631	8655363	6391171	7477671	17492342
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	264256	572726	357436	486210	469310
Рибальство, рибництво	4194	2916	3596	1081	3405
Переробна промисловість	397258	818299	267718	284915	606497
у т.ч. виробництво харчових продуктів, напоїв	89739	192758	133859	142458	261320
виробництво тютюнових виробів	1716	3302	3695	3932	4361

Джерело: За даними Головного управління статистики в АР Крим.

Поступове збільшення інвестицій простежується з кожним роком. У 2005 р. цей показник становив 3,4 млрд. грн. В аграрну сферу економіки Автономної Республіки Крим в 2011 р. було вкладено 469,3 млн. грн. (у сільське господарство, рибальство, виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів). У 2010 р. обсяги інвестицій у АПВ регіону зросли більш ніж в 5 разів і досягли 17,4 млрд. грн.

З урахуванням фактичних показників щодо інвестиційної активності сільгоспвиробництва та галузі харчової промисловості розроблено короткостроковий прогноз інвестиційної активності агропромислового виробництва регіону (рис. 3.4 і 3.5).

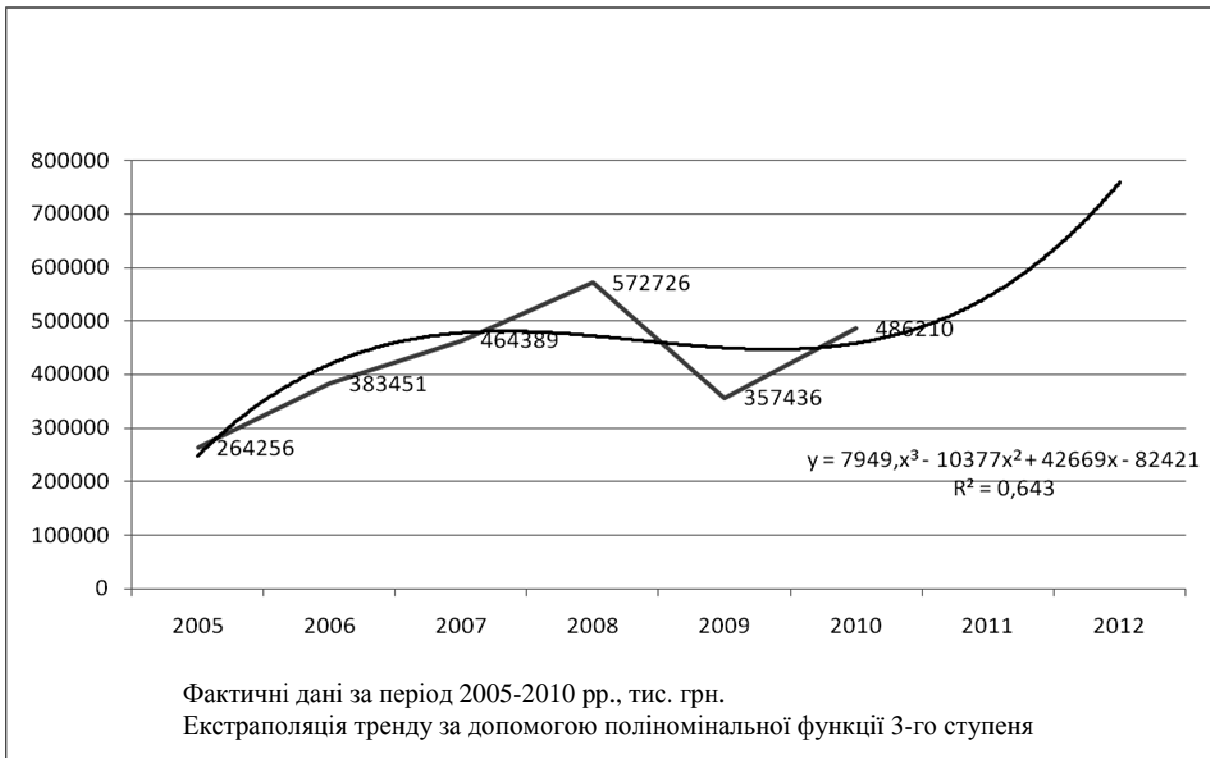

Рис. 3.4. Динаміка і короткостроковий прогноз інвестицій в основний капітал сільського господарства АР Крим до 2012 р.

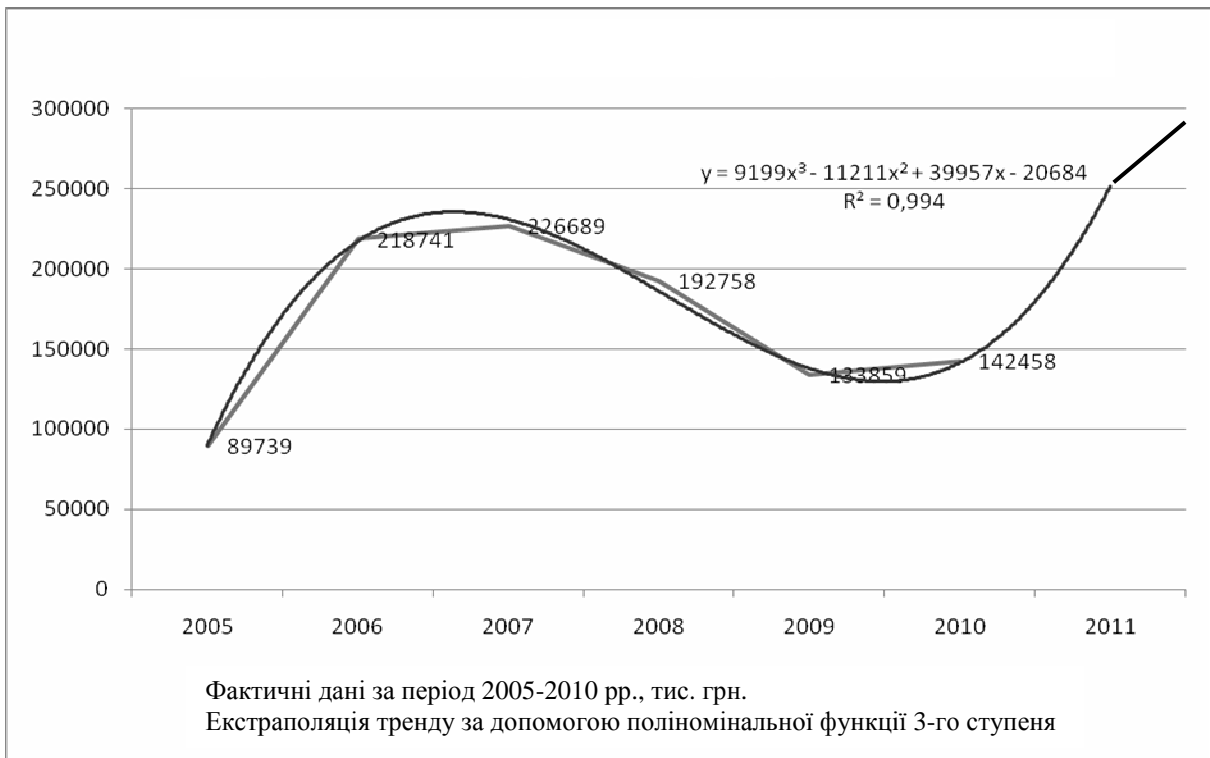

Рис. 3.5. Динаміка і короткостроковий прогноз інвестицій в основний капітал харчової промисловості АР Крим до 2012 р.

Так, короткострокові прогностні обсяги інвестиційних вкладень у сільське господарство Криму у 2011 р. повинні становити 6,2 млрд. грн., у 2012 р. – перевищити 7,9 млрд. грн.

Прогностні показники розвитку інвестиційної активності підприємств харчової промисловості досліджуваного регіону повинні досягти 2,7 млрд. грн. у 2011 р. і перевищити 3 млрд. грн. у 2012 р.

Частка сільськогосподарського виробництва у загальному обсязі інвестицій, що були вкладені в економіку АР Крим, залишається низькою порівняно з іншими сферами економічної діяльності – 6,5%.

Як вже зазначалося, переважна більшість аграрних підприємств не має можливості самостійно фінансувати масштабні інвестиційно-інноваційні проекти. Відсоткові ставки по банківських позиках також дуже високі. Державний бюджет постійно залишається дефіцитним, тобто держава нездатна підтримувати інноваційно-активні підприємства аграрного сектору. У зв'язку з цим авторами пропонуються методичні засади комплексного прийняття рішення про фінансування інноваційних проектів із наданням державою гарантій потенційним інвесторам (рис. 3.6).

Послідовна реалізація даного алгоритму уявляє собою аналіз, якісну та кількісну оцінку видів ефектів, як для потенційного учасника, так і для держави. Перша складова передбачає обов'язкове врахування важливості та необхідності економічного ефекту для кожного учасника інноваційного проекту. Друга складова передбачає розрахунок необхідного соціального ефекту для робітників підприємства, які беруть участь у реалізації проекту. Проява науково-технічного та інтелектуального ефектів конкретизується у підвищенні науково-технічного потенціалу підприємства, а також в одержанні доходу від реалізації інтелектуальної власності.

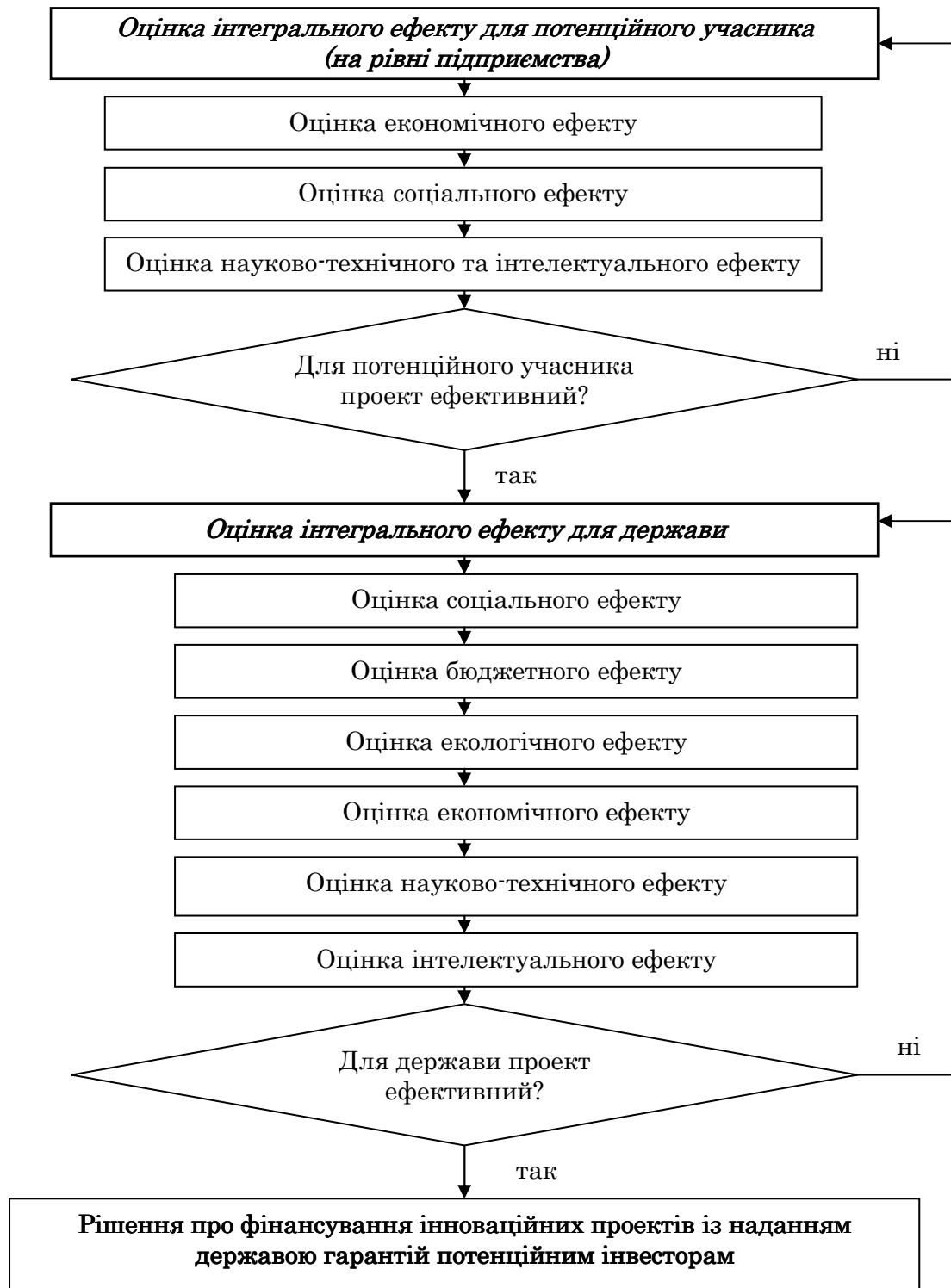

Рис. 3.6. Алгоритм комплексного прийняття рішення про фінансування інноваційних проектів із наданням державою гарантій потенційним інвесторам

Соціальний ефект для суспільства позначається у зміні характеру та умов праці, підвищенні життєвого рівня населення, зменшення масштабів диференціації суспільс-

тва, поліпшенні побутових умов, розширенні можливостей духовного розвитку особистості. Збільшення обсягів фінансування соціальних програм, а також відрахувань на природоохоронні заходи знаходиться у прямій залежності від бюджетного ефекту.

Досягнення позитивних показників екологічного ефекту враховують вплив інновацій на навколишнє природне середовище, здоров'я населення, рівень продуктивності праці. Здійснення оцінки економічного ефекту дозволить оцінити вигоди проекту з точки зору держави, а також для окремих регіонів, що брали участь у реалізації проекту.

Таким чином, сукупним результатом одержання економічного ефекту мають бути поліпшені екологічний стан навколишнього природного середовища, інвестиційний клімат у країні або регіоні тощо. Найважливішою складовою інтегрального ефекту для держави є науково-технічний та інтелектуальний ефекти, досягнення яких безпосередньо веде до підвищення науково-технічного рівня суспільства в цілому, поліпшення параметрів техніки і технологій, сприяє виходу держави на світові високотехнологічні ринки.

В процесі прийняття остаточного рішення про доцільність та необхідність фінансування інноваційних проектів необхідно концентрувати увагу не лише на можливості скорішої окупності та прибутковості, а розглядати інтегральний ефект від їх реалізації як складної системи, якій притаманні властивості цілісності, емерджентності, синергетичності, самоорганізації і саморозвитку, мобільності, інерційності. Обов'язковим також є урахування зовнішніх та внутрішніх, які позитивно (негативно) впливають на результативні показники проекту.

Недоліки попереднього аналізу доцільності, необхідності та ефективності реалізації інноваційних проектів можуть проявитися у тому, що проекти з високими прогностичним ефектом можуть бути відхилені, а з низьким –

прийняті до реалізації. Запропоновані методичні засади мають практичне значення і дають можливість відповідним державним установам прийняти правильне рішення щодо підтримки інноваційно-активних підприємств сфери агропромислового виробництва.

Зазначимо, що кожний інноваційний проект необхідно розглядати та оцінювати у єдності з категорією інвестицій, тому що його реалізація істотно впливає на фінансово-економічні показники діяльності агропромислового підприємства. Зазначимо, що доцільність реалізації того чи іншого інноваційного проекту обов'язково повинна базуватися на оцінці його вкладу в підвищення прибутковості підприємств галузі та досягненні запланованої величини ефективності використання всіх видів ресурсів. Таким чином, ефективна інноваційна діяльність аграрного підприємства не повинна обмежуватися лише пошуком, розробкою і освоєнням нововведень, перш за все необхідним є забезпечення раціонального використання усіх задіяних ресурсів.

На наш погляд, при визначенні ефекту від впровадження інновацій необхідно враховувати всі складові інтегрального ефекту (економічний, науково-технічний, інтелектуальний, ресурсний, екологічний, бюджетний, соціальний). Багато авторів акцентують увагу на тому, що інновації, науковий та інтелектуальний потенціали стають не менш значущими факторами ніж інші складові ресурсного потенціалу будь-якого суб'єкти господарювання.

Вважаємо, що недооцінювання окремих складових при розрахунку інтегрального ефекту сприятиме тому, що пріоритетними будуть лише ті проекти, які мають реальні можливості збільшити капітал власників інвестиційних ресурсів. Врахування значення потенційного соціального, екологічного ефектів буде незначним.

Зазначимо, що переважна більшість методів оцінки ефективності інновацій розробляється основному для технічних інновацій, нових технологій, при цьому оцінюється

саме окупність інвестиційних вкладень, витрати порівнюються із прибутком.

Розроблені методики, як правило, не враховують взаємозв'язок і взаємодію видів ефектів від впровадження інноваційних проектів. Зважаючи на це, розглядається доцільним опрацювання методичного підходу щодо оцінки інтегрального ефекту на основі комплексного підходу з урахуванням дії закону синергії.

Розробка такого підходу є важливою для вирішення питань щодо залучення інвестицій для реалізації інноваційних проектів і програм в агропромисловому виробництві як регіону, так і держави в цілому, надання державних гарантій потенційним інвесторам, підвищення ефективності використання інвестиційних ресурсів при здійсненні інноваційної діяльності в аграрних підприємствах.

Загальноприйнятим методом оцінки ефективності інновацій є співвідношення ефектів (результатів) і витрат. Як вже зазначалося вище, розрізняють кілька різновидів ефектів від реалізації інновацій: економічний, соціальний, бюджетний, екологічний, ресурсний, інтелектуальний, науково-технічний.

Багато методик та методичних підходів припускають для оцінки інтегральної ефективності підсумовування окремих видів ефектів. Однак такий підхід не враховує емергентних особливостей різних видів ефектів, тобто дії закону синергії. Отже, модель визначення інтегрального ефекту та його складових від впровадження інноваційного проекту узагальнено відображено в табл. 3.5.

Не можна не погодитися із авторами [50; 128; 129], що інтегральний ефект повинен системно враховувати у взаємодії всі види ефектів у результаті впровадження конкретної інновації на агропромисловому підприємстві чи у галузевому виробництві аграрного сектору. Визначення прогнозної величини інтегрального ефекту дозволяє врахувати та проаналізувати взаємний вплив ефектів.

Складові інтегрального ефекту: характеристика та механізм розрахунку

Складові інтегрального ефекту (E_i)	Якісна характеристика складових ефекту	Формула для розрахунку	Умовні позначення
Економічний ефект	Збільшення конкурентоспроможності аграрних підприємств, зменшення виробничих витрат, підвищення продуктивності праці; зменшення матеріальних витрат; збільшення прибутку підприємств; продаж нематеріальних активів	$NPV = \sum_{t=1}^T \frac{R_t - B_t}{(1+r)^t} - \sum_{t=1}^T \frac{K_t}{(1+r)^t}$	NPV – чиста теперішня вартість; R_t – валові доходи на t -му кроці реалізації проекту; B_t – валові витрати на t -му кроці реалізації проекту; K_t – інвестиційні витрати на t -му кроці реалізації проекту; r – норма дисконту; T – термін реалізації проекту (горизонт розрахунку)
Ресурсний ефект	Збільшення робочих місць у постачальників матеріально-технічних та інноваційних у зв'язку із залученням матеріальних ресурсів для реалізації проекту; зниження витратності, матеріалоємності та енергоємності виробництв	$\Delta B_{MAT} = B_{П} - B_{Д}$	ΔB_{MAT} – приріст величини витрат сировини і матеріалів на виробництво продукції; $B_{П}$ – величина витрат сировини і матеріалів на виробництво продукції після реалізації проекту; $B_{Д}$ – величина витрат сировини і матеріалів на виробництво продукції до реалізації проекту
Науково-технічний ефект	Нова техніко-технологічна, наукова інформація; ресурсозберігаючі технології аграрного виробництва	$\Delta Z_{Н-Т} = Z_{П} - Z_{Д}$	$\Delta Z_{Н-Т}$ – приріст величини науково-технічних знань персоналу підприємства; $Z_{П}$ – величина знань і досвіду після реалізації проекту; $Z_{Д}$ – величина знань і досвіду (рівень освіти, рівень кваліфікації, виробничий стаж тощо) до реалізації проекту

Продовження табл. 3.5

Інтелектуальний ефект	Підвищення кваліфікаційного рівня виконавців: працівників підприємств галузей АПВ та наукових організацій	$\Delta V_{\text{ИИТ}} = V_{\text{П}} - V_{\text{Д}}$	$\Delta V_{\text{ИИТ}}$ – приріст вартості інтелектуальної власності; $V_{\text{П}}$ – вартість інтелектуальної власності на підприємстві після реалізації проекту; $V_{\text{Д}}$ – вартість інтелектуальної власності на підприємстві до реалізації проекту
Екологічний ефект	Збільшення відрахувань на природо-охоронні та захисно-екологічні заходи; поліпшення здоров'я працюючих та населення	$\Delta Z_{\text{б}} = Z_{\text{П}} - Z_{\text{Д}}$ $\Delta V_{\text{ОтХ}} = V_{\text{П}} - V_{\text{Д}}$	$\Delta Z_{\text{б}}$ – приріст величини зборів за забруднення атмосферного повітря; $Z_{\text{П}}$ – величина зборів за забруднення атмосферного повітря після реалізації проекту; $Z_{\text{Д}}$ – величина зборів за забруднення атмосферного повітря до реалізації проекту; $\Delta V_{\text{ОтХ}}$ – приріст величини витрат на розміщення і знищення відходів виробництва; $V_{\text{П}}$ – величина витрат на розміщення і знищення відходів виробництва після реалізації проекту; $V_{\text{Д}}$ – величина витрат на розміщення і знищення відходів виробництва до реалізації проекту
Бюджетний ефект	Збільшення податкових надходжень і зборів за рахунок підвищення аграрного виробництва	$\Delta H_{\text{Б}} = H_{\text{П}} - H_{\text{Д}}$	$\Delta H_{\text{Б}}$ – приріст величини надходжень до бюджету у вигляді податків; $H_{\text{П}}$ – величина надходжень до бюджету у вигляді податків після реалізації проекту; $H_{\text{Д}}$ – величина надходжень до бюджету у вигляді податків до реалізації проекту
Соціальний ефект	Збільшення відрахувань на соціальні заходи за рахунок росту заробітної плати	$\Delta K_{\text{PM}} = (K_{\text{П}} - K_{\text{Д}}) \cdot \overline{3П}$	ΔK_{PM} – приріст кількості робочих місць за рахунок впровадження інноваційного проекту; $K_{\text{П}}$ – кількість робочих місць після реалізації проекту; $K_{\text{Д}}$ – кількість робочих місць до реалізації проекту; $3П$ – величина середньої заробітної плати

Джерело: Узагальнено із використанням розробок Шершенюк О.М. [128, с. 34; 129; 50].

Так, економічний ефект, який напряду забезпечує збільшення маси прибутку, впливає через можливість підвищення заробітної плати і поліпшення умов праці працюючих на соціальний ефект. Також ми маємо можливість спостерігати і зворотний взаємозв'язок у формі росту продуктивності праці.

З точки зору ефекту для держави, зазначимо, що із ростом прибутковості підприємства, галузевого виробництва збільшуються податки і збори, а через підвищення заробітної плати збільшуються відрахування на соціальні заходи, що безпосередньо трансформується у категорію бюджетного ефекту.

Показники бюджетної ефективності відображають вплив результатів здійснення інноваційної діяльності на доходи і витрати відповідного бюджету, а одержання позитивного бюджетного ефекту дає можливість збільшити відрахування на природоохоронні заходи, що матиме позитивний екологічний ефект. Також зі збільшенням дохідної частини бюджету є можливість виділяти кошти на соціальні програми, забезпечуючи одержання соціального ефекту. Вплив впровадження інновацій на навколишнє природне середовище відображає певну екологічну ефективність, що є вкрай важливим для регіонально-галузевої економіки АР Крим.

Інтегральний ефект для потенційного учасника визначається за формулою [129]:

$$E_{int}^{yc} = \sum_{i=1}^n E_i + \sum_{i>j}^n \frac{1}{\frac{a_{ij}}{E_i} + \frac{b_{ij}}{E_j}}, \quad (3.1)$$

де E_{int}^{yc} – величина інтегрального ефекту від впровадження інновацій для потенційного учасника; >

E_i, E_j – величина i 'ї, j 'ї складової інтегрального ефекту;

a_{ij}, b_{ij} – величина, зворотна частці внеску відповідно i -го, j -го ефектів у синергетичний ефект;

n – кількість ефектів від впровадження інноваційного проекту.

Таким чином, комплексна оцінка інтегрального ефекту із урахування об'єктивної дії законів синергії інноваційних проектів дасть можливість відповідним державним установам аграрної сфери прийняти рішення щодо підтримки стратегії інноваційного розвитку галузей АПВ, бути гарантом для потенційних інвесторів, точніше оцінювати ефективність інноваційних проектів на мікро-, мезо- і макрорівнях та може застосовуватися для інтенсифікації інноваційних процесів у різних галузях агропромислового виробництва.

3.3. Прогноз інноваційного розвитку агропромислового виробництва з урахуванням впливу пріоритетних чинників

Розробка та впровадження ефективних механізмів інноваційного розвитку сфери агропромислового виробництва неможливі без розгляду та врахування особливостей управління даними процесами, умов і чинників, що забезпечують успіх інноваційної діяльності. Управління інноваційними розробками повинно стадійно охоплювати алгоритм їх реалізації та передбачати комплекс заходів стратегічного планування розвитку корпорацій, підприємств, планування конкретних нововведень, вибір найбільш ефективних розробок та проектів на основі сукупності обраних критеріїв і грошових оцінок очікуваних результатів, оцінку наявних ресурсів і можливих втрат (ризиків), врахування факторів ризику при реалізації інноваційного проекту, а також забезпечення організаційно-економічних умов досягнення запланованих результатів.

Ризик – це постійна складова результату виконання будь-якого господарського рішення, тому що невизначе-

ність, особливо у сучасних умовах господарювання, – неминуча умова господарювання. Підприємницька діяльність завжди пов'язана з ризиком, зумовленим наявністю ряду факторів, вплив яких на результати діяльності неможливо визначити заздалегідь.

Важливим фактором виникнення невизначеності є науково-технічний прогрес. Зазначимо, що створення нової техніки, технологій, з одного боку, спирається на результати наукових досліджень, які передбачити абсолютно точно неможливо, а з іншого – здійснює великий вплив на ресурсний потенціал, який проявляється у поліпшенні показників витрат і випуску продукції, трудомісткості, ефективності, продуктивності тощо.

Інноваційна діяльність більшою мірою ніж інші напрями підприємницької діяльності схильна до ризику, тому що гарантія отримання 100-відсоткового позитивного результату в інноваційному підприємстві практично відсутня.

На інновації та інноваційний розвиток істотно впливають елементи невизначеності, чим зумовлюється дуже високий ризик інноваційної діяльності. Особливо великих масштабів даних ризик зазнав в умовах трансформації вітчизняної економіки і переходу її на ринковий шлях розвитку, оскільки (у тому числі й з об'єктивних причин) багато важливих рішень приймаються в умовах неповної, неточної чи суперечливої інформації. Зазначимо, що невизначеність виникає під впливом різних об'єктивних причин, головними з яких є: економічна і фінансова політика держави, реформи в системі оподаткування, курс валюти, інфляція тощо. Застосування показників ефективності інноваційного проекту дає можливість отримати кількісну оцінку доцільності рішень, які приймаються. Для урахування якісних характеристик, що впливають на реалізацію проекту, необхідно здійснити аналіз ризиків, які виникають при реалізації інноваційного проекту.

Тому розроблена нами методика оцінки ефективності механізму інноваційного розвитку у сфері АПВ базується на таких засадах: комплексній оцінці факторів, які впливають на ефективність інноваційного розвитку аграрної сфери; оцінці сукупності ризиків впровадження інноваційних розробок; методичному підході до оцінки рівня інноваційного розвитку підприємства аграрної сфери.

Економічна система належить до категорії складних, тому визначити її стан за допомогою простого порівняльного аналізу неможливо. Це пояснюється тим, що складові системи мають певні властивості: цілісність і подільність, наявність зв'язків, організація та інтегрованість, характерні для системи в цілому, проте не властиві жодному з її елементів.

На нашу думку, для оцінки факторів, які впливають на ефективність інноваційного розвитку підприємств аграрної сфери, доцільним буде застосування адаптованого авторами методу парних порівнянь на основі багатовимірного шкалювання.

Сутність методу багатовимірного порівняльного аналізу полягає в обробці багатомірної матриці. Після математичної обробки матричної таблиці (нормування факторів) одержують пріоритетний ряд сукупності окремих показників за заданими метричними характеристиками [58].

Матрична таблиця виключає можливість враховувати взаємозв'язок між показниками, а саме їх взаємовплив. Існування таких взаємозв'язків у складних економічних системах є скоріше правилом, ніж винятком. Виключається також можливість враховувати складні взаємозв'язки елементів у системах.

Метричні характеристики показників дозволяють обробляти тільки кількісні значення. Якісні (експертні) значення необхідно зводити до кількісних, застосовуючи певні правила (шкали), існування яких для таксономічних методів математично не обґрунтовано [122].

Метод нечіткої функції передбачає застосування бази знань, яка включає нечіткі оцінні значення, їх подальша обробка приводить до одержання пріоритетного ряду окремих показників аналізованої економічної системи.

Метод об'єднує в собі положення теорії матриць і методів як експертної (якісної), так і метричної (кількісної) оцінки (парні порівняння, шкальна оцінка та ін.). Основним елементом методу є ієрархія. Застосування ієрархічної побудови дозволяє структурувати окремі процеси і дослідження взаємозв'язків складної системи. Методика визначення пріоритетів чинників, які впливають на ефективність інноваційного розвитку аграрного підприємства, передбачає наявність трьох етапів.

Метод парних порівнянь на основі багатовимірного шкалювання можна застосувати для оцінки ступеня впливу комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників на ефективність інноваційного розвитку аграрних підприємств і побудови їх пріоритетного ряду [58].

Алгоритм реалізації методу починається з побудови матриці парних думок по рівнях рішення. Для цього використовується шкала парних порівнянь відносної важливості. По кожному рядку обчислюють добуток одержаних експертних оцінок. З одержаних значень обчислюють корінь n -го ступеня за кількістю досліджуваних чинників. Розраховані значення потім підсумовують і одержують відношення кожної компоненти до суми.

Отримані значення і є суб'єктивною оцінкою ступеня впливу кожного чинника. На підставі проведених розрахунків можна складаються ряди пріоритету чинників, які впливають на ефективність функціонування аналізованої складової аграрного ринку.

Таким чином, на першому етапі будується ієрархія як структура вимог до системи. Така ієрархія дозволяє виділити в складній ситуації найважливіші елементи, що визначають суть проблеми на етапі оцінки, і пов'язати їх між собою.

На другому етапі здійснюється парних порівнянь в матриці, які утворені на кожному рівні ієрархії. Результа-

том даної оцінки повинні стати сукупні системи зовнішніх та внутрішніх пріоритетів. Числові значення в матрицях парних порівнянь можна одержати за допомогою адаптованої шкали відносної важливості (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Шкала відносної важливості

Інтенсивність відносної важливості	Значення відносної важливості	Смислове пояснення
1	Однакова важливість	Однаковий внесок обох елементів
3	Незначна перевага	Практика і роздуми дають легку перевагу одного елемента над іншим
5	Істотна перевага	Практика і роздуми дають сильну перевагу одного елемента над іншим
7	Значна перевага	Одному елементу надається настільки велика перевага і він стає практично значущим
9	Дуже сильна перевага	Очевидна перевага одного елемента над іншим підтверджується найбільш сильно
2, 4, 6, 8	Проміжні значення між сусідніми міркуваннями	Застосовуються в компромісному випадку
Зворотні величини при- ведених чисел: 1/2, 1/3, 1/4, 1/5, 1/6, 1/7, 1/8, 1/9	Якщо при порівнянні одного елемента з іншим отримано одне з вказаних чисел, то при зворотному порівнянні отримано зворотне значення	Використовуються у випадках зворотного перевищення, коли порівнюваний елемент не перевищує, а поступається іншому елементу

Джерело: Побудовано авторами із використанням розробок [58, с. 122].

Оцінка елементів у матрицях парних порівнянь може бути колективною або індивідуальною. При колективній

оцінці сумарний результат одержують шляхом обговорення, дискусії, “мозкового штурму”, а при індивідуальній – кожний експерт проводить порівняння самостійно.

Після розрахунку числових значень парних порівнянь для кожної матриці визначають пріоритети, які для глобальної матриці є глобальними, а для локальних матриць відповідно – локальними.

Будь-яка досліджувана система існує в оточуючому середовищі, вплив якого є прямим або побічним. Не існує систем, які б були абсолютно відособлені від навколишнього середовища, вплив якого здійснюється за допомогою сукупності чинників, що різним чином впливають на внутрішній стан та ефективність функціонування системи.

Для оцінки чинників, що впливають на ефективність інноваційного розвитку аграрних підприємств, нами використано ситуаційний підхід, в основі якого лежить визначення значущих ситуаційних змінних (чинників). Зазначимо, що неможливо визначити всі складові, які впливають на систему. Для практичної реалізації можна розглядати тільки ті чинники, які мають найбільше значення або вплив. Конкретизація вибору чинників може мати різну інтерпретацію, але, в основному вся сукупність чинників групується за внутрішніми і зовнішніми впливовими змінними. Внутрішні змінні – це ситуаційні чинники усередині системи. Головні змінні внутрішнього середовища можуть впливати на такі аспекти системи, як: мета, структура, задачі, технологія управління, людський капітал.

Зовнішнє середовище – це чинники, які не можуть безпосередньо впливати на систему, проте суттєво можуть корегувати дію сукупності внутрішніх чинників.

У процесі дослідження було проаналізовано й побудовано пріоритетні ряди чинників впливу зовнішнього і внутрішнього середовища за допомогою методу парних порівнянь на основі багатовимірного шкалювання (табл. 3.7, 3.8).

Проведеним аналізом встановлено, що сферу зовнішнього середовища прямої дії, яка впливає на ефективність інноваційного розвитку галузі АПВ, визначають такі чинники: поширення тіньових механізмів використання бюджетних коштів, які виділяються державою на розвиток сільського господарства (9,61%), неспроможність аграрних підприємств залучити для інноваційного розвитку кредитні ресурси (9,57%), неспроможність аграрних підприємств фінансувати впровадження інноваційних розробок (9,38%), деградація ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки (8,81%), неефективність системи державного регулювання інноваційних процесів в АПК(8,06%), необґрунтованість трансформаційних перетворень форм власності та господарювання в аграрному секторі економіки (7,29%), відсутність обґрунтованої державної інноваційно-інвестиційної політики в АПВ (6,44%).

Нами здійснено розрахунок пріоритетного ряду чинників внутрішнього середовища, що впливають на ефективність інноваційного розвитку галузей АПВ: негативні результати функціонування аграрних підприємств у минулі роки (9,61%), низька агротехнологічна дисципліна виробництва сільськогосподарської продукції (9,14%), труднощі господарств галузі в налагодженні ефективних зв'язків із потенційними інвесторами та науковими організаціями (8,24%), неефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств (7,71%), недостатня мотивація сільськогосподарських підприємств щодо впровадження інноваційних розробок (6,79%), недостатньо ефективна система управління та моніторингу ризиків у аграрному підприємстві (6,78%), нестача кваліфікованої робочої сили в аграрному секторі, відтік спеціалістів (6,56%).

Таблиця 3.7

Розрахунок пріоритетного ряду чинників зовнішнього середовища, які впливають на ефективність інноваційного розвитку галузей агропромислового виробництва

№	Фактори	№ п/п																Добуток по рядках, W	Значення $\frac{1}{\sqrt[16]{W}}$	Ступінь впливу фактора	Ранг
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1	Неефективність системи державного регулювання інноваційних процесів в АПК	1	3	5	1	3	1	0,5	1	0,25	2	5	3	0,2	3	0,5	0,5	151,875	1,3688	0,0806	5
2	Деградація вітчизняного наукового потенціалу	0,3	1	0,3	0,5	0,25	0,2	3	4	0,5	3	2	0,33	0,5	1	3	2	0,08019	0,8541	0,0503	11
3	Відсутність ефективного державного контролю за виконанням господарського законодавства	0,5	3	1	2	3	0,25	2	2	3	0,5	5	3	0,2	0,14	0,5	0,5	1,4175	1,0220	0,0602	9
4	Необґрунтованість трансформаційних перетворень форм власності та господарювання в аграрному секторі економіки	1	2	0,5	1	0,5	4	1	1	0,5	5	0,33	3	6	0,17	3	2	30,294	1,2376	0,0729	6

Продовження табл. 3.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
5	Відсутність об'єктивної державної інноваційно-інвестиційної політики в АПК	0,3	4	0,33	2	1	0,33	2	4	0,5	4	0,5	2	3	0,5	2	0,33	4,139942	1,0929	0,0644	7
6	Ріст масштабів тіньової економіки в аграрному секторі	1	5	4	4	3	1	0,33	2	0,2	2	2	0,5	0,25	0,2	3	0,33	3,13632	1,0741	0,0633	8
7	Недосконалість існуючої інфраструктури ринку наукової продукції	2	0,33	0,5	1	0,5	3	1	3	0,25	0,33	0,5	3	0,33	0,2	0,33	0,5	0,002001	0,6782	0,0399	12
8	Недосконалість механізму комерційної аналізи вітчизняних наукових розробок	1	0,25	0,5	1	0,25	0,5	0,33	1	0,33	0,33	2	2	0,25	0,33	2	0,33	0,000122	0,5695	0,0335	15
9	Деградація ресурсного потенціалу агросектору економіки	4	2	0,33	2	2	5	4	3	1	2	3	4	1	0,33	0,5	0,25	627,264	1,4957	0,0881	4
10	Відсутність інтеграційних зв'язків між агронаукою та підприємствами	0,5	0,33	0,2	0,2	0,25	0,5	3	3	0,5	1	0,33	2	0,33	0,25	1	3	0,000606	0,6294	0,0371	14
11	Відсутність державної концепції підтримки та інноваційного розвитку АПК	0,33	3	0,33	0,33	0,5	2	0,33	0,5	0,25	0,5	0,5	1	0,25	0,2	2	0,5	5,56E-05	0,5421	0,0319	16

Продовження табл. 3.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
12	Поширення тіню- вих механізмів використання бюджетних коштів, які виділяються державою на розвиток с/г	0,33	2	5	4	0,33	4	3	4	1	3	2	4	1	0,25	2	1	2509,056	1,6311	0,0961	1
13	Відсутність ефекти- вних механізмів розвитку вітчизня- ного ринку науко- ємної продукції	0,33	0,33	2	0,33	0,5	0,33	3	0,5	2	1	0,33	0,5	0,5	0,2	1	0,33	0,000194	0,5861	0,0345	13
14	Неспроможність агропідприємств фінансувати впровадження інноваційних розробок	2	0,5	2	0,5	3	3	2	3	4	0,33	2	2	1	2	3	1	1710,72	1,5925	0,0938	3
15	Низька інвестиційна привабливість аграрного сектору економіки	0,5	4	0,5	2	2	1	0,5	1	0,33	0,5	3	3	0,5	0,5	1	1	0,7425	0,9816	0,0578	10
16	Неспроможність аграрних підпри- ємств залучити для інноваційного розвитку кредитні ресурси	0,5	5	0,33	0,25	5	4	1	3	2	2	4	4	3	1	2	0,5	2376	1,6255	0,0957	2
																			Σ=16,98		

Таблиця 3.8

Розрахунок пріоритетного ряду чинників внутрішнього середовища, які впливають на ефективність інноваційного розвитку галузей агропромислового виробництва

№	ФАКТОРИ	№ п\п																Добуток по рядках, W	Значення $\frac{1}{\sqrt{W}}$	Ступінь впливу фактора	Ранг
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1	Негативні результати функціонування аграрних підприємств у минулі роки	1	3	5	1	2	0,5	3	1	0,25	5	6	2	0,5	3	1	2258,1	1,6204	0,0961	1	
2	Відсутність фінансових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах для придбання та впровадження інноваційних розробок	0,33	1	0,5	1	4	0,5	0,5	0,2	3	2	0,33	0,33	5	4	3	0,3234	0,9319	0,0553	11	
3	Недоліки державного регулювання інноваційної політики в аграрному секторі	0,2	2	1	3	5	0,2	0,33	1	0,5	1	2	0,33	0,5	1	0,3920	0,9432	0,0559	10		
4	Неефективне використання ресурсного потенціалу с.г. підприємств	1	1	0,33	1	5	3	2	0,25	0,3	2	1	0,5	3	2	66,825	1,3003	0,0771	4		

Продовження табл. 3.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
5	Недостатність та неспроможність с.-г. підприємств галузі бути учасниками на ринку кредитних ресурсів	0,2	0,25	0,25	0,25	1	3	4	2	1	5	0,33	0,33	5	2	1	3	1,22	1,01	0,06	9
6	Низька агротехнологічна дисципліна на виробництві сільськогосподарської продукції	2	2	0,5	0,33	0,33	1	0,2	3	2	4	6	3	2	5	4	3	1012,5	1,54	0,09	2
7	Труднощі господарств галузі налагодити ефективні зв'язки з потенційними інвесторами та науковими організаціями	0,33	2	3	0,5	0,25	5	1	4	3	2	5	0,33	4	3	0,33	1	194,05	1,38	0,08	3
8	Відсутність державної підтримки інноваційного розвитку пріоритетних галузей АПК	1	5	1	4	0,5	0,33	0,25	1	0,33	0,33	4	0,2	0,33	0,33	2	3	0,04	0,82	0,04	13

Продовження табл. 3.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
9	Недостатня мотивація підприємств галузі щодо впровадження інноваційних розробок	4	0,33	2	3	1	0,5	0,33	0,5	1	3	2	3	0,5	0,5	1	3	8,8209	1,1458	0,0679	5
10	Слабкі темпи модернізації матеріально-технічної бази та використання новітніх досягнень генетики, селекції та технологічного розвитку	0,2	0,5	1	0,5	0,2	0,25	0,5	3	3	1	1	0,5	3	0,33	2	4	0,0445	0,8233	0,0488	14
11	Нестача кваліфікованої робочої сили в аграрному секторі, відтік спеціалістів	0,17	3	0,5	0,33	3	0,33	2	5	0,17	2	0,5	1	3	4	3	1	5,0984	1,1072	0,0656	7
12	Відсутність дієвої системи ресурсозбереження в аграрних підприємствах	0,5	0,2	0,5	1	0,2	0,5	0,25	3	2	0,33	0,25	0,33	1	0,33	0,5	1	3,3815	0,5254	0,0312	16

Продовження табл. 3.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	
13	Недостатня заінтересованість керівників господарств щодо необхідності інноваційного розвитку виробничих процесів	2	3	0,33	0,25	0,25	0,5	0,5	1	4	3	0,5	3	4	0,33	0,5	0,33	0,12	128	0,8765	0,0520	12
14	Відсутність дієвих внутрішньогосподарських механізмів підвищення ефективності аграрного виробництва	3	1	0,5	2	2	1	0,25	2	2	0,5	1	2	5	0,25	2	0,33	4,95	1,1051	0,0655	8	
15	Недостатньо ефективна система управління та моніторингу ризиків у аграрному підприємстві	0,2	2	3	4	3	2	0,2	0,33	0,33	1	3	0,25	3	1	3	2	8,46806	1,1428	0,0678	6	
16	Слабка дієвість інвестиційних механізмів інноваційного розвитку підприємств АПК	0,5	0,33	0,33	0,5	1	3	0,33	0,25	0,5	0,25	2	0,33	2	0,5	0,25	1	0,00013	0,5740	0,0340	15	
																			$\Sigma=16,87$			

У процесі дослідження сукупність чинників розглядається нами як системна якісно-кількісна характеристика, яка має певне числове значення (питома вага в розрахованому сумарному значенні) і опосередковано взаємозв'язана з іншими аналогічними показниками. Сучасні умови господарювання характеризуються наростаючою тенденцією зростаючої дії зовнішніх чинників, які в даний час безпосередньо визначають характер змін, що відбуваються у підприємницькому середовищі аграрної сфери, суттєво корегують господарську діяльність підприємств у процесі формування і використання їх ресурсно-інноваційного потенціалу.

Не можна не визначити, що зупинення спаду, стабілізація, зростання ефективності та прискорення темпів розвитку аграрного виробництва залежать від ефективного використання всіх чинників виробництва, зміцнення матеріально-технічної бази підприємств, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, інноваційної та інвестиційної діяльності, а, головне, від ефективності інтеграційних взаємовідносин із науковими організаціями, які є виробниками провідної галузевої наукоємної продукції.

Головним чинником, що зумовлює швидку стабілізацію і початок зростання ефективності функціонування агропромислових підприємств АПК Криму та України, є зміцнення і розвиток матеріально-технічної бази завдяки інноваційним механізмам. У свою чергу, здійснення даних напрямів в умовах ризику і невизначеності вимагає моніторингу основних видів ризиків, що певною мірою може стати основою створення механізму попередження інноваційно-інвестиційних ризиків і реагування на кризову ситуацію.

Наступною логічно обґрунтованою складовою розробленої методики оцінки ефективності механізму інноваційного розвитку у сфері АПВ є методичний підхід оцінки сукупності ризиків впровадження інноваційних розробок.

Конкретизуємо, що до ризиків інноваційної діяльності відносять ймовірність втрат: унаслідок негативних результатів науково-дослідної роботи; у разі неотримання необхідних техніко-технологічних параметрів у процесі створення інноваційних розробок; у зв'язку із недостатністю складових ресурсного потенціалу (низькими технологічними, фінансовими, організаційними можливостями виробництва).

Виявлення та встановлення характеристик ризику базується на аналізі зовнішніх і внутрішніх факторах ризику, передумов та причин його виникнення. Зазначимо, що більш складно здійснити кількісну ідентифікацію ризику, що передбачає кількісну оцінку його рівня.

Діагностика сукупності статичних ризиків в процесі інноваційної діяльності спрямована на оцінку непередбачуваної ситуації, коли є реальна загроза фінансових втрат у будь-який період часу, а діагностика динамічного ризику має на меті оцінку непередбачуваних змін інноваційних проектів під впливом зовнішніх чинників.

Перед тим, як здійснювати оцінку ступеня сукупності ризиків впровадження інноваційних проектів і розробляти основні підходи їх моніторингу, необхідно розглянути склад і структуру даної системи ризиків з погляду різних видів класифікацій.

Згідно з прийнятим нами подвійним підходом до оцінки чинників, що впливають на ефективність інноваційного розвитку аграрних підприємств – з погляду державного регулювання і з позицій ситуативного інноваційного менеджменту самих підприємств, а також за силою дії і кількістю об'єктів, що підлягають їхньому впливові, можна виділити фундаментальні і специфічні ризики, які діють у сфері інноваційної діяльності.

Причини виникнення фундаментальних ризиків не підвладні господарюючому суб'єктові, навіть галузі або сфері економіки держави. Кількість, склад і структура сукупності даних ризиків будуть ідентичні для будь-якого

досліджуваного елемента інноваційно-економічного механізму, дещо відрізняючись частковими коефіцієнтами значущості та експертною бальною оцінкою ризиків за аналізований період. Враховуючи сучасний стан аграрного виробництва, у пропонованій нами методиці вважаємо за доцільне зробити основний акцент саме на фундаментальні ризики.

Розроблений алгоритм управління системою ризиків впровадження інноваційних розробок та здійснення інноваційної діяльності представлений нижче (рис. 3.7).

На першому етапі управління ризиками необхідна розробка загальної стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного сектору економіки регіону. Далі розробляються загальностратегічні напрями, прогнозується вірогідність ризикових ситуацій на ринку.

На наступному етапі здійснюється загальна оцінка рівня сукупного ризику. На основі даної оцінки далі здійснюється опрацювання конкретних функціональних механізмів управління для кожної складової сукупного ризику. На завершальних етапах алгоритму передбачається організація контролю і проведення функціонального аналізу ефективності управління ризиками.

Оцінити рівень сукупного ризику інноваційного розвитку аграрної сфери можна шляхом визначення сукупного критерію, що розраховується на основі експертних оцінок за частковими функціональними критеріями складових ризиків. У якості фундаментальних ризиків функціонування аналізованої системи доцільно виділити економічні, організаційні, політичні та соціальні.

Розрахунок прогнозу величини сукупного фундаментального ризику впровадження інноваційних проектів підприємствами аграрної сфери, припускає, що його рівень зросте в два рази (з 3,87 у 2005 р. до 7,74 у 2015 р.) (табл. 3.9). У даній системі ризиків прогнозується найбільше зростання загроз групи економічних ризиків.

Рис. 3.7. Алгоритм управління ризиками інноваційного розвитку підприємств аграрної сфери

Таблиця 3.9

Прогноз фундаментальних ризиків інноваційного розвитку агропромислового виробництва

1	Вид ризиків	Кількісне значення ризику	Долевою коефіцієнт	Оцінка						Прогноз на 2015 р.
				за 2005 р. за 2010 р.			на 2015 р.			
				бали	Σ	бали	Σ	бали	Σ	
2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1.	Відсутність державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору економіки	1 – ефективна політика; 10 – відсутність	0,08	5	0,4	7	0,56	9	0,72	
2.	Деградація виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки	1 – стабілізація і зміцнення матеріально-технічної бази; 10 – деградація	0,07	4	0,28	8	0,56	8	0,56	
3.	Недоступність кредитних ресурсів для аграрних підприємств	1 – доступність і прийнятна вартість кредитів; 10 – неможливість отримання і повернення кредитів	0,07	3	0,21	7	0,49	9	0,63	
4.	Відсутність обґрунтованої економічної концепції розвитку підприємств аграрної сфери	1 – наявність дієвої програми розвитку; 10 – відсутність стратегії розвитку	0,05	4	0,20	7	0,35	9	0,45	
5.	Низька інвестиційна привабливість сільськогосподарських підприємств	1 – сприятливий інвестиційний клімат; 10 – несприятливий	0,05	4	0,20	6	0,30	9	0,45	
1.	Недостатність існуючої ринкової інфраструктури на ринку наукоємної продукції	1 – ефективне функціонування; 10 – відсутність	0,05	3	0,15	5	0,25	8	0,40	
2.	Відсутність дієвого інтеграційного механізму між галузевою наукою та аграрними підприємствами	1 – відсутність; 10 – дуже високий рівень	0,04	4	0,16	7	0,28	9	0,36	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	3. Деструктивний характер податкової політики	1 – стимулюючий характер оподаткування; 10 – реакційно-фіскальний механізм системи оподаткування	0,06	3	0,18	8	0,48	9	0,54
	4. Невідповідність існуючих форм господарювання реальним економічним умовам	1 – ефективність функціонування; 10 – неефективність	0,04	3	0,12	5	0,20	8	0,32
	5. Невідповідність наукоємної продукції вимогам до її якості, неможливість використання споживачем, старіння технології або обладнання	1 – висока якість; 0 – невідповідність сучасному рівню НТП	0,03	4	0,12	6	0,18	8	0,24
	1. Відсутність гармонізації чинного законодавства із законодавством європейських країн в області інвестування	1 – високий рівень гармонізації; 10 – повна відсутність	0,05	5	0,25	7	0,35	9	0,45
	2. Неефективність державної політики щодо підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки	1 – відсутність фальсифікованої продукції; 10 – висока питома вага наповнюваності ринку	0,06	3	0,18	5	0,30	10	0,6
	3. Відсутність державної підтримки аграрної науки	1 – ефективне управління; 10 – корупція	0,04	3	0,12	6	0,24	8	0,32
	4. Відсутність концепції продовольчої та економічної безпеки аграрного сектору	1 – високий рівень; 10 – відсутність	0,04	4	0,16	6	0,24	8	0,32
	5. Відсутність дієвих механізмів комерціалізації та просування наукоємної продукції на ринку	1 – великі обсяги експорту; 10 – відсутність	0,03	4	0,12	6	0,18	8	0,24
Політика									

Продовження табл. 3.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Деградація наукового потенціалу аграрного сектору економіки		1 – ефективний розвиток; 10 – деградація	0,06	3	0,18	5	0,30	8	0,48
2. Істотна трансформація переваг споживачів на ринку наукоємної продукції		1 – зростання попиту на високотехнологічну продукцію; 10 – попит на давно існуючі технології та розробки	0,05	4	0,20	6	0,30	9	0,45
3. Відсутність держпідтримки розвитку інтеграції галузевої науки з виробництвом		1 – ефективна державна підтримка; 10 – відсутність	0,05	4	0,20	7	0,35	9	0,45
4. Деградація кадрового потенціалу галузі		1 – зміцнення кадрового потенціалу; 10 – відтік фахівців	0,04	5	0,20	7	0,28	6	0,24
5. Відсутність мотивації у агропідприємств щодо впровадження інноваційних розробок		1 – стимулювання інновацій; 10 – відсутність	0,04	4	0,16	6	0,24	7	0,28
				3,87		6,43		7,60	

Механізми інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного сектору економіки в цілому і окремих підприємств повинні передбачати управління специфічними внутрішньо-галузевими ризиками з урахуванням об'єктивного характеру дії фундаментальних ризиків на сферу агропромислового виробництва.

Кожний суб'єкт аграрного ринку може зазнавати системної дії ризиків різних рівнів, характеристика, облік і оцінка яких є необхідним і обов'язковим елементом розробки механізмів розвитку функціонування досліджуваної системи. Важливою проблемою стає розробка, дієве практичне застосування системи оцінки й управління сукупністю галузево-специфічних ризиків функціонування агропромислового виробництва та врахування дії фундаментальних ризиків в умовах стагнуючої загальної економічної, політичної і соціальної нестабільності.

Під управлінням ризиками інноваційного розвитку галузей АПВ ми розуміємо комплекс заходів, методів виявлення, оцінки і способів мінімізації впливу сукупності чинників негативної дії на досліджувану науково-виробничу систему. Основною метою реалізації механізмів управління ризиками є досягнення раціонального використання сукупності інноваційно-інвестиційних ресурсів для забезпечення стійкого розвитку аграрної економіки.

Рівень ризику – це оцінка стану виробництва, наявності й ефективного використання ресурсно-інноваційного потенціалу за критеріями рівня сукупного ризику. Склад кожної групи ризиків визначатиметься специфікою конкретного підприємства, галузі АПВ, наявністю фінансових ресурсів і рівнем ефективності господарської діяльності.

Головним наслідком ризикових ситуацій є зниження ефективності використання ресурсного потенціалу, недосягнення очікуваного рівня рентабельності інноваційного проекту. Фактори ризику: загальна нестабільність соціально-економічної ситуації, відсутність традиції

обов'язкового виконання правових і договірних умов, нерівномірність загальних темпів інфляції і валютного курсу, сплеск росту цін в окремих галузях і регіонах, відсутність резервних засобів для компенсації підвищення цін постачальників. У якості практичних методів компенсації агропідприємствам, що здійснюють інноваційну діяльність можна рекомендувати: диверсифікацію поставок, розширення складу постачальників, створення фінансових резервів на випадок непередбачених витрат, обов'язкове створення страхових запасів необхідних матеріалів.

Також причинами ризику можуть бути: невідповідність наукоємної продукції вимогам технологічного процесу конкретного підприємства, неможливість використання даної розробки; моральне старіння технології, обладнання, рішення керівництва підприємства придбати наукові розробки інших постачальників.

Дуже часто виникає ризик невиконання укладених угод про отримання позик інвестицій і кредитів. Причина ризику: об'єктивні або суб'єктивні обставини, які зумовлюють скорочення обсягів фінансування, зміну схеми фінансування, термінів і вартості кредитних ресурсів. Фактори ризику: виникнення непередбачених труднощів у джерелах фінансування, активні дії недобросовісних ринкових конкурентів; не виправдано низькі витрати на маркетинг, у тому числі на рекламу і підтримку іміджу проекту. Методи компенсації, які рекомендуються: в основному це організація цілеспрямованого маркетингу, яка передбачає всебічне інформування споживачів і інвесторів про найбільш привабливі характеристики продукції.

В результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що для деяких проектів приділяється багато уваги врахуванню і аналізу різних факторів, які можуть мати негативний вплив на реалізацію інноваційного проекту. Для найбільш імовірних ризиків виявляються причини їх виникнення, фактори ризику, а також вказуються способи

запобігання ризику і можливі заходи з мінімізації втрат у разі їх виникнення.

Для мінімізації прояву сукупності ризиків необхідно: формування ефективної інноваційно-інвестиційної політики в аграрному секторі на державному рівні, розробка ринкових схем просування наукоємної продукції від виробників на ринок аграрних підприємств, а також впровадження ефективних механізмів підвищення інвестиційної привабливості підприємств АПК.

Останньою складовою розробленої методики є оцінка рівня інноваційного розвитку підприємства агросфери.

Безсумнівно, ефективний інноваційний розвиток аграрних підприємств неможливий без державного регулювання і підтримки. Основною підставою для цього є недосконалість ринкової економіки, тобто неспроможність конкуренції перехідного періоду, об'єктивні та суб'єктивні чинники зовнішньої дії, тіньові механізми господарювання й економічна відповідальність управління бюджетонаповнюючим потенціалом галузей АПВ.

Встановлено, що оцінка ефективності інноваційного розвитку по всіх функціональних інноваційно-інвестиційної діяльності на основі статистичних методів аналізу інформації є досить проблематичною, оскільки вони не підлягають узагальненню і зведенню до єдиного інтегрального критерію. Враховуючи специфіку галузевого виробництва, вважаємо за доцільне визначення ефективності інноваційного розвитку за сукупним критерієм, розрахованим за допомогою часткових функціональних критеріїв на основі думок кваліфікованих експертів.

Часткові функціональні критерії ефективності інноваційного розвитку розробляються за експертною бальною оцінкою. Розрахунковий механізм визначення сукупного критерія можна представити таким чином (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Прогнозні показники рівня ефективності інноваційного розвитку аграрних підприємств

Критерій	2005 р.			2010 р.			2015 р.		
	Значення критерію	Питома вага	СК інновац. розвитку	Значення критерію	Питома вага	СК інновац. розвитку	Значення критерію	Питома вага	СК інновац. розвитку
Збільшення обсягів виробництва сільгосппродукції і продукції переробки	4	0,18	0,72	5	0,15	0,75	7	0,17	1,19
Зміцнення ресурсного потенціалу агропідприємств	6	0,11	0,66	7	0,13	0,91	9	0,14	1,26
Ріст інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств	5	0,15	0,75	6	0,11	0,66	8	0,12	0,96
Висока якість вітчизняної аграрної продукції	6	0,12	0,72	7	0,10	0,7	8	0,12	0,96
Приток інвестиційних ресурсів у галузі АПК	6	0,10	0,6	7	0,11	0,77	8	0,12	0,96
Ріст економічної ефективності функціонування аграрних підприємств	4	0,09	0,36	6	0,12	0,72	7	0,13	0,91
Розвиток інтеграційного механізму між науковими організаціями та аграрними підприємствами	6	0,05	0,30	7	0,09	0,63	8	0,05	0,40
Зміцнення наукового потенціалу аграрної сфери	6	0,12	0,72	6	0,13	0,78	7	0,09	0,63
Забезпеченість продовольчої та економічної безпеки держави та регіону	3	0,06	0,18	5	0,05	0,25	7	0,06	0,42
Наявність ефективних шляхів просування вітчизняної аграрної продукції на зовнішній ринок	3	0,08	0,24	6	0,09	0,54	7	0,08	0,56
Зростаючі темпи росту обсягів виробництва та якості продукції аграрних підприємств	5	0,04	0,20	6	0,05	0,30	7	0,05	0,35
		1	5,44		1	7,01		1	8,60

Джерело: Розрахунки за розробленою методикою згідно з даними експертної оцінки.

Сукупний критерій ефективності інноваційного розвитку аграрних підприємств розраховується за формулою:

$$SKIP = \sum_{i=1}^n K_i d_i, \quad (3.2)$$

де K_i – значення приватних функціональних критеріїв ефективності структурних складових;

d_i – питома вага значущості функціональних складових ефективності інноваційного розвитку.

За результатами дослідження рівень ефективності інноваційного розвитку аграрних підприємств зросте на 57,9% (з 5,44 у 2005 р. до 8,60 у 2015 р.) під дією позитивних процесів у галузевому виробництві та вдосконалення державної політики інноваційних перетворень в аграрному секторі. Зазначимо, що даний механізм розрахунку є дещо суб'єктивним, що виявляється як в оцінці критеріїв ефективності інноваційного розвитку аграрного сектору, так і в процесі розподілу частки функціональних складових при розрахунку сукупного критерію. Відсутність чітко заданих параметрів оцінки дозволяє адаптувати цей гнучкий інструмент комплексної оцінки функціонування інноваційного механізму аграрного ринку до мінливих умов господарювання.

Розроблена нами методика оцінки ефективності механізму інноваційного розвитку у сфері АПК, що ґрунтується на комплексній оцінці факторів, оцінці сукупності ризиків впровадження інноваційних розробок і проектів, методиці оцінки рівня інноваційного розвитку підприємства аграрної сфери, може застосовуватися при вирішенні питань щодо залучення інвестицій для реалізації інноваційних проектів, надання гарантій потенційним інвесторам, підвищення ефективності використання інвестиційних ресурсів підприємств при веденні ними інноваційної діяльності.

Логічно обґрунтованим продовженням теоретико-методичного підходу оцінки ефективності механізму інно-

ваційного розвитку у сфері АПК є розробка методичного підходу щодо оцінки спроможності й готовності підприємств сфери агропромислового виробництва до впровадження інноваційних стратегій розвитку.

Висновки до розділу 3

1. Застосування показників ефективності інноваційного розвитку дає можливість отримати кількісну оцінку доцільності рішень. Для урахування якісних характеристик необхідно провести аналіз ризиків і факторів, що впливають на інноваційний розвиток галузевого виробництва сфери АПВ. Розроблений методичний підхід до оцінки ефективності інноваційного розвитку у сфері АПК базується на комплексній оцінці факторів, які впливають на ефективність інноваційного розвитку аграрної сфери; оцінці сукупності ризиків та оцінці рівня інноваційного розвитку галузевого виробництва.

2. Встановлено, що сферу зовнішнього середовища прямої дії, яка впливає на ефективність інноваційного розвитку агропромислового виробництва, визначають такі чинники: поширення тіньових механізмів використання бюджетних коштів, які виділяє держава на розвиток сільського господарства, неспроможність аграрних підприємств залучити для інноваційного розвитку кредитні ресурси та фінансувати впровадження інноваційних розробок, деградація ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки, неефективність системи державного регулювання інноваційних процесів в АПК. Розрахунок пріоритетного ряду чинників внутрішнього середовища показав, що найвпливовішими з них є: негативні результати функціонування аграрних підприємств у минулі роки, низька агротехнологічна дисципліна виробництва сільськогоспо-

дарської продукції, труднощі господарств галузі в налагодженні ефективних зв'язків із потенційними інвесторами та науковими організаціями, неефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

3. Розроблений алгоритм управління системою ризиків дозволив оцінити рівень сукупного ризику інноваційного розвитку аграрної сфери за визначеним сукупним критерієм. Розрахунок припускає, що рівень ризику зросте вдвічі (з 3,87 у 2005 р. до 7,74 у 2015 р.). У цій системі ризиків прогнозується найбільше зростання загроз групи економічних ризиків.

4. Логічно обґрунтованим доповненням методів оцінки ефективності інноваційного розвитку є методичний підхід щодо розрахунку сукупного критерію. Результати дослідження дозволяють припустити, що рівень ефективності інноваційного розвитку аграрних підприємств зросте на 57,9% (з 5,44 у 2005 р. до 8,60 у 2015 р.), що забезпечать розвиток галузевого виробництва та вдосконалення державної політики інноваційних перетворень в аграрному секторі.

5. Ступінь орієнтованості галузі АПВ на інноваційний шлях розвитку можна визначити за допомогою аналізу спроможності, можливості й готовності галузевого виробництва до інноваційної діяльності. Спроможність до інноваційного розвитку визначається порівнянням інноваційного потенціалу підприємств галузі АПВ з оптимальним набором характеристик, що є сприятливими до інновацій.

6. Запропоновано послідовність аналізу спроможності та готовності галузевих складових АПВ до інноваційного розвитку, яка поділяється на економічну, виробничу, екологічну, психологічну та правову. Здійснення аналізу реалізується у три етапи: аналіз спроможності галузі АПВ до інноваційного розвитку, оцінка можливостей та аналіз готовності галузевих складових до реалізації того чи іншого стратегічного напрямку інноваційної діяльності.

7. Нестача власних фінансових ресурсів у аграрних підприємств призвела до необхідності пошуку альтернативних джерел фінансування. Перспективним і реально дієвим механізмом залучення інвестиційних ресурсів для інноваційної діяльності є надання державних гарантій іноземним інвесторам. При виборі потенційних інноваційних об'єктів для інвестування відповідні державні установи повинні враховувати всі види ефекту їх його реалізації. Такій дієвій та комплексній оцінці сприятиме запропонований методичний підхід, що враховує емерджентні властивості різних видів ефектів від реалізації інноваційних проектів.

8. Запропоновано короткострокові прогностичні значення показників інвестиційної активності агропромислового виробництва регіону. Зокрема, короткострокові прогностичні обсяги інвестиційних вкладень у сільське господарство АР Крим у 2011 р. будуть складати – 6,2 млрд. грн., а на початок 2013 р. перевищувати – 7,9 млрд. грн.

ВИСНОВКИ

У монографії здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нові методичні підходи до розв'язання важливого науково-практичного завдання щодо ефективного інноваційного розвитку агропромислового виробництва. Результати дослідження дали підстави для наступних висновків:

1. Аналіз поглядів відомих вітчизняних і зарубіжних вчених щодо визначення економічної сутності та змісту інноваційних процесів дозволив диференційовано розглядати категорії інновацій та інноваційної діяльності на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях. З макроекономічної точки зору – це комплексний процес формулювання, розробки нової ідеї і здійснення її впровадження, направлений на підвищення продуктивності праці, зниження витрат, економію ресурсів, підвищення якості продукції, розвиток продуктивних сил і виробничих відносин та задоволення соціальних та екологічних потреб суспільства та держави у цілому. На мезо- та мікрорівні – це алгоритм перманентної реалізації інноваційних проектів з урахуванням особливостей галузевого виробництва, наявного ресурсного потенціалу, спроможності й готовності підприємств галузі до впровадження інновацій.

2. Доведено, що головними конструктивними складовими інноваційної діяльності у сфері АПВ та її інноваційних процесів у сучасних умовах мають бути інноваційні проекти в контексті обґрунтованої державно-галузевої інноваційної політики. Сукупність галузевих інноваційних проектів необхідно розглядати у триєдиній сутності: як комплекс технічної, організаційно-планової та розрахунково-фінансової документації; як процес здійснення інновацій; як головний предмет цільового управління інноваційною діяльністю.

3. Результати оцінки сукупного показника ефективності розвитку агропромислового виробництва АР Криму показують, що з 2005 по 2009 р. простежується чітка тенденція щодо його росту – з 10,05 у 2005 р. до 15,14 у 2009 р., тому існують об'єктивні підстави щодо можливості розробки та впровадження інноваційних механізмів подальшого підвищення ефективності та розвитку.

4. За допомогою адаптованого авторами методу оцінки пріоритетності галузей агропромислового виробництва за рівнем економічного стану та потенційної привабливості щодо інноваційного розвитку шляхом розрахунку інтегрального рангу за головним і системою обмежувачих критеріїв встановлено, що серед галузей агропромислового виробництва регіону найбільш ефективними, інвестиційно привабливими й інноваційно перспективними галузями є виноградарство та виноробство.

5. Пріоритетними напрямками розвитку інноваційної діяльності у виноградно-виноробному виробництві АР Крим слід вважати розробку ресурсозберігаючих технологій обробітку винограду для різних природних зон; удосконалення технологій промислового виробництва винограду і виноробної продукції; виведення високоврожайних і стійких до хвороб сортів; розробка технологій використання вторинних сировинних ресурсів виноробства. Головним виробником інноваційних розробок у галузі є НІВіВ “Магарач”, загальна вартість яких перевищує 3 млн. грн. Річний економічний ефект від впровадження розробок на підприємствах галузі коливається від 15 до 450 тис. грн.

6. Встановлено, що сукупний критерій рівня інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва в АР Крим за аналізований період збільшився на 17% (з 0,042 до 0,049), аналогічний показник галузей харчової промисловості зріс майже у 4 рази (з 0,011 до 0,041). Сукупний критерій рівня інноваційного розвитку АПВ збільшився удвічі й досяг 0,045.

7. Застосування диференційованих показників ефективності інноваційного розвитку дає можливість отримати об'єктивну оцінку доцільності рішень. Розроблений методичний підхід до оцінки ефективності інноваційного розвитку у сфері агропромислового виробництва базується на комплексній оцінці факторів, які впливають на ефективність інноваційного розвитку аграрної сфери; оцінці сукупності ризиків та оцінці рівня інноваційного розвитку галузевого виробництва. Встановлено, оцінено та проранжировано сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на ефективність інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

8. Запропонований алгоритм управління системою ризиків як однією зі складових розробленого методичного підходу оцінки ефективності інноваційного розвитку у сфері АПВ, впровадження інноваційних проектів дає змогу оцінювати рівень сукупного ризику інноваційного розвитку аграрної сфери шляхом визначення сукупного критерію. Розрахунок припускає, що рівень ризику збільшиться удвічі, прогнозується найбільше зростання загроз групи економічних ризиків.

9. Ступінь орієнтованості галузі агропромислового виробництва на інноваційний шлях розвитку запропоновано визначати за допомогою аналізу спроможності, можливості й готовності підприємства до інноваційної діяльності. Зокрема, аналіз спроможності до інноваційного розвитку визначається порівнянням інноваційного потенціалу підприємств галузі АПВ з оптимальним набором характеристик, що є сприятливими до інновацій. Встановлено, що найбільші можливості до інноваційного розвитку у структурі агропромислового виробництва регіону має виноробство (показник – 69), зернове господарство (62) та виноградарська галузь (60).

10. Формування й успішна реалізація інноваційної стратегії значною мірою залежить від можливостей повномасштабного її фінансування, доступу до джерел ресур-

сів та оптимального їх розподілу. Встановлено необхідність впровадження в аграрній сфері змішаної форми інвестиційного забезпечення інноваційних процесів, яка спроможна ефективно поєднати державні регулятори та інтереси інвесторів.

11. У процесі дослідження обґрунтовано короткостроковий прогноз інвестиційної активності агропромислового виробництва АР Крим, де прогнозні обсяги інвестиційних вкладень у сільське господарство АР Крим на початок 2013 р. повинні перевищити 7,9 млрд. грн., а у харчову промисловість – відповідно 3 млрд. грн.

ДОДАТКИ

Кон'юнктурно-економічна вартість об'єктів прав інтелектуальної власності, які були створені за державні кошти станом на 01.06.2009 р.

№ п/п	Вид і назва об'єкта	Вид охоронного документа	Власник охоронного документа і/або заявник	Відомості про введення в господарський оборот			Дата постановки об'єкта інтелектуальної власності на бухгалтерський облік	Вартість об'єкта інтелектуальної власності за даними бухгалтерського обліку, грн.
				Використовуються у власній діяльності (+), (-)	Передано у використання за господарським і договорами	Передано у використанні за ліцензійними договорами		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сорти винограду								
1	Цитронний Магарача	Патент РФ № 2548 Св-во РФ № 25884	Національний Інститут винограду і вина "Магарач" УААН	-	-	+	02/02/2008	130128,00
2	Цитронний Магарача	Патент України № 07361 Св-во України № 04265	"--"	-	+	+	02/02/2008	179208,00
3	Первенець Магарача	Патент РФ № 2279	"--"	-	-	+	02/02/2008	125997,00
4	Первенець Магарача	Патент України № 07373 Св-во	"--"	+	-	+	02/02/2008	132292,00

Продовж ення додатку А

1	2	3	4	5	6	7	8	9
6	Данко	Патент України № 07358 Св-во України № 04255	--	+	-	+	02/02/2008	119620,00
7	Аврора Магарача	Патент України № 07372 Св-во України № 04252	--	+	+	+	02/02/2008	113845,00
8	Антей магарачський	Патент України № 07374 Св-во України № 04253	--	+	+	+	02/02/2008	93909,00
9	Альмінський	Патент України № 07383 Св-во України № 07104	--	+	+	+	02/02/2008	135608,00
10	Анателіхон	Патент України № 07384 Св-во України № 07103	--	+	+	+	02/02/2008	97844,00

Продовж ення додатку А

1	2	3	4	5	6	7	8	9
13	Гвієне	Патент України № 07387 Св-во України № 08201	--	+	+	+	02/02/2008	97942,00
14	Геркулес	Патент України № 07351 Св-во України № 07107	--	+	+	+	02/02/2008	119620,00
15	Гранатовий Магарача	Патент України № 07355 Св-во України № 08204	--	+	+	+	02/02/2008	125836,00
16	Інтервігіс Магарача	Патент України № 07356 Св-во України № 06246	--	+	+	+	02/02/2008	119620,00
17	Красень	Патент України № 06285 Св-во України № 08202	--	+	+	+	02/02/2008	120995,00

Продовж ення додатку А

1	2	3	4	5	6	7	8	9
20	Тавквері Магарача	Патент України № 07359 Св-во України № 06245	—"	+	+	+	02/02/2008	179208,00
21	Спартанец Магарача	Патент України № 07352 Св-во України № 07108	—"	+	+	+	02/02/2008	135608,00
22	Ялпінський безнаслідний	Патент України № 07354 Св-во України № 07106	—"	+	+	+	02/02/2008	128017,00
23	Кримчанін	Патент РФ № 3020	—"	+	+	-	02/02/2008	138758,00
Винаходи								
24	Спосіб щеплення винограду	Патент України № 69819 А	—"	+	-	-	02/08/2008	6618,00
25	Спосіб визначення масової концентрації діючого вуглецю у	Патент України № 62688 А	—"	-	+	-	02/08/2008	71732,00

Продовж ення додатку А

1	2	3	4	5	6	7	8	9
27	Спосіб одержання вина типу мадера	Патент України № 62687 А	--	-	-	-	02/08/2008	10450,00
28	Спосіб стабілізації міцних виноматеріалів до оборотних колоїдних помутнень	Патент України № 56607 А	--	-	+	-	02/08/2008	32205,00
29	Спосіб стабілізації білих столових виноматеріалів до необоротних колоїдних помутнень	Патент України № 52262 А	--	-	+	-	02/08/2008	37782,00
30	Спосіб виявлення фальсифікації столових виноматеріалів і вин	Патент України № 46075	--	-	+	-	02/08/2008	46795,00
31	Відцентровий насос	Патент України № 44756	--	-	+	-	02/08/2008	49175,00
32	Спосіб визначення натуральності	Патент України № 38049	--	-	+	-	02/08/2008	50180,00

1	2	3	4	5	6	7	8	9
34	Спосіб визначення придатності вино матеріалів для виробництва ігристих вин	Патент України № 75480	--				02/08/2008	82562,00
35	Спосіб одержання органічного мінерального добрива	Патент України № 79973	--				02/08/2008	27006,00
<u>Корисні моделі</u>								
36	Спосіб консервування перцю соляного	Патент України № 5698		-	-	-	02/08/2008	13346,00
37	Спосіб управління поливом виробничих насаджень винограду сорту Мускаг білий	Патент України № 17278	--	+	+	.	02/08/2008	7864,00
38	Спосіб діагностування стійкості винограду до абіотичних	Патент України № 17280	--	+	+	.	02/08/2008	14585,00

Продовж ення додатку А

1	2	3	4	5	6	7	8	9
39	Спосіб визначення лінистих властивостей виноматеріалів і вин	Патент України № 3424	-"-	+	+	-	02/08/2008	14006,00
40	Спосіб приготування сливово-ягідного десерту замороженого	Патент України № 3321	-"-	-	-	-	02/08/2008	9931,00
41	Спосіб виробництва слабоалкогольного виноградного напою «Анкор»	Патент України №27781	-"-	+	+	-	02/08/2008	17530,00
42	Спосіб готування цукровмісного компонента для алкогольних напоїв	Патент України №25895	-"-	+	-	-	02/08/2008	9851,00
43	Спосіб окультування винограду	Патент України №17426	-"-	+	-	-	02/08/2008	10431,00
Об'єкти авторського права та суміжних прав								
44		ВП № 711 12.01.2001 р.		+	-	-	02.08.2008	13261,00

Результати впровадження та застосування у харчовій промисловості України новітніх технологій,
що розроблені у НІВіВ “Магарач” у 2006-2010 рр.

№ п/п	Назва завершеної розробки	№ держреєстрації НДР	Де впроваджені	Новизна розробки	Економічний ефект, тис. грн.
1	2	3	4	5	6
1	Оптимальна технологія зберігання винограду, плодів та овочів у замороженому вигляді		ІВ АФ “Магарач”, ДП “р-з Судах”, НІАО “Масандра”, ВАТ “Ялтинський холодокомбінат”	Оптимізація технології зберігання плодів і овочів на основі оптимальних способів заморожування й дефростації	Економічний ефект залежно від терміну зберігання: від 945 до 5091 грн./т
2	Технологія приготування та дозування бетонітової суспензії холодним способом та установка для забезпечення цього процесу		ЗАТ “Феодосійський завод коньяків і вин”, Інгерманський завод марочних вин, НВАО “Масандра”, Миколаївська обл.: ЗАТ “Коблево”, ЗАТ “Ліманський”, РФ, Краснодарський край, ЗАТ “Мільстрім. Чорноморські вина”, ЗАТ “Одесавинпром”), Київський ЗПВ “Столичний”, Речецький винзавод (Білорусія) Обсяг – більше 15,0 млн. дал.	Високоефективний спосіб підготовки суспензії бетоніту для обробки виноматеріалів у потоці	Зниження енергетичних витрат з 70-150 грн. на 1 м ³ суспензії бетоніту до 3-5 грн. Річний економічний ефект 6,5 тис. грн.
3	Удосконалена технологія стабілізації коньяків		ЗАТ “Завод марочних вин і коньяків “Коктебель”, ВАТ “Таврія”	Склад і спосіб приготування компоненту	Орієнтовний ефект на пляшку вина складається з витрат

Продовж ення додатку Б

1	2	3	4	5	6
4	Технологія виробництва органічних та органіко-мінеральних добрив із відходів виноградно-виноробних виробництв та інших підприємств		Впроваджена на підприємствах "Водоканалу" міст Ялта, Сімеїз, Гурзуф, 1200 т.	Ефективне використання відходів підприємств виноградно-виноробних виробництв та інших підприємств	15 грн. з 1 т добрив
5	Нові методи визначення розливостійкості виноматеріалів і вин (незворотні та зворотні колоїдні помутніння, кристалічні помутніння, ферофосфатний кас, окисне покоричневіння)		ВАТ "Радсад" Миколаївська обл., 2002-2003 рр., ВАТ "Таврія" Херсонсадвинпром, 2003-2004 рр., ВАТ "Княжий град", м. Київ, 2004-2005 рр., Центральна лабораторія виноробної промисловості МАП України	Достовірні та точні методи, які дозволяють оцінювати стабільність вино продукції для її постачання на внутрішній та зовнішній ринок України.	Орієнтовний ефект: становить 1,2 грн. на пляшку вина, складається з витрат на повернення й доробку рекламацийної продукції. Фактично видано заключень на отримання сертифікатів VI-I 24 на суму 36,5 тис. грн.
6	Методи виявлення фальсифікації вин		Передано до вищевказаної аналітичної лабораторії центрів метрології, стандартизації, сертифікації України	Система фізико-хімічних показників виявлення наступних видів фальсифікації: розведення вин водою та приготування вин з виноградних вищавок; видача ординарних столових вин за марочні; скорочення строків витримки марочних вин	Соціальний ефект. Точність визначення автентичності продукції 90-94%.

Продовження додатку Б

1	2	3	4	5	6
7/1	Кристалізатор безперервної дії ВУС-2,5 для обробки вин холодом проти кристалічних помутнень		р/з "Бурлок" АР Крим	Кристалізатор для прискореного усунення винного каменю із охолодженого вино матеріалу в потоці. Прискорення дозрівання вино матеріалів у 4 рази, зниження капітальних витрат у 5 разів	Річний економічний ефект 163 тис. грн.
7/2	Кристалізатор періодичної дії КВ-6Т для обробки вин холодом проти кристалічних помутнень		р/з "Таврида" АР Крим	Рекомендовано для прискореного усунення надлишкового винного каменю з охолодженого вино матеріалу періодичним способом. Прискорення дозрівання вино матеріалів у 4-5 разів	Річний економічний ефект 195,84 тис. грн.
7/3	Установка безперервного зброджування сула ВУСС-4		Росія, Дегчинський в/з		
7/4	Трубчатий двоохолоджувальний теплообмінний апарат для охолодження вино матеріалів ВХТ-12			Теплообмінний апарат для поточного охолодження вино матеріалів за один цикл	Річний економічний ефект 15,0 тис. грн.
7/5	Кристалізатор безперервної дії ВУС-2,5 для обробки вин холодом проти кристалічних		р/з "Бурлок" АР Крим		Прискорення дозрівання вино матеріалів у 4

Продовження додатку Б

1	2	3	4	5	6
7/7	Кристалізатор періодичної дії КВ-6Г для обробки вин холодом проти кристалічних помутнень.		р/з "Таврида" АР Крим, "Турзуф"; в/з "Магарач"		Прискорення дозрівання виноматеріалів у 4 рази
7/8	Установка електронасосна поршнева для перекачування сусле й виноматеріалів марки ВНПБ-10/32		Україна, Росія, Білорусь, Молдова, Казахстан, Узбекистан,		3 тис. грн. від однієї установки, всього 20 шт.
7/9	Установка електронасосна поршнева для перекачування мезги марки ВНПБ-32/32		Крим, НВАО "Масандра"; Казахстан		5 тис. грн. від однієї установки, всього 3 шт.
7/10	Міпалка виноробна ВМШ-125		Дніпропетровська обл.; Донецька обл.; Одеська обл.,		Всього 10 шт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Основний закон України. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
2. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” від 16 січня 2003 р. № 433-IV // Офіційний Вісник України 2003. – № 7. – Ст.271.
3. Закон України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” від 11.07.2001 р. N 2623-III // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 31. – Ст. 1387.
4. Закон України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” від 23 березня 2000 р. №1602-III // Офіційний Вісник України. – 2000. – № 16. – Ст. 657.
5. Закон України “Про наукову та науково-технічну діяльність” від 13 січня 1991 р. №1977-XII // Відомості ВР України 1992. – № 12. – Ст. 165.
6. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 4 липня 2002 р. № 40-IV // Офіційний вісник України. – 2002. – № 31. – Ст. 1447.
7. Закон України “Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій” від 9 квітня 2004 р. № 1676-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 18. – С. 1275.
8. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 4 липня 2002 р. №40-IV // Урядовий кур’єр. – 2002. – 7 серп.
9. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” від 3 грудня 1999 р. № 1529/99 // Голос України. – 1999 р. – № 227 (2229). – 7 груд.
10. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” від 16 січня 2003 р. № 433-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 13. – С. 354–358.
11. Закон України “Про наукову і науково-технічну експертизу” від 10 лютого 1995 р. № 51. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: rada.kiev.ua.

12. Закон України “Про промислово-фінансові групи в Україні” від 21 листопада 1995 р. № 437/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 437.

13. Указ Президента “Про утворення Державного агентства України з інвестицій та інновацій” від 30 грудня 2005 р. № 1873/2005 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 1. – Ст. 17.

14. Закон України “Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків” від 15 липня 1999 р. № 991-XIV // Голос України. – 1999. – 21 верес.

15. Абібулаєв М.С. Фінансування інноваційної діяльності / М.С. Абібулаєв // Фінанси України. – 2003. – № 6. – С.29-33.

16. Андреева Н.Н. Экологические инновации как базис процессов экологизации инвестиционной деятельности в Украине / Н.Н. Андреева // Наукові праці Донецького національного технічного університету. – 2003. – С.101-107.

17. Андросова О.Ф. Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності : [монографія] / О.Ф. Андросова, А.В. Череп. – К. : Кондор, 2007. – 356 с.

18. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия: пер. с англ. / И. Ансофф. – СПб.: Питер, 1999. – 416 с.

19. Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ. / И. Ансофф. – М.: Экономика, 1989. – 520 с.

20. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін / Ю. М. Бажал. – К.: Заповіт, 1996. – 240 с.

21. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент / И.Т. Балабанов. – СПб.: Питер, 2001. – 304 с.

22. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 237 с.

23. Батенко Л.П. Управління проектами / Л.П. Батенко, О.А. Загородніх, В.В. Ліщинська. – К.: КНЕУ, 2003. – 231 с.

24. Бертонеш М. Управление денежными потоками / М. Бертонеш, Р. Найт. – СПб.: Питер. – 2004. – 167 с.

25. Бирман Г. Экономический анализ инвестиционных проектов / [Г. Бирман, С. Шмидт] / пер. с англ., под ред. Л. П. Белых. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 631 с.

26. Бригхэм Юджин Ф. Энциклопедия финансового менеджмента: сокр. пер. с англ. [Бригхэм Юджин Ф.] / Ред. колл.: А.М. Емельянов, В.В. Воронов, В.И. Кушлин и др. – 5-е изд. – М.: РАГС ОАО «Изд. Экономика», 1998. – 823 с.

27. Бобылев С.Н. Экономика устойчивого развития / С.Н. Бобылев, Э.В. Гирусов, Р.А. Перелет. – М.: Ступени, 2004. – 303 с.

28. Божок Г.І. Основи методології вартісної оцінки інтелектуальної власності / Г.І. Божок, О.Г. Божок // Проблеми науки. – 2000. – № 6. – С. 38-47.

29. Бузырев В.В. Выбор инвестиционных решений и проектов: оптимизационный подход / В.В. Бузырев. – СПб.: СПбГУЭФ, 1999. – 224 с.

30. Бузько И. Управление инновациями на предприятии / И. Бузько, С. Спивак // Бизнес-Информ. – 1998. – № 6. – С. 69-72.

31. Бутко Н. Проблемы реализации инновационной модели развития экономики на региональном уровне / Н. Бутко // Экономика Украины. – 2002. – № 11. – С. 11-17.

32. Василенко В.О. Інноваційний менеджмент [В.О. Василенко, В.Г. Шматько] / за ред. В.О. Василенко. – К.: ЦУЛ, Фенікс, 2003. – 440 с.

33. Вільчинська С.Б. Планування та прогнозування діяльності підприємств в сучасних умовах / С.Б. Вільчинська // Вісник Технол. ун-ту Поділля. Економічні науки. – Хмельницький. – 1999. – 108 с.

34. Волков И.М. Проектный анализ / И.М. Волков, М.В. Грачева. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 423 с.

35. Гаврись А.Н. Классификация инноваций в условиях рыночной экономики / А.Н. Гаврись // Вісник ДНУ. Сер. «Економіка». – Донецьк: ДНУ. – 2000. – С. 42-45.

36. Гальчинський А. Інноваційна стратегія українських реформ / А. Гальчинський. – К.: Знання України, 2002. – 336 с.

37. Гальчинський А.С. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В.М. Геець, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 305 с.
38. Гаман Н. Государственная поддержка финансирования инноваций / Н. Гаман // Экономика Украины. – 2004. – № 8. – С. 44-49.
39. Глушков В.М. Энциклопедия кибернетики. Т. 1 / В.М. Глушков. – К.: Абс-Мир, 1974. – 608 с.
40. Голубенко А.А. Анализ возможностей инновационного развития в процессе формирования стратегических направлений инвестиционной деятельности предприятия / А.А. Голубенко // Економіка промисловості. – Донецьк: Інститут економіки промисловості НАН України. – 2002. – № 2 (16). – С. 80-84.
41. Гриньова В.М. Функціонально-вартісний аналіз в інноваційній діяльності підприємства / В.М. Гриньова. – Х.: Вид. дім «ІНЖЕК», 2004. – 124 с.
42. Гужва Д.В. Вопросы совершенствования планирования инновационных процессов / Д.В. Гужва, В.Н. Тимофеев // Сб. науч. тр. Харьк. ин-та социал. прогресса. – Х., 1997. – Вып. 2, - С.49-52.
43. Данилишин Б. Научно-инновационное обеспечение устойчивого экономического развития Украины / Б. Данилишин, В. Чижова // Экономика Украины. – 2004. – № 3. – С. 4-11.
44. Данько М.С. Проблеми прогнозування інноваційно-технологічного розвитку економіки / М.С. Данько // Економіка України. – 2000. – № 5. – С. 32-41.
45. Дацій О.І. Державне регулювання інноваційної діяльності в Україні / О.І. Дацій // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С.18-22.
46. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому комплексі України / О.І. Дацій. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 428 с.
47. Денисенко М.П. Інноваційна діяльність підприємств України: суть, оцінка та напрями активізації /

М.П. Денисенко, Я.В. Шабліна // Проблеми науки, 2008. – № 6. – С. 9-16.

48. Дойл П. Управление затратами: Стратегическое руководство / Д. Дойл. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 264 с.

49. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання / Л.І. Донець. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

50. Дудар В.Т. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи: Монографія [В.Т. Дудар, Т.Г. Дудар]. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 246 с.

51. Дудар В.Т. Аналіз тенденцій розвитку ринку агропродовольчої продукції в контексті продовольчої безпеки держави / В.Т. Дудар // Інноваційна економіка. – 2012. – № 11 [37] – С. 198-203.

52. Дудар В.Т. Вплив глобальних змін на формування агропродовольчого ринку і маркетингових орієнтирів підприємств АПК / В.Т. Дудар // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – № 19, Серія: Економічні науки. – Луцьк: 2010. – С. 27-31.

53. Дука А.П. Фінансове забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності / А.П. Дука // Фінанси України. – 2004. – № 11. – С. 40-47.

54. Економіка та організація інноваційної діяльності : [підручник] / [Волков О.І., Денисенко М.П., Гречан А.П. та ін.]; за ред. О.І. Волкова та М.П. Денисенка. – [3-тє вид.] – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 662 с.

55. Жарков Ю.В. Формування системи механізмів управління інноваційним процесом в АПК регіону / Ю.В. Жарков // Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 57–63.

56. Забарная Э.А. Современные организационные формы инновационной деятельности / Э.А. Забарная // Економіст. – 2004. – № 6. – С. 63-65.

57. Завгородня О. Структурна динаміка як фактор інноваційного розвитку національної економіки / О. Завгородня // Економіка України. – 2004. – № 11. – С. 34-37.

58. Завлин П.Н. Оценка эффективности инноваций / П.Н. Завлин, А.В. Васильев. – СПб.: Изд. дом «Бизнес-пресса», 1998. – 216 с.
59. Завлин П.Н. Инновационный менеджмент : [справ. пособие] / П.Н. Завлин, А.К. Казанцев, Л.Э. Миндели. – [2-е изд., переработ. и доп.]. – М.: ЦИСН, 1998. – 568 с.
60. Зимовець В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку економіки / В. Зимовець // Економіка України. – 2003. – № 11. – С. 18-21.
61. Зиновьев И.Ф. Методика экономических исследований / И. Ф. Зиновьев, С. Г. Черемисина. – Симф.: Таврия, 2005. – 176 с.
62. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
63. Ілляшенко С.М. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 582 с.
64. Идрисов А.Б. Стратегическое планирование и анализ эффективности инвестиций / А.Б. Идрисов, С.В. Картышев, А.В. Постников. – М.: Информ. – издат. Дом «Филинь». – 1997. – 220 с.
65. Инновационный менеджмент : [учеб. пособие] / под ред. д.э.н., проф. Л.Н. Оголевой. – М.: ИНФРА – М, 2001. – 238 с.
66. Инновационный менеджмент: [учебник для вузов] / [С.Д. Ильенкова, Л.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин и др]; под ред. С.Д. Ильенковой. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 327 с.
67. Инновационный менеджмент : [справ. пособие] / под. ред. Завлина П.Н., Казанцева А.К., Миндели Л. Э. [изд. 2-е, переработ. и доп.] – М.: ЦИСН, 1998. – 568 с.
68. Инновационный менеджмент / под ред. Г.Я. Гольдштейн. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 1998. – 132 с.

69. Йохна М.А. Економіка і організація інноваційної діяльності : [навч. посібник] / М.А. Йохна, В.В. Стадник. – К.: Академія, 2005. – 400 с.
70. Камаев В.Д. Экономическая теория : [учебник] / В.Д. Камаев. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 540 с.
71. Каракай Ю.В. Маркетинг інноваційних товарів : [монографія] / Ю.В. Каракай. – К. : КНЕУ, 2005. – 226 с.
72. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины, 1998. – № 5.– С. 48-52.
73. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Н. Д Кондратьев. – М.: Экономика, 1989. – 525 с.
74. Коробкова З.В. Устойчивое развитие промышленных предприятий в глобализированной экономике / З.В. Коробкова // Совершенствование институциональных механизмов в промышленности : сб. науч. тр. – Новосибирск: ИЭОПП СО РАН, 2005. – С. 90-101.
75. Коробкова З.В. Экономический механизм устойчивого развития предприятия в условиях растущей хозяйственной глобализации / З.В. Коробкова // Функционирование предприятий в российской экономике: проблемы и решения : сб. науч. тр. – Новосибирск : ИЭОПП СО РАН, 2006. – С. 57-68.
76. Коротков Э.М. Антикризисное управление / Э.М. Коротков. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 620 с.
77. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / Н.С. Краснокутська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.
78. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Крупка. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с.
79. Крисальний О.В. Організаційно-економічні особливості інноваційної діяльності / О.В. Крисальний // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 10-13.

80. Кропивко М.Ф. Організаційні форми впровадження інновацій в агропромислове виробництво з використанням потенціалу аграрної науки / М.Ф. Кропивко, Т.С. Орлова // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 11-18.
81. Лапин Э.В. Экономический потенциал предприятия: [монография] / Э.В. Лапин. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. – 310 с.
82. Лапко О.О. Трансфер технологій: проблеми та перспективи / О.О. Лапко, Т.І. Щедрина // Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України: матеріали наук.-практ. конф. – К.: НТТУ «КПІ», 2003. – С. 203–222.
83. Лапко О.О. Розвиток системи управління науково-інноваційною сферою в Україні / О.О. Лапко // Економіка і прогнозування. – 2002. – № 1. – С.55-62.
84. Матюшенко І.Ю. Іноземні інвестиції / І.Ю. Матюшенко, В. П. Божко. – К.: ВД «Професіонал», 2005. – 336 с.
85. Марчук Л.П. Особливості інвестиційно-інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві / Л.П. Марчук // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 96–100.
86. Мескон М.Х. Основы менеджмента: [пер. с англ.] / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Дело, 1992. – 702 с.
87. Микитенко В.В. Адаптивна система управління інноваційними процесами на підприємствах / В.В. Микитенко, І.С. Гращенко // Проблеми науки. – 2008. – № 4. – С. 32-37.
88. Михайлова Л.І. Інноваційний менеджмент : [навч. посібник] / Л.І. Михайлова, С.Г. Турчіна. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 248 с.
89. Морозов Ю.П. Инновационный менеджмент / Ю. П. Морозов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 446 с.
90. Орлов П.А. Теоретические аспекты определения сравнительной эффективности реальных инвестиций / П.А. Орлов // Физические и компьютерные технологии. Труды 11-й Международной научно-технической конференции, 2-3 июня 2005 г. – Харьков: ХНПК «ФЭД», 2005. – 386 с.

91. Пашута М. Інновації як фактор випереджального розвитку економіки / Микола Пашута // Персонал. – 2006. – № 6. – С. 16–24.

92. Панасюк Б. Деякі підходи до прогнозування науково-технологічної та інноваційної сфер / Б. Панасюк // Економіка України. – 1999. – № 3. – С. 10-16.

93. Поліщук Н.В. Проблеми управління інноваційною діяльністю вітчизняних підприємств [Електронний ресурс] / Н.В. Поліщук // Вісник ДДМА. – 2009. – 2(5Е). – С.283–287. – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/VDDMA/2009_2/article/09PNVAIA.pdf.

94. Поліщук Н.В. Теоретичні підходи до визначення сутності інновацій / Н.В. Поліщук // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 1 (22). – С. 20 – 23.

95. Попова В.В. Факторная теория экономического роста и развития / В. В. Попова. – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2005. – 451 с.

96. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : [монографія]: у 2 ч. – Ч. 1 / За ред. В.М. Гейця, А.А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 389 с.

97. Россоха В.В. Інноваційні процеси економічного розвитку в контексті інституційного забезпечення / В.В. Россоха // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6. – С.119–129.

98. Россоха В.В. Методика оцінювання потенціалу інновацій / В.В. Россоха // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 5. – С. 68-75.

99. Савчук А.В. Особенности экономической оценки и выбор инновационных проектов / А.В. Савчук // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 1(19). – С. 40-46.

100. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: [пер. с венг.] / Б. Санто; общ. ред. Б.В. Сазонова. – М.: Прогресс, 1990. – 290 с.

101. Світова економіка / А.С. Філіпченко, О.І. Рогач, О.І. Шнирков та ін. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 2001. – 582 с.

102. Скібіцький О.М. Інноваційний та інвестиційний менеджмент : [навч. посіб.] / О.М. Скібіцький. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 408 с.

103. Синергетика економічних систем: навч. посіб. / І.Г. Грабар [та ін.] – Житомир, 2003. – 244 с.

104. Сотникова Ю.В. Экономическая оценка приоритетности инновационных проектов предприятия / Ю.В. Сотникова // Управління розвитком: зб. наук. праць. – Х.: ХНЕУ, 2004. – № 2. – С. 54-57.

105. Соловьев В.П. Конкуренция в условиях инновационной модели развития экономики / В.П. Соловьев. – К.: Феникс, 2006. – 165 с.

106. Солоха Д.В. Інноваційний розвиток як запорука забезпечення економічного зростання / Д.В. Солоха // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 6. – С. 25-30.

107. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) “Шляхом Європейської інтеграції” / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозув. НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтеграції України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 446 с.

108. Статистичний щорічник “Сільське господарство України” за 2011 р. // Держкомстат України: Під заг. кер. Н.С. Василенко. – К.: – 2012. – 387 с.

109. Статистичний збірник “Сільське господарство Автономної Республіки Крим” за 2011 р. // Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим: За ред. О.І. Пятюрєнко. – АР Крим: – 2012. – 216 с.

110. Сучасні концепції менеджменту: [навч. посіб.] / [Л.І. Федулова, Н.І. Гавловська, О.В. Декалюк та ін.] ; за ред. Л.І. Федулової. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 536 с.

111. Сухоруков А.І. Економіка та організація інноваційної діяльності / А.І. Сухоруков. – К.: Ін-т муніципального менеджменту та бізнесу, 2001. – 184 с.

112.Турило А.М. Інновації: сутність і теоретичні характеристики / А.М. Турило, О.А. Зінченко // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 5. – С. 76-79.

113.Тян Р.Б. Управління проектами / Р.Б. Тянь, Б.І. Холод, В.А. Ткаченко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 224 с.

114.Управление проектами / И.И. Мазур, В.Д. Шапиро, Н.Г. Ольдерогге / под общ. ред. И.И. Мазура. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2001. – 574 с.

115.Управление проектами: [справ. пособие] / И.И. Мазур, В.Д. Шапиро и др.; под. ред. И.И. Мазура и В.Д. Шапиро. – М.: Высшая шк., 2001. – 875 с.

116.Управление инновационными проектами: [учеб. пособие] / [В.Л. Попов, Н.Д. Кремлев, В.С. Ковшов и др.]; под ред. проф. В.Л. Попова. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 336 с.

117.Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент : [справ. пособие] / Р.А. Фатхутдинов. – Питер, 2002. – 400 с.

118.Фатхутдинов Р.А. Производственный менеджмент: [учебник] / Р.А. Фатхутдинов. – [3-е изд., перераб. и доп.] – М.: Изд. дом “Дашков и Ко”, 2002. – 266 с.

119.Філіпенко А. Економічні стратегії України / А. Філіпенко, Ю. Сивашов. – К.: Наук. думка, 1998. – 270 с.

120.Федулова Л.І. Інноваційний розвиток промисловості України: тенденції та закономірності / Л.І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 3. – С. 82–97.

121.Федун І.Л. До сутності інноваційної діяльності підприємств / І.Л. Федун // Економіка АПК. – 2006. – № 11. – С. 65–69.

122.Хакен Г. Синергетика / Г.Ханкен. – М.: Мир, 1989. – 420 с.

123.Халевинский И.В. Устойчивое развитие и проблемы российской экономики / И.В. Халевинский // Человек и труд. – 1996. – № 9. – С. 75-78.

124.Царев В.В. Оценка экономической эффективности инвестиций / В. В. Царев. – СПб.: Питер, 2004. – 464 с.

125. Чеботарев В. Структура АПК и формирование инновационной политики ее трансформации / В.Чеботарев // Экономика Украины. – 2003. – № 4. – С. 55-60.
126. Черваньов Д.М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України./ Д.М. Черваньов, Л.І. Нейкова. – К.: Т-во „Знання”, 1999. – 514 с.
127. Черемисина С.Г. Развитие виноградо-винодельческого производства Крыма : [монография] / С.Г. Черемисина. – К.: ННЦ ИАЭ, 2006. – 489 с.
128. Шапиро С.Б. Инновационный менеджмент: управление инновациями / 2 авт. –Х.: ООО "Калейдоскоп", 1997. – 110 с.
129. Шарко М.В. Впровадження європейських стандартів у інноваційну діяльність України / М.В. Шарко // Проблеми науки. – 2006. – № 1. – С. 9–16.
130. Шарп У. Инвестиции: [пер. с англ.] / У. Шарп, Г.Ю. Александер, Дж. Бейли. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 1024 с.
131. Шахмарова Е.Д. Фінансова оцінка інноваційних проектів / Е.Д. Шахмарова // Фінанси України. – 2002. – № 6. – С. 122-126.
132. Шеремет А.Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности / А.Д. Шеремет. – М.: ИНФРА, 2006. – 415 с.
133. Шершенюк Е.Н. Методический подход к расчету интегрального эффекта от внедрения инноваций / Е.Н. Шершенюк // Бизнес-Информ. – 2005. – № 1-2. – С. 33-37.
134. Шершенюк Е.Н. Проблемы оценки интегрального эффекта инновационных проектов // Бизнес-Информ. – 2005. – № 7-8. – С. 49-51.
135. Шмігельська З.К. Концептуальні напрями організації управління інноваційною діяльністю / З.К. Шмігельська, Н.Я. Зінько // Проблеми науки. – 2007. – № 3. – С. 9-17.
136. Шнипко О. Інноваційно-портфельна реорганізація як засіб підвищення конкурентоспроможності / О. Шнипко // Економіст. – 2002. – № 3. – С. 60-63.

137. Шульце К.П. Инженерный анализ адаптивных систем / К.П. Шульце, К.-Ю. Реберг; пер. с нем. — М.: Мир, 1992. — 280 с.

138. Шумпетер Й. Теория экономического развития: [пер. с англ.] / Й. Шумпетер. — М.: Прогресс, 1992. — 118 с.

139. Шумпетер Й.А. История экономического анализа: перевод с английского / Й.А. Шумпетер. — М.: Экономическая школа, 2004. — 490 с.

140. Юркевич О.М. Фінансове забезпечення науково-технічної інноваційної діяльності // Фінанси України. — 2004. — № 6. — С. 106-112.

141. Язлюк Б. Інноваційно-інвестиційна практика: теорія та методика: Монографія / Б. Язлюк // Деп. В ДНТБ України, Академія соціального управління. — Тернопіль, 2010. — 223 с.

142. Язлюк Б. Теорія і практика оцінки економічної ефективності інвестиційно-інноваційного бізнес-портфеля / Б. Язлюк, В. Здреник // Вісник Житомирського державного технічного університету / Економічні науки. — Житомир: ЖДТУ, 2011. - № 1 (55). — С. 199-202

143. Язлюк Б. Методика аналізу інвестиційних і інноваційних проектів та вплив на фінансову ефективність підприємства / Б. Язлюк, В. Здреник // методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. / Серія : Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. (19). / Відповідальний редактор д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець. — Житомир. ЖДТУ, 2011. Випуск 1. — С. 437-448.

144. Язлюк Б. Інноваційно-комплексні шляхи розвитку малого підприємництва: Монографія [Андрушків Б. М., Кирич Н. Б, Язлюк Б. О. та інші.] // За ред. Кирич Н.Б. / ім. І. Пулюя, Тернопіль: ТНТУ, 2011. — 340 с.

145. Якубовський М. Інфраструктура — фактор прискорення інноваційного розвитку промисловості / М. Якубовський, В. Щукін // Економіка України. — 2007. — № 2. — С. 27–38.

146. Яковец Ю.В. Закономерности научно-технического прогресса и их планомерное использование / Ю.В. Яковец. – М.: Экономика, 1984. – 240 с.

147. Яковлев А.И. Проектный анализ инвестиций и инноваций / А.И. Яковлев. – Х.: Бізнес-інформ, 1999. – 113 с.

148. Яковлев А.І. Методика визначення ефективності інвестицій, інновацій, господарських рішень в сучасних умовах / А.І. Яковлев. – Х.: Бізнес-інформ, 2001. – 56 с.

149. Ястремська О.М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади. [наук. видання] / О.М. Ястремська. – Х.: Вид. ХДЕУ, 2004. – 472 с.

150. Якутина О.В. Рейтинговая оценка эффективности инновационной активности организаций / О.В. Якутина // Экономика и управление. – 2005. – № 4. – С. 73–79.

151. Braun M. Business Innovation: Quantensprünge statt „Innovatiönchen“. Ein Wegweiser zur zielgerichteten Geschäftserneuerung. FAZ-Institut für Management / M. Braun, A. Feige. – Frankfurt, 2001. – 341 p.

152. Burmester R., Vahs D. Innovations-management. Von der Produktidee zur erfolgreichen Vermarktung, 3.Auflage, Stuttgart 2005. – 412 p.

153. Cooper RG.: Management von Innovationen: Mit neuen Produkten zur Marktführerschaft. Veröffentlichung des ZfU – International Business School, CH-Thalwil 2003. – 243 p.

154. Drucker PF.: The discipline of innovation. Harvard Business School Publishing. Product Number 3480 2000. – 294 p.

155. McArthur J.W., Sachs. The Growth Competitiveness Index: Measuring Technological Advancement and the Stages of Development // The Global Competitiveness Report 2001-2002. – New York: Oxford University Press for the World Economic Forum. – P. 35-47

156. Wahren H-K.: Erfolgsfaktor innovation. Ideen systematisch generieren, bewerten und umsetzen, Springer-Verlag Berlin Heidelberg 2004.– 283 p.

157. <http://www.innovati.kiev.ua>

158. <http://www.ukrstat.gov.ua>
159. <http://www.investments.kharkov.ua>
160. <http://www.cfin.ru/management/goldshtein/index.shtml>

ml

161. <http://www.meta.com.ua>
162. <http://www.aup.ru/books/m23.shtml>
163. <http://www.yandex.ru>
164. <http://www.ukrstat.gov.ua>
165. <http://www.destatis.de>
166. <http://www.google.com.ua>
167. <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukstinf.htm>

ДУДАР Володимир Тарасович
ШУМСЬКИЙ Анатолій Васильович
ЯЗЛЮК Борис Олегович

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Монографія

Підписано до друку 7.02.2013.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Century.
Папір офсетний 80 г/м². Друк на дублюаторі.
Умов.-друк. арк. 14,99. Обл.-вид. арк. 11,24
Тираж 300 примірників. Замовлення № 02/13/1-7.

Видавець ТзОВ «Видавництво Астон»
м. Тернопіль, вул. Гайова, 8, тел. (0352) 52-71-36
Свідоцтво ТР № 28 від 09.06.2005

E-mail: Zbut@utel.net.ua, E-mail: Aston@lviv.farlep.net, <http://www.aston.lviv.ua>

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018 м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 26
тел. (0352) 40-08-12
(0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.